بەشێک لە

دیوانی
ئەورەحمان بەگی بابان

١٨٧٨ - ١٩٦٧ ز

ئامادەکردنی

محمود احمد محمد

١٤٠٩ ک - ١٩٨٩ ز

نموونەیەک لە

دیوانی

ئەورەحمان بەگی بابان

۱۸۷۸ - ۱۹٦۷ ز

ئامادەکردنی

محمود احمد محمد

۱٤۰۹ ک - ۱۹۸۹ ز

بەغدا - چاپخانەی زەمان - ۱۹۸۹

لی سالم ا کوردی - داهێنەری شیعری کوردی کرمانجی ـ سوران
~~[illegible]~~ پێشەم پێستی سەرەکا بۆ ئەوەم
زنی دێرنگلیز
-٨٦-

پێشەکی

ئەگەر سەرنجێکی ڕابوردومان بدەین‌و هەڵوەستەیەکی سەرپێیی بکەین‌و تۆزێک بەرەو ڕۆژگاری تێپەڕیوی ئەدەبی کوردیمان بگەڕێینەوەو سەیرانێك بە نێو مێژووی ئەدەبی کەوناراوی خۆماندا بکەین ، دەبینین چەند ئەدیب‌و شاعیرێکی منەوەرو لێهاتومان هەبوە کە سەردەمی منالی‌و تافی لاوی‌و چاخی پیریان لە ڕێگای وشەی پیرۆزی کوردی‌دا بەخت کردووە وەکوو مۆم لە پێناوی ئەدەبەکەیاندا تواونەوەو جێگەی شانازی‌یان لە ناو دڵی گەلا بۆ تەرخان کراوەو چوونە خانەی نەمرانەوە مێژو بە شانازی‌یەوە لە دوتوێ‌ی خۆیدا لە خۆی گرتوون . بەرهەم‌و شیعریان بووە بەڕیحانەی عەتربێزو گوڵی مەجلیس‌و ئاوی صافی شیرین‌و زوڵاڵی هەرگیز نەبڕاوەی ئەدەبی بێ‌نازی کوردیمان‌و ویردی سەر زوبانی ڕۆشنبیرانی دوێ‌نێو ئەمڕۆمان ، هەزار ڕەحمەت لە گۆڕو مەنزڵگایان بێ ...؟؟ لە دێر زەمانەوە بڕێ لە ڕۆشنبیرانی کورد ـ کە ئەوڕوشنبیرانە هەموویان مەلاو فەقێ‌و خوێندەواری مزگەوت بوون ـ هەستیان بەوە کردووە کە زمانی کوردیش وەکوو هەمو زمانە زیندوە ڕەسەنەکانی سەر زەوی شیاوی شیعر پێ‌ووتنەو پەخشان پێ نەخشاندنە چونکو هەمو زەمینەیەکی ئەم مەبەستەی تێدا بە دی دەکرێ لە هێچ ڕویەکەوە بۆ دەربڕینی مەبەستە جۆراو جۆرەکانی مرۆڤ کورتی نەهێناوەو ناهێنێ . بەڵام بارو دۆخی گەلی‌کوردو زروفی سیاسی‌و کۆمەڵایەتی ، بیروڕای هێندی بیرتەسکی بەناو مەلاو شێخ‌و

صوفی‌نەزان‌و نەبوونی فرمانڕەوایەکـی سەرانسـەری بەردەوام بـۆ کوردوستان‌و دروست‌نەبونی شارستانیەتێکـی بنج داکوتاو هەروەها هەڵەو گیربونی ڕۆشنبیرانی کورد ــ زیاد لـە پیویست ــ بـە ئەدەبی بێگانەوە چەند باری ناهەمواری دیکەش ، زۆر جـار بونەتە کۆسپو تەگەرەو بە پەردەیەکی ڕەشی نەگبەت ئامێز تارمایی‌و ڕوناکی ئەم ئاسۆ پیرۆزەی لێ لێڵ کردوین ، وەکو گێژەڵوکەو تەم‌و مژ ڕێگـای بـەرەو ئەدەبی خانەزای لێ کوێر کردوینەوەو ماوەی پێ نەداوین تۆزێك لاپێك لە زمانە زگماکەکەی خۆمان بکەینەوە بەم زمانە بەخشان داڕێژین‌و شیعر بچڕین‌و بیکەینە زمانی نوسین‌و زانین بە لکوهەربە دڵماندا نەهاتووە کە بە زمانی خۆمان دەتوانین شیعرو ئەدەب بڵێین بیخەینە سەر کاغەز ، هەرچەندە مەلاو فەقێ کان بە کوردی دەرسەکانیان بۆ قوتابیەکانیـان شی دەکردەوە بە دەگمەن نەبێ نەبوە دەرسیان بەعەرەبی یا بە فارسـی شێ‌کردبێتەوە کەچی لـە نوسین بەکوردی زۆر دواکەوتوو بـون خۆ ئەگەر بێت‌و تاکە تاکە نوسەرانی کورد ئەم سنورەیان شکاندبێ‌و کـەم تا کورتێك تاکو تەراشتێك بەم زمانە نوسرابێ بە شیعرێك هەستی خۆیان دەربڕیبێ : ئەوە نوسەرەکەی کەوتۆتە بەرتان‌و تەشەرەی ئەم‌و ئـەو ، چەند توانج‌و پلاری نالەباری تێ گیراوە ، بـە شایەرو لۆتی لـە قەڵەم دراوە بێ ئەوەی سەیری واتاوو ناوەرۆکی شیعرەکە بکرێ . ئەمیش بە ناچاری یافەوتاندویەتی ، یـان شاردویەتیەوەو لـە بەر چاوان وونـی کردووە ،ئیتر نوسراوەکە بوەتە خۆراکی جرو‌جانەوەرو لە ژێر تەپو تۆزا فەوتاوە ، شیعرە نەمرەکەی مامۆستا نالی کەدەفەرموی :ــ

کەس بە ئەلفاظم نەڵێ خۆ کوردی‌یە ، خۆ کردیـە
هەکەسێ نادان نەبێ خـۆی طالیبی مەعنا دەکـا

باشترین بەڵگەی ئەم ڕایەیە ، هەر بۆیەشە کە بە کوردی نوسەکانی پێش نالیو سەردەمی (نالی)یش لە دیباچەو سەرەتای نوسینە کانیاندا داکۆکییان لە بەکوردی نوسینەکەی خۆیـان کردووە ، هــەزارودوو بەڵگەو ڕونکردنەوەیان هێناوەتەوە بـۆ دەمکوتکردنـی دژبەکوردی نوسەکانو بیرتەسكو نەفامەکان ، چەند کۆششو هەوڵو تەقەلایـان داوە بۆ ڕچەشکاندنی ئــەم ڕێبازە شانازەو کردنەوەی ئــەم دەروازە پیرۆزە • لەم ڕووەوە دەبینین مامۆستا مەلا محەمەدی سیوچی کۆچکردوی ساڵی/١١٩٢ کۆچی بەرامبەر بە ١٧٧٨ زایینی لە پێشەکی کتێبەکەیـدا (تذکرة العوام) هەروا مامۆستا مەلا محەمەدی (ابن الحاج) کۆچ کردوی ١١٨٩ی کۆچی/١٧٧٥ زایینی لەپێشەکی کتیبی (مەهدی نامە) دا دوای ئەوانیش مەولانا خالید ١١٩٣ــ١٢٤٢ك لەپێشەکی عەقیدەی کـوردی یەکەیدا مامۆستا نالیو مەحوی حاجـی قادری کۆیی لـــە چەنـد شیعریکیاندا ، چەند شاعیرو نوسەری تریش ، داکۆکییان لە بەکوردی نوسینی خۆیان کردووە ڕێبازیان بۆ کوردی نوسین خۆش کـردووە • ئاشکراشە نوسین بە کوردی بە شێوەی (کرمانجی سەرو و شێوەی (گۆرانی = هەورامی) دەگەڕێتەوە بۆ ڕۆژگارێکی دێرینو ڕابوردوی کۆن ، تا ئێستا سەرەتایێکمان بە تەواوی بۆ ڕون نەبۆتەوە تەنانــەت بڕێکیان لە بەر زۆرکۆنی مۆرکی فۆلکلۆرییان لێ نیشتووە ،

بەڵی : بــەم دۆشێوە ، نوسراومان زۆرو هەمەچەشنەیە جێگـای شانازیمانەو بەردی بناغەی ئەدەبی کوردیمانــە هەرچەند ئــەم شێوە ئەدەبەشمان تا ئێستا ــ بەشێکی زۆرکەمی نەبێ ــ زیندو نەکراوەتەوە جگە لەوە کە زۆریشی فەوتاوە •

بەڵام سەرهەڵدانی شیعری کوردی بە شێوەی (کرمانجی خوارو = سۆرانی) دەگەڕێتەوە بۆ بیستەکانی سەدەی نۆزدەهەمو بەم لاوە ، کـە بێ یەکەمجار لـە قەڵەمرەوی (بابان)دا قوتابخـانەی نالی ، یان (قوتابخانەی بابان) سەری هەڵداو پڕشنگی هاویشتو بڵاو بوەوە تا بە تەواوی پڕتەو بە خش بوو ، قۆناخێکی نوێی بۆ شیعری کوردی داناو ، کودەتاییێکی سەرەکی لە مێژوی ئەدەبی کوردیدا لە سەر دەستی سێ کوچکەی بابـان (نالیو سالمو کوردی) بـەرپابوو ئـەم ئینقیلابو تازەکردنەوەیە بە ڕابەرایەتی مامۆستا نالی بوو • هەرچەندە بە کوردی نوسین بەم زاراوەیەش زۆر پێش ئەم مێژووە سەری هەڵداوە بـەڵام بەشێوەیەکی سەرەتاییو دوور لەو ئەزمونە ئەدەبیو شێوەفەنیـیەی قوتابخانەی نالی •

بەڵێ دەتوانین بەو پەڕی بڕواوە ئەم قوتابخانەیەی نالی بە قۆناخێکی هەرە مەزنی مێژوی ئەدەبمان دابنێین • لە سەر هەموو ڕۆشنبیرێکـی کوردیشمان پێویستە لە ناخی دڵیەوە سەری نەوازشو سوپاس دابنەوێنی بۆ نالیو هاوەڵەکانی ، سێ شۆڕە سواری گۆڕەپانی ئەدەبی کوردی ، سێ کوچکەی بابان (نالیو سالمو کوردی) • هەتا دونیاش دونیایـە گەلی کورد قەرزاری ئەم سێ ئەستێرە گەشەی عاسمانی ئەدەبەکەیەتی•

جا ئەگەر ئەم جۆرە شیعرەی قوتابخانەی نالی بۆ ماوەی زیاد لـە صەدساڵ (واتە لەبیستەکانی سەدەی نۆز دەیەمەوە تا بیستەکانی سەدەی بیستەم) چەکی دەستی شاعیرانمان بووبێو بەم جۆرە شیعرە تەعبیریان لە هەستی خۆیانو گەل دابێتەوەو ئەم جۆرە شیعرە کلاسیکیـیە ئاوێنەی بێ گەردی بالا نمابووبێ بۆ ناسینو زانینی هەڵسو کەوتی کۆمەڵگای

گەلی کورد لەو صەد ساڵەدا ، ئەوا یە کۆتایی هاتنی جەنگی‌یەکەمی جیهانی‌و ڕوخانی ئیمپراتۆری‌یەتی عوسمانی گۆڕانێکی سەرەکی بەسەر نەتەوە ژێر دەستەکانی ئەم ئیمپراتۆرەدا هات ، بارو زروفێکی دیکە هاتەکایەوە زوربەی ئەم گۆڕانگاریانە ڕاستەو خۆ پەیوەندی‌یەکی بەهێزیان بە کۆمەڵگای کوردەوە هەبوە ، کارەسات‌و ڕوداوە جۆراوجۆرەکانی ئەو سەردەمە بە تەواوی گاریگەر بون‌و هەستی خەڵکەکەیان جولاندووە ، توشی ڕامان‌و سەر سامی کردون‌و ڕای چەناندون‌و لەخەوی‌شیرن بێداری کردۆنەوە ، ئەوەبوو ڕۆژی (٢٥)ی سیبتەمبەری ساڵی/١٩١٨ی زایینی ئینگلیزەکان کەرکوکیان گرت‌و بارخانەیان لێ خست‌و هێزێکی گەورەشیان بەرەو موصڵ ناردو لێی نزیك‌بونەوە ، ڕۆژی ٨/ تۆڤمبەری هەمان ساڵ توانییان موصڵ بگرن‌و ئاڵای خویانی لێ بچەقێنن . هەر لەو کاتەشدا شێخ مەحمودی حەفیدیان کردە حەکەمدارو مەلیکی کوردستان‌و لە سلێمانی نیمچە سەربەخۆییکیان بۆ دیاری کرد ، ئەمجار عیراقی ئیستایان دروست‌کردو ناوی ئینتیدابیان لێ ناو فەیصەڵی کوڕی شەریف حسێنی والی مەککەیان کردە مەلیکی عیراق‌و چاوەدێرو بڕواپێکراوی خۆیانیان بەسەرەوەدانا ، ئیتر چەندگێرەو کێشەیەکی دووروودرێژو چەند کۆبونەو موعاهەدە لە نێوان سوێندخۆران‌و تورکیادا بەستران‌و نوسران‌و مۆرکران هێوای ئازادی بۆ گەلانی ژێر دەستەو ئاشتی بۆ ناوچەکانی ڕۆژ هەڵاتی ناوەڕاستی پێوەبوو لە مانە پەیمانی سیڤەر (١٩٢٠/٨/١٠)و کۆنگرەی لۆزان (١٩٢٣/٧/٢٤)و کۆنگرەی « قسطنطینیه » (١٩٢٤/٥/١٩)و چەند وتو وێژی نهێنی‌و ئاشکرای تریش ، لە هەموانیشدا مەسەلەی کورد سەردەفتەری گفت‌و گۆیەکە بووە .

لەلایەکی تریشەوە ــ هەر لەم سەروبەندەدا ــ چەند شۆڕشێکی ئازادیخوازی کورد بەرپا بوو ..

لە مانە :ــ شۆڕشی شێخ سەعیدی پیران لە تورکیاو شۆڕشی شێخ مەحموود لــە سلێمانیو دەوروبەریو شۆڕشی سمایلاغای سمکۆ لــە ئێرانو چەند بزوتنەوەی چەکدارانەی تریش لێرەو لەوێ ، هەموو ئەم شۆڕشو بزوتنەوانــەش ــ بەپیــلانو فێڵو تەلەکــە ــ لەتێوبرانو فەوتێندرانو تێكشكان ، چەند داخێکی تریان نا بە زامی کوردانەوە ، کۆنە برینیان سەر لە نوێ کولانەوە ڕۆژی ئازادیی کەوتە پشت هەوری ڕەشــی نائومێدیەوە ، چەند گولــی هیواو ئاوات سیس بــوونو هەڵوەرینو هەرگیز گەشبونەوەیان بە خووە نەبینیەوە .. !!؟

لە لایەکی ترەوە جەنگەکە (جەنگییەکەمی جیهانــی) هێندەی ئێشو ئازارو بەڵاو موصیبەتی بەجێ هێشتبوو ، هێنــد کوشتنو ماڵویرانیو قوڕ بەسەریی خستبوە سەر گەلی کوردو مارکوژی کردبوو هێند زامی کاریگەری تی خستبون بە تەواوی هەستی شاعیرو ڕۆشنبیرو گەنجی ئەوسەردەمەی جولاندو ڕایچڵەکاندنو هەژاندنیو ڕاستەو خۆ ڕو بە ڕوی ڕوداوەکان بوونەوە لە گەڵ واقیعەکەدا تێکەڵاوبوونو لــە نزیکەوە هەستیان بەگیرو گرفتەکانی کۆمەڵ کــرد . ئینگلیزەکانیش ــ کە خۆیان بە ئازادیخوازو ڕزگارکەری گەلان لە قەڵەم دابوو ــ هەر کە سەرکەوتنو قاچیان چەقاندن هەموو شتێکیان کرد بەقۆچی قوربانی بەرژەوەندی خۆیــانو دەستیان‌کرد بە چەوساندنەوەی گەلــی کوردو قەلاچۆ کردنی ...!؟؟

خۆ وڵاتو هەریمی ئیمپراتورییەتی عوسمانی (پیاوەنەخۆشەکە) بەشبەش کرابوو هەموو وڵاتو پایتەختو زەمینی بە پێڵاوی ئینگلیزو

فەرەنساو ئیتالیایەکان پێخوست کرابوو پایتەختی ئیمپراتۆر لە پیاوانی داگیرکەرو بێگانەکان جمەی دەهاتو (حەنەحەبەشی)یان بوو لەسەر بەشکردنی میراتی عوسمانی هەر یەکە سەنگو تەرازوی بۆ خۆی دەکێشاو بەلای خۆیدا گوریسەکەی ڕا دەکێشا ، ڕۆژ بە ڕۆژیش کارەکان قورستر دەبونو کێشەکە توندتردەبوو لیلایی ئاسۆش تاریکتر دەبینرا ...!!!؟

لەلایەکی ترەوە داگیرگەرە ڕۆژ ئاوایییەکان کە بووبوونە میراتگری عوسمانیەکان ، وایان ڕاگەیاندبوو کە ئازادیخوازی گەلە ستەم لێکراوەکانو مافی ئەوان دەپارێزن ، لەم ڕووەو گەلی کوردیش ــ وەکوو گەلە ستەملێکراوەکانی ناوچە ــ چاوەڕوانی ڕۆژی ئازادییبوو ، بۆیە وێڕای شوڕشەکانی شێخ مەحمود لەعێراقو ، شۆڕشی شێخ سەعید لە تورکیاو شۆڕشی سمایلاغای سمکۆ لە ئێران ، چەند جموجوڵێکی هەمە چەشنە لەلایەن ڕۆشنبیرانو شاعیرانو ڕامیارانو ڕۆژنامە نوسانو پیاوە ئاینیەکان دەستی پێکرد ، دەنەدەنەی کوردانیان دەدا بۆ ڕاپەڕینو تێکوشان . ئەم دیاردەیە نەك تەنها هەر لە ناوەوەی کوردستان دەبینراو بەس بەلکو لەهەندەرانیش کوردەکان کەوتبونە هەوڵو تەقەلای ئازادیی .

ئیتر ئەم (هاتو هاوارو باوکەڕۆیەو ، ڕۆلە ڕۆو ماڵوێران و دەرکراوو کوڕکوژراوو خۆم بێ کەسو خۆم بێ دەرەتانو حەقخوراو خۆم)ە کە دەنگدانەوەی تەبیعی ئەم ڕوداوانە بوون هێندە زورو زەبەندەو جۆراو جۆربوون ، شیعری کلاسیکی قوتابخانەی بابان ــ کەپێش ئەوکاتە باوبوو ــ دەرەقەتیان نەدەهاتو قالبەکەی پێیان

تەنگ‌بوو .. خۆ شیعریش ئاوێنەی ڕۆژگارەو زوبانی کۆمەڵەو چەکی ئەنگوست لەمستو پەلەپیتکە لـە سەرپێی شاعیرە ، وای لێ ڕەچـاو دەکرێ کە هەموو ئێشو ئازارو هەڵسو کەوتو گۆڕانو پێش‌کەوتنو دەردو مەینەتی تێدا ڕەنگ بداتەوەو ئاوێنەی باڵا نومای چەرخو سەردەم بێ ئەگینا بە شیعری ڕەسەنو هەڵقوڵاو لە ناخی گەل حیساب ناکرێو وەزیفەی تەرجومانی دڵو دەرونی نادرێتیو تەمەنی درێژ نابێو هـەر بە لە دایکبونی ــ بە نەمێژراوی ــ دەمرێو ژێر خاك دەکرێ و بیژۆك دەر دەچێ ؟!

لەوسەریشەوە ڕۆشنایی شیعرو ئەدەبیاتی ئەوروپا بە تەواوی کاری کردبوە سەر شیعرو ئەدەبیاتی تورکیو عەرەبـی ، هەرچەنـدە کـار تێکردنەکەی ئەدەبی ڕۆژئاوا لەسەر ئەدەبی عەرەبی لە عاستی شیعرەوە هێندێ دواکەوت . بەڵام بوشیعرو ئەدەبیاتی تورکی زۆر کایگەربوو لەم ڕێگەوە ئەدەبی تورکی بەڕابەرایەتی کۆمەڵی (فەجری ئاتی) ڕاستەو خۆ گۆڕانکاری یەکەی تەئسیری دەبەخشیـە سـەر ئەدەبی کـوردی . سلێمانیش بۆ خۆی لە خۆیدا دیار دەیەکی ڕۆشنبیری تێدا بەدی دەکرێ ، چونکە کاتی خۆی ئەم شارە مەڵبەندی فرمانڕەوای (بابان)ە کان‌بووەو بۆ یەکەمجاریش قوتابخانەی شیعری کلاسیکـی بەزاراوەی کرمانجی خوارو لە سەردەستی ماموستا نالیو سالمو کوردی لەم ناوچەیە سەری هەڵداوە ، بەڕابەرایەتـی ئەمان گەشـەی کردووە ، کاتیکیش کـە فرمانرەوای (بابان) ڕوخاوە زوربەی ڕۆشنبیرانی ئەم شارە ــ زیـاد لەشارەکانی دیکە ــ ڕویان کردۆتە ئەستەمبوڵ کە ئەوکاتـە مەڵبەندی هەموو ڕۆشنبیرییەك‌و جمو جۆڵێك‌بووە ئیتر ئەم ڕۆشنبیرانە یا بڵێین ئەم منەوەرانە کە لەئەستەمبوڵ خوێندویانە پێگەییشتونو ماوەییـەك

ژیانیان لەوێ بە سەر بردوە ، کاتێ گەڕاونەوە بۆ سلێمانی هـەموو فیکرەو زانستو پێشکەوتنخوازی خۆیان لەناو دانیشتوانی سلێمانیدا بڵاوکردۆتەوە ، لەم ڕووەوە هەموو کاتێك ئەم شارە کۆمەڵێکی زۆری ڕۆشنبیرو شاعیر بە خۆیەوە دیوە ئیتر ئەم شاعیرو ئەدیبانە هەموو کاتێك ویستویانە دابو نەریتی کۆمەڵو ویستو هەستی کۆمەڵگاکەیان لـە شیعرو پەخشانا ڕەنگ بداتەوەو نوێنەرو زوبانی ڕاستەقینەی گەلبن و ئەدەبەکەیان ــ بەشیعرو بەخشانەوە ــ هەموو ویستێکی گەلی تێدا دەر ببڕدرێ •

جا ئەم هۆیانەو هی تریش وێڕای بزوتنەوەی ڕۆشنبیرو شاعیرانی تورك بە تایبەتی « کۆمەڵی فەجری ئاتی » بەڕابەرایەتی «جەلال ساهیرو ئەحمەد هاشمو تەحسین ناهیدو ئەمین دولانـدو محەمەد بەهجـەتو فاضیل ئەحمەدو « حمد الله » صوبحیو فوئاد کوبرولوو «شهاب الدین» سلێمانو یەعقوب قەدری » هاوکات لە گەڵ پەیدابونی کۆمەڵێك کەڵە شاعیری لێهاتوی منەوەری کوردی سلێمانی (ئەوڕەحمان بەگی بابانو شێخ نوری شێخ صاڵحو (عبدالله) گۆرانو ڕەشیدنەجیب) کە ئەمانە بە تەئسیری ئەدەبی تورکی ، (قوتابخانەی فەجری ئاتی) قوتابخانەی شیعری کلاسیکی کوردییان تازەکردەوەو قۆناخێکی سەر لەنوێیان دەست پێکردو شێوەو شێوازێکی تریان لە شیعری کوردیدا داهێنـا ، هونەرو مەزنایەتی ئەم داهێنانو تازەکردنەوەو گۆڕانکاریو کودەتایەیان بۆ خۆیان بردو بون بە ڕابەری ئەم قوتابخانە تازەیەو توانییان شیعری کلاسیکی کوردی وا ڕام بێنن کە لە گەڵ هەلسو کەوتو بارو دۆخی ئـەو سەردەمە بگونجیو بتوانێ بەڕونـی پیویستیەکانـی کۆمەڵی کوردەواری دەربڕێ ، ئێشو ئازارو دەردو مەینەتی گەلی کورد لـە

شیعرەکانیانا ڕەنگ بداتەوە ، شیعرەکانیان لە ناخی گەلەوە هەڵقوڵیو سەرنج ڕاکێش بێو خورپە بخاتە دەرونی خوێنەرو بیسەرەوە ، تەزوی یەك بە دوای یەك لـە لەشدا پەیدا بکا ، بە جۆرێك کـە بـوون بـە ئەستێرەی هەرگیز نەکوژاوەی پڕشنگداری ئاسمانی شیعرو ئـەدەبی کوردی هەتا هەتایە •

زیادە ڕەویش نیە ئەگەر بڵێین دەستپێشکەریو داهێنانەکە لـە ڕوی مێژوییەوە دەگەڕێتەوە بۆ ئەوڕەحمان بەگو لە سەر دەستی ئەم جۆزەرەی کردو بنجی دا کوتاو دامەزرا ، ڕەچەشکێنو ڕابەر ئەمـەو پێشێل کراوە یـان پێی نەزاندراوە ، کـە ئەمە دەڵێین بەلگەمـان بەدەستەوەیەو لەخۆوە قسە فڕێنادەین • هەرچەندە ڕەنگە نەتوانـین هەموو ئەوبەلگانە لێرەدا بخەینەڕو چونکە زۆر ڕێچکـەو ڕێبـازی مێژوییو فەنی لێ دەبێتەوەو یەك خستنەوەی سەرە دەزووەکان زۆری دەوێ بەلام لێرەدا بە قەدەر پێویست بۆ چەسپاندنـی ئـەم دەسـت پێشکەرییە پەنا دەبەینە بەر بەرهەمو شیعرەکانی کە برێکیان وا ئێستا کەوتونەتە دوتوێی ئەم دیوانەوە ، شاعیر بۆ زۆریش لە شیعرەکانـی موناسەبـەو مێژوی نوسینی بۆ دەستنیشان کردون ، خۆ بەرهـەمو پاشماوەش باشترین بەلگەیە بۆ چەسپاندنی ئەم جۆرە داوایانە ، زیـاد لە مەش مامۆستاگۆران خۆی لەو موقابەلەیەدا کە مامۆستا (عبدالرزاق بیمار) لە گەلی سازدابوو گۆڤاری (بەیان)ی ژمارە (٢)ی شوباتی سالـی/١٩٧١ ز بلاوی کـردەوە ، مافی ئەم ڕەچەشکێنیو دەسـت پێشکەریەی داوەتیو ئەم حەقیقەئەی چەسپاندووە وەکو وەثیقەیەکی مێژویی زۆر ڕاوو بۆچونی دژبەم ڕایە دەپوچێنێتەوە ئەوەتـا مامۆستا گۆران لە موقابەلەکەدا دەلێ : (تەنانەت شاعیرێکی تر « عبدالرحمـن

بەگی نفوس=ئەورەحمان بەگی بابان » لەسەرەتای ژیانی شاعیریەتی‌دا زۆر بە گەرمی دەستی دایە تازەکردنەوەی هەڵبەست‌و لە (نوری)=واتە شێخ نوری شێخ صالح=کۆنترە بەڵام ئەو شیعرەکانی بڵاو نەئەکردەوە)

خۆ هەموشمان دەزانین کە بڵاو نەکردنەوەی شیعرەکانی ئەورەحمان بەگ یاخود پێ نەزانینی ئەدیب‌و ڕوشنبیران بە بەرهەم‌و بەهرەی شیعری ئەم شاعیرە ، ڕابەرایەتی‌و رەچەشکێنی‌و تازەکردنەوەی شیعری کلاسیکی کوردی لێ ناسێنێتەوەو ئەم مافەڕەوایەی لێ داگیر ناکاو ، ئەم ڕاستی‌یە نابێ پێشێل بکرێ ، چونکە ئەوڕەحمان بەگ هەر لە سالی/١٩١٣ ی زایینی‌یەوە لە ژێر نازناوی (حەزمی)دا شیعری هۆنیوەتەوە کە ئەو کاتە مامۆستا گۆران‌و شێخ نوری ڕەنگە هیچیان ئاشنـــای شیعر نەبوبن‌و تەمەنیان وا نەبوە چـــاوەڕوانی شیعریـــان لێ بکـــرێ ، کـــە وابوو ڕەچەشکێنی‌و دەست پێشکەری‌یەکە هەر دەبێ بۆ ئەو بمێنێتەوە . بەڵام ئەوەی لێرەدا جێگای داخ‌و ناسۆرە کە ئەو شیعرانەی ئەوڕەحمان بەگ لـــە ماوەی (١٩١٣ــ١٩١٩ ز) نوسیونـــی بە نازناوی (حەزمی) یەوە مۆرکراون یەك دوپارچەیان نەبێ هەمویان فەوتاون‌و دیارنین ، ئەگـــەر بەرهەمی ئەم شەش حەوت ساڵەیمان لە بەردەست‌دا بوایە زیاتر لایەنی هونەری‌و دەست پێشکەری‌و رابەرایەتیەکەی ڕوون دەبوەوە بەڵام وا دیارە ئەم ئاواتەمان نەهاتۆتە دی‌و ناشهێتەدی چونکە وەکو ئەوڕەحمان بەگ بۆ خۆی نوسیویە گوایە کۆمەڵێ شیعری بە دەستی ئینگلیزەکان ساڵی/١٩١٩ ز ــ کە سلێمانی گیراوە ــ لە گەڵ ئەسبابی ناومالا چی هەبوەو نەبوە فەرهود کراوەو بەر تاڵان و بڕۆ کەوتون‌و فەوتێندراون‌و تا ئێستاش سەریان هەڵ نەداوەتەوە .

له سالی « ۱۹۱۸ »ش بەم لاوە نازناوی خۆی گۆڕیوە کردویەتیە (بابە)و لە ژێر ئەم نازناوە دا شیعری ووتووە • کەوابو ئەو شیعرانەی کە ئێستا لەبەر دەستماندان ، ـ چامەیێکیان نەبێ ـ هەمویان هیی پاش ئیحتیلال و هاتنی ئینگلیزن • هەر وەها چامەیێکیانی نەبێ هەمویانی لـە ژێر نازناوی (بابە)دا گوتون ئەوانـەی لە ژێر نازنـاوی (حـەزمی) داگوتراون بێ سەرو شوێنن و قولاغیان نەکراوە بەمەش باری هونەری شیعری ئەوڕەحمان بەگمان تا سالی ۱۹۱۹ ز تا ئەندازەیەك لێونەو نازانین چۆن بووەو ، هەرچی پیشیلێین لە خۆوەیەو بەرد بە تاریکی دادانـەو وڕێنەکردنی بێ بەلگەیە چونکە بەلگەیە شیعریمان لە بەردەستدا نیە •

بەلام خواوو ڕاستان (بابە) بۆ خـۆی لە ژینامەکەیدا دەربارەی سەرجەمی شیعرەکانی برێ شتی نوسیوە کە ڕۆشنایێکی لەم ڕووەوە لێ دەردەکەوێ هێندێ لایەنی هونەری شیعری ڕون دەبێتەوە • جا باگوێ بۆخۆی ڕاگرین کە بە زمانی شەخصی سێهەمەوە دەلێ :

(ئەم زاتـە لەعومری (١٥) سالیـەوە دائیما شێت و شـەیدای ئازادی و سەربەستی بووە ، ئەشعاری غەرامی و عادی زۆر کەم و نایابە ، هەرچی ووتووە وەکو خوالێخوشبو حاجی قادری کۆیی کەف و کولی دەریای نیشتمانپەرستی و ئازادیەتی بووە ، میزاج و قەریحەی لە جیاتی غەزەل و قەصیدەی درێژ مەیلی دەستەبەستە (تەرکیب بەند)ی بووە ، هۆنراوەکانی زۆر کەمی غەرامییە ، ئەتوانین بلێین : هەمووی باسی هەژاری و ئەسیری قەومی ئەکا وە بە هەلبەستی ئاگرین و ڕەهبەریـە بۆ ئازادی و سەربەستی میللەتی کورد هەولی داوە) •

خۆ ئەگەر گەشتێك بەنـاو دیوانەکەیدا بکەین دەبینین (بابـە) شیعرەکانی بەتەواوی تێکەلاوی ژیان کردووە ویستویەتی ببنە زمانی

کۆمەڵو ئاوێنەی سەردەم • واتای بەرزو قوڵو بە دیققەتیشی لە قاڵبی ووشەی سوکو ڕەوانو بێ گرێو گۆڵدا دەربڕیوە ، مەعنـای زۆر ناسکو هەست بزوێنی لـە لیباسی وشـەی خۆماڵی کوردی پەتیـدا ڕانواندونو تابلۆی شیعرە کانی پێ ئارایش داوەو هونەری شاعیریو رەوانی خۆی پێ چەسپاندون ، لە بارەی کێشو قافیەشەوە بە زوربەی وەزنەکان ــ خۆماڵی ــ عەرەبی ــ فارسی ــ شیعری داناوە خۆی تێدا تاقی کردونەوەو گۆڕانکاری تێدا کردون ، جاری واهەیە لە چامەیەکـا دوسێ جار بڕگەکانی زیادو کەم کردونو لە (١٣) بڕگەییەوە چۆتـە سەر پانزە بڕگەییو هاتۆتەوە خواری •• هتد هەر وەکو چۆن زۆری شیعرەکانی مەثنەویو تەرکیب بەندن پارچە شیعری درێژی تاکقافیەیان کەمە ، یەکیەتی بابەت (وحدة الموضوع)یش لە لەچامەکانیا دیاردەیەکی هەرەبەرچاوە ، کێشی کشۆکیشی زۆرکەمە ، چەند پارچە شیعرێکـی بەوەزنی خۆماڵی فۆلکلۆری (دەبڕگەیی) یشی لەناو دیوانەکەیدا دێنە بەرچاو • لـە هەمان کاتیشا شـاعیریو تێڕوانینی تایبەتـی خـۆیو کەسایەتیو دەنگی ڕەسەنو شوێن دەستی بۆ هەموو جموجوڵێکی ئەو سەردەمە لەگۆشەو نیگای تایبەتی خۆیدا لە ناو چوار چێوەی قۆناخی شیعری کلاسیکی تازەماندا بە ڕونو ئاشکرایی دەبینرێ • کە وابوو (بابە) نەک هەر هەوڵی داوە بۆ گۆڕینی کێشو قافیەو بەس بەڵکو بۆ گۆڕینی ئەزمونو واتاو ناوەرۆکو ڕامکردنی شیعر بۆ ئەوەی زیاتـر چونیەتی کۆمەڵگاکە بە هەموو دابو نەریتو بارو دۆخی ڕامیـاریو کۆمەلایەتیەوە دەقاودەق دەربڕێ • زۆر هونەرمەندانە هاتو چـوی (ذاتی)و هەستیاری جۆشاوی کەفو کوڵی دەرونـی بەسیحربازیو دەست ڕەنگینیو بلیمەتی بە کارهێناوە هەر دەڵێو کلافە دەزوی ڕەنگاو

ڕەنگی تێکەڵ بەسۆزی دەرونی پڕ جۆش‌و خرۆشی لێکداوە لەو ڕایەڵ پۆیە تابلۆی ئەفسوناوی لێ دروست کردون پارچە شیعری پێ نەخشاندون ، هەرگیزاو هەرگیز داوێ لە کلافەدەزوە کانیشی کورتیان نەهێناوە پۆوکرێی لێك هالاوە کالا بە قەدەر بالا تێ هەلاتۆتەوەو وێنەشیعرییەکە ، وەکوو تابلۆیەکی هونەرمەندانە خۆی دەنوێنێ •

بەڵێ کەسایەتی‌و مۆرکی تایبەتی هێندە بە زەقی لە شیعرەکانیدا دەبینرێ ڕەنگە بتوانین بڵێین بۆ خۆی مەدرەسەیەکی سەربەخۆیەو ڕێبازێکی تایبەتی‌یەو قۆناخێکی نوی‌یە •

بەڵێ هەرچەندە ڕابەرایەتی‌و دەستپێشکەری تازەکردنەوەی شیعری کلاسیکی کوردیمان تا ئێستا لە مشت‌و مڕو گوریس کێشەکێ‌دایەو زوربەی مێژونوسانی ئەدەبمان ڕابەرایەتیەکە دەدەن بە مامۆستاگۆران لەم ڕووەوە کە « گۆران » بە هۆی ڕۆچون‌و ووردبونەوە لە مەسەلەی تازەکردنە وەکەدا هەستێکی ناسکترو ڕوانینێکی فراوانترو قوڵترێ لە لا پەیدا بووە برێکیش دەست پێشکەریەکە بۆ شێخ نوری شێخ صالح دادەنێن ، دیارە هەرکەسەش بەلگەو ئیثباتی خۆی بەدەستەوەیە بە هەر حاڵ ئێمە نامانەوی لێرەدا بچینە ناو ئەم نیزاع‌و کێشەیەوە بە تایبەتی کە ئەم نوسینە ئەوەندە تەسکە دەرفەتی ئەوە بەخۆ ڕەوا نابینی ، بەلام دەڵێم لە گەڵ ڕێزم بۆ هەموو ڕاوو بۆ چونێکی زانستیانە پێویستە بگوترێ کە ئەورەحمان بەگیش بەلانی کەمەوە وەکو مامۆستاگۆران‌و شێخ نوری شۆڕە سوارێکی ئەم مەیدانەبووە ، وەکو ئەوان شان بە شانی وان هەوڵی داوە بۆ گورینی کێش‌و قافیەو چەمك‌و واناو ناوەرۆك ، توانیویەتی شیعرەکانی وا ڕام بکا کە هەموو بارو دۆخی کومەلگاکە دەقاو دەق

دەربڕێ لەهەمان کاتیشا شاعیریو تێڕوانینی تایبەتی خۆییو کەسایەتیو دەنگی ڕەسەنو شوێن پەنجەی بۆ هەموو جمو جوڵێکی ئەو ڕۆژگارە ، لە گۆشەی نیگای تایبەتی خۆیدا لە ناو چوار چێوەی قوناخی شیعری کوردی کلاسیکی تازەماندا بە ڕونو ئاشکرایی دەبینرێ کە وابو پێویستە هەر کاتێ ئێمە مێژوی تازەکردنەوەی شیعری کوردیمان نووسی یان باسمان لێوە کرد ــ وەکو ڕاستی‌یەکی مێژویی ــ دەوری ئەوڕەحمان بەگ فەراموش نەکرێو مافی خۆی بدەینێ بە یەکی لە ڕابەرانی لێهاتوی تازەکردنەوەی شیعری کوردی حسێب بکرێ هەرچەندە لە بارەی مێژویی‌یەوە دەست پێشکەریەکە بۆ ئەم چەسپاوەو کەس لێی پێش نەکەوتووە • مەگەر ڕۆژگار لە داهاتودا دیوانی شاعیرێکی کوردی ترمان بەر دەست‌بخاو شتێکی تازەی ترمان بۆ دەربخا بە تایبەتی کە گۆرەپانی شیعری کوردی تا ئیستا هەموی نەپشکنراوەو دیوانی شاعیرانمان زۆریان ونو لێیان بێ خەبەرین تەنانەت شاعیرێکی وەکو ئەمین یومنی (١٨٤٥ ــ ١٩١٩ ز) کە بەکوردیو عەرەبیو فارسی ئینگلیزیو فەرەنسی شیعری ووتووە دەڵێن : زۆر موتەئەثیر بوە بە ئەدەبی فەڕەنسیو ڕاستەو خۆو لە ژێر ڕۆشنایی ئەم ئەدەبەدا گوڕانکاری لە شیعری کوردیدا پەیدا کردووە، بەڵام تا ئیستا دیوانە کوردی‌یەکەی نە دۆزراوەتەوە تا بزانین تا چ ئەندازەیەك ئەم خەبەرە ڕاستە •

« بابە » وەکو شاعیرێکی کوردی نیشتمانپەروەری تێگەیشتوی ووردبینو دوربین لە ناخەوە دەردی گەلی کوردی زانیوەو هەستی بە نەخۆشیەکانی کردووەو زۆر باشیش لە فێڵو تەڵەکەی ئینگلیزەکان گەیشتووە ، زانیویەتی کلکیان لە کوێ تۆز دەکا تەنانەت پاش ماوەیەك

ڕای لە گەڵ شێخ مەحمودی حەفیدیش یەکیان نەدەگرتەوەو لە هەڵس‌و کەوتی شێخی ئەمریش ڕازی نەبو ، نەك هەر ئەمە بەڵکو شەڕی بەردەرکی سەرای شەشی ئەیلوولیشی بە دەسیسەیەکی ئینگلیزەکان داناوە.دیارە بۆ ئەم ڕایە چەند بەڵگەیێکی تری مێژوویی هەیە •

هەر وەکو چۆن زوڵم‌و زۆری ئاغاو دەرەبەگەکانی بەکوشندەترین نەخۆشی کۆمەڵی کوردەواری داناوەو زۆر بێزاری خۆی بەرامبەر ئاغاو دەرەبەگ دەر بڕیوە ، هەمان هەڵوێستیشی هەبوە بە رامبەو ئەو شێخ‌و سەیید زادانەی کە بە ناوی دینەوە دونیایان خواردووە ، بەڕوتاندنەوەی فەقیرو هەژاران تێرو قەڵەوبون‌و لە نازو تیعمەتا گەوزیون • هەروا هەر دیاردەیێکی نا ئاسایی بینی بێ یا بیستبێتی ڕاستەو خۆ لێی وە دەنگ هاتوەو ئازایانە نارەزایی خۆی بەرامبەر دەر بڕیوەو « لە بنی کولەکەی داوە » ئەم هەڵوێستانەشی بەبڕوای من نیشانەی ڕەسەنی‌و ڕاستگۆیی‌و خەم هەڵگری شاعیر بووە لە ئاستی جەماوەرەکەیدا ،

لە لایەکی تریشەوە « بابە » بە دوربینی‌و ئەقافەت‌و ئاگاداری بە سەر مێژوی کورداو تێ ڕوانینێکی ورد بۆ ڕوداوە ڕابردووەکانی کوردستان گەیشتۆتە ئەو قەناعەتە کە عیراق پێویستە دوکەس ڕای پەرێنن‌و پێشیخەن ئەم دوکەسەش (١) عەرەبێکی دڵسۆز (٢) کوردێکی دڵسۆز • هەرکامێ یەکێ لەم دووانە بە دڵسۆزی یارمەتی براکەی تری نەدا ئەوا عێراق دەکەوێتە بارو زروفێکی نالەبارو نائاسایی‌یەوە جیسم‌و تەوازونەکە مەشلول دەبێ‌و تێك دەچێ بێگانە تەماع لەخاکی دەکاو دەستی پیسی تێ دەخا • کە وابوو (بابە) شاعیرێکی کوردی دڵسۆزی بانگەواز کەری برایەتی کوردو عەرەبە لەسەر بەردی بناغەی دڵسۆزی‌و یەکیەتیدا ، بە بێ پەردە کوردانە ڕای گەیاندووە کە

ئەم دوگەلــە (کوردو عەرەب) بێ یەك ناژین و عێراقیش بێ یەکیەتــی و دلسۆزی ئەوان بە یەکتری ئاوەدان و سەرکەوتو نابێ ، مێژوش ئازایەتی و نیشتمانپەروەری و خۆ بەخــت کردن و دلسۆزی کوردانی بۆ عیراق چەسپاندووە گەلی عەرەبیش قەت برای وای دەست ناکەوێ ، لەبــەر ئەوە برای عەرەب پێویستــە دەستی یارمەتی و برایەتی بۆ ئەم برایــەی خۆی درێژکاو دلنەوایی بکا بە مەش لە براگەورەیی خــۆی ناکەوێ • لەقازانج زیاتر هیچی تری نایێتە پێشێ •

لەم رووەوە دەلێ :

کاکی عارەب ! تۆ لە گەڵ من عەهدو پەیمانت هەیە
تۆ بە هەستی و هێزی من بڕواوو ئیمانت هەیە
وا بەدەستور ، قەومی وەك من دوستی هاوشانت هەیە
بۆ ؟ لە کوردوستانی من پارێزو پەنهانت

تا لە کۆتاییدا دەلێ :

دوبراین لەم خاکەدا من نیشتمانی خۆم هەیە
من عێراقێم و بەلاّم تەرزی ژیانی خۆم هەیە
ئەم قەلاّ گەورەی عیراقە وا لە سەر دوو پایەیە
کوردو عارەب هەریەکەی یەك پایەیی پڕ مایەیە •••• هتد

وەکو وتســان « بابە » بونی ئاغاو دەرەبەگی لــە کۆمەلی کوردەواریدا بە دیاردەیەکی نا ئاسایی زانیوەو بە نەخۆشیەکی هــەرە کوشندەی گەلی لەقەلەمداوە بەبێ پەروا بەرهەلستی هەلوێستیان بووە، ئەوەتا کاتێك فەلاێکی رەنجبەرو خۆشی نەدیو ڕوت و قوت و هــەژارو چەوســاوە ســکالاّی خــۆێ بۆ ئاغایّ زالم و دلّمردوو دەباو لێی دەپارێتــەوە کــە هێنــدێ ســەنگ و ســوکی لــە گەلــدا بکاو بەروبومەکــەی هەمــوی بــۆ خــۆی نەبــا •

کـەچی ئاغا بـە هیـــچ کلوجێـــك هەســتی ئینســانی ناجولێ
هەر لە سەر پێوو دانی خۆیەتی چەندی خەملاندووە هــەموی دەوێو
لێشی دەستێنی تاوا لە فەلای فەقیرو هەژارو بێدەرەتان دەکـا شــڕو
شاتاڵەکەی بفرۆشێو ملـكو ماڵی بەجێ بێڵێو ڕوبکاتــە شــار ...
لەم کاتەدا (بابە) وەکو شاعیرێکی هەستناسك ئەم ڕوداوەی خستۆتە
ناو پارچە شیعرێکی پانزە تاکیەوە و تابلۆیەکی ڕەنگاو ڕەنگی سەرنج
ڕاکێشی لێ پێك هێناوە ڕەنگی ڕوداوەکەی کێشاوە لــە ژور پارچــە
شیعرەکەوە بە خەتی خۆی نوسیویەتیو دەڵێ : (ئەم هونراوە بۆ وەصفی
زەوی دارێکی زۆردارو زاڵم نوسراوە کە هیچ درۆو هەڵبەستی تێدا نیە)
کەوابوو بابە تابلۆیەکەی لە واقیعو ڕوداوەوە کێشاوە دورە لەوڕێنەو
پێدا هەڵگوتنی شاعیرانە .

ئاغە ! ملکی تۆ ئەکێڵم بەندەوو مسکێنی تۆم
ڕۆژی سەغڵەت نۆکەری خەنجەر وەشێنی شوێنی تۆم
شیرو ماستی ڕۆژ بەڕۆژو گیسكو کاوڕهێنی تۆم
هەر ڕقت هەڵسا بەدایكو باوکەوە پڕجوێنی تۆم
بێ زمانو کەسنەزانو فێری بارکێشیو کەرم
بارەکەت زۆر قورسە ئەغا چۆن لە ژێری دەربەرم

تاکۆ تایی بە تابلۆکە دەێنێو دەڵێ :

گاێیکم مابوو فرۆتم دام بە ئەغا پارەکەی
ڕستگارم بوو لە زنجیرو فەلاقەو دارەکەی
یامریشكو هێلکە بردن بۆ کوڕی سەرکارەکەی
ڕەببی مەحوی کەیتەوە خۆیێو زەویو ئاوبارەکەی
پەتكو گونیەم نایە کۆڵ وێنەی فەلای تر هاتمە شار
چاوەڕوانم « بابە » ڕۆژێ « غیرة الله » بێتە کار .

خـۆ کاتێکیش کە بەزمانی ژنەجافێکی دەشتـی شارەزور کـە کوڕەکەی لە بێشکە دەنێ‌و دەی لاوێنێتەوە بەلای لایە خۆشەویستـی نیشتمانی بەگوێچکەدا دەدا دەبینین (بابـە) لـە پارچە شیعرێکـی پانزەتاکیدا ، بەکێشێکی فولکلوری خۆمالی « هیجائی » (دە) بڕگەیی هەستی ئەم ژنە جافەی بە تەواوی دەربڕیوە

ڕۆلەکـەم بنـوو خەوی خۆشت بـێ
شـیری حەلالم ، شیفاو تۆشت بێ
پەڕی جوبرەئیل بـەڕوو پۆشت بـێ
بۆ بەرزیی وەتەن بیرو هۆشت بێ

نیشتمـان هیوای بـە تۆو بـەلاوە
کەی هەلی دەکەن ، بەیداخی کـاوە

تا دەگاتە کۆتایی پارچە شیعرەکەو دەلێ :ـ
ڕۆلەکـەم بنـوو کاتێ بـوی بەلاو
ئەحوالی وەتـەن بێنـە رە بەر چـاو
قەومت ڕزگارکـە لـە زنجیرو داو
تۆلـە بسێنـە یـەك‌و صـەد تەواو

ئەمجاوەك « بابە »ڕو دەرە دوژمـن
فەرقی قـەت نەکەی پچوك‌و مـەزن

شایانی باسە کە ئەم کێشە (دە) بڕگەییە کێشێکی دێرینی شیعری کوردیە زوربەی گۆرانی فۆلکلوری کوردیمان بەم کێشە وتراون‌و دەگوترێن کەوابـوو ئەم جـۆرە کێشە خۆمالی‌و ڕەسەن‌و هەلقـولاو لەناخی ئەدەبی کوردیمانە بەلام بۆماوەیەکی زۆر کێشی عەرەبی‌و فارسی ـ بەتایبەتی لە شیعری کلاسیکی قوتابخانەی باباندا ـ پێشـە بڕکێیـان

داو وزەیێکیان بۆ نەهێشتەوە ، هــەتا شاعیرانی قوتابخانەی شیعــری کلاسیکی تازەمان سەر لەنوێ برەویان پێ دایەوەو هێنایانەوە گۆرەپانی ئەدەبی کوردیمان •

(بابە) شاعیرێکی منەوەرو بەدەسەلاتبووە لە هەموو مەبەستەکانی شیعری دا تابلۆی رەنگاو رەنگی کێشاوە لە هەموو بوارەکاندا ئەسپی سەرکەشی خۆی هەلینگداوەو هەستی خۆی دەربڕیوە هەستێك گە لە ناخی کومەلەوە هەلقولابیو سوودی گەلی تێدابێ ، هەر کاتێکیش هەستی بەزەلیلیو ژێر دەستەیی کرد بێ یان خەتەرێکی کوشندەی بەدی کردبێ خێرا هاواری لێ هەلساوەو دەنگــی ئارەزایی لێ بەرز بووتــەوە ئازایانە بەرهەلستی کردووەو گەلی بێدار کردۆتەوە بنجو بناوانی رون کردۆتەوە ، هەر لەم رووەوە شاعــیر زۆر جــار دوچــاری زینــدانو خۆشاردنەوەو نانبڕان بووە ژیانی کەوتۆتە مەترسییەوە • کەوابو (بابە) شاعیرێکی مولتەزیمبووە ، ئەدەبەکەی تەرخان کردووە بۆســودی گەلو مەبەستەکانی • ئەوەتا ســالی ١٩١٨زایینی لە چامەیەکــی (٩)تاکیدا بارودۆخی سیاسی گەلیکوردی دەست نیشانکردووەو پێی راگەیاندون کە هاتنی ئنگلیزەکان بۆ کوردستان دەبێتە مایەی نەمانی سەربەستیو خۆشــی •

بەلێ هەرچەند زوربەی جەماوەر هاتنی ئینگلیزو دروست بونــی حکومەتی شێخ مەحمودیان بەهەلهاتنی رۆژێکی نوێزانیو بەختەوەریو سەربەستی یان تێــدا دەبینی کەچی (بابە) ئاوێنــەی بــۆ دووارۆژ دەخوێندەوە بەدوور بینیــەوە سەیری رووداوەکانی دەکردو ســـەرە دەزوەکانی بەیەك دەگرتەوەو فالو فێکی ئینگلیزەکانی بۆ خەلك شــی دەکردەوە تێیدەگەیاندن کە داگیرکەر هەر داگیر کەرەو هەرچی لــە

مشکیبێ جەواڵی دەبڕێ گەلی کورد کە تائێستا کوێلەو ژێردەستـــەو چەپۆك پێدادراوی تورکان بووە ئەوا ئێستا ئینـگلیزیش بوو بە سەربارو (تۆ)ش هاتە سەر (دە) سەدشکور بەکفن دزیٰ پێشوو چونکە ئەگەر تورکەکان ڕاستەو خۆ دەیانگووت ئێوە ژێر دەستەی ئێمەن پێویستـــە گەردن کەچمان بێ ئەوا خاڵە ئنـگلیز لە ژێر ناوی ئازادیو ڕزگـــــاری خوازی بۆ گەلان بە دووڕوویو دوزمانی لە گەڵمان دەجولێتەوە،سەری زمانی شەکرەو بنی زمانی ژهری مارە •

صەد دریغ دەوری ئەسیری قەومیکورد نەبڕایەوە
تاکو ئێستا ئەم گرێیە هەر بەکەس نەکرایەوە
میللەتی گەورەو پچوك گشتی بە سەر بەرزی ئەژی
میللەتی کورد هەر لە ژێر بارا بەدیلی مایەوە
تاکو ئێستا هەر دراوسیبون عەدوی خاکی وەتەن
سەیری نەگبەت کەن کە ئینگلیز هاتە کۆڕو کایەوە
سەر زمانی وەعدەیی شیرینو ئازادی وەتەن
ژێر زمانی بۆ ئەسیریی دامو دانەی نایەوە •••• هتد •

ژینامەی شـــاعیر بەکورتی

« بابه » کێیە ؟

« بابه » ناوی « عبدالرحمان » بەگی کوڕی ئەحمەدبەگی کـــوڕی خالید بەگی کوڕی سلێمان پاشای کوڕی ئیبراهیم پاشای بابانە •

بابه : لە مێژوی / ١٢٩٨ی کۆچی بەرامبەر بە / ١٨٨٠ زایینی لە سلێمانی لە دایك بووەو چاوی بە دونیا هەڵێناوە هـــەر بەمێر منداڵـــی خراوەتە حوجرەی تایبەتی منداڵان دەستی بە خوێندن کردووە قورئانو کتێبە سەرەتایی یەکانی باوی ئەوسەردەمەی خوێندوە ئەمجار گولستانو بۆستانی سەعدیو دیوانی خواجە حافظی شیرازیو گەلێ کتێبی تری لە زمانی فارسیدا خوێندوە دووایی چووەتـــە مەدرەســـەی (ڕشدیە)ەی عەسکەری زمانی تورکی لەوێدا خوێندووە ئەمجار چووەتە حوجـــرەی فەقێو دەستی بە خوێندنی قەواعیدی زمانی عەرەبیو زانیاری یە باوەکانی حوجرەی فەقێی خوێندوە شارەزایی تێدا پەیداکردون بەڵام مەلایەتـــی نەکردووە مەیلی ئەفەندی یەتی کردوەو لـــە (١٥)ی تشـــرینی یەکەمی ١٩١٨ی زایینی دا لە دائیرەی « احصاء » و « نفوس »ی سلێمانی بـــە عینوانی (سەرکاتب) دامەزراوە کـــە حکومـــەتی ئیحتیـــلال دائیرەی « احصاء » و « نفوس » ئیلغا دەکا «عبدالرحمان » بەگ دەکرێ بە کاتبی « تمتعی کسابت » بەڵام چونکە « بابه » هەموکات شێتو شەیـــدای ئازادیو سەربەستی بووە لە گەڵ چلکاو خۆران هەڵناکاو لـــە ژێر ئیدارەی ئینگلیز دا خۆی بۆ ڕاناگیرێو لە گەڵ ئەوبارو دۆخە ئیمتیزاج

ناکاتو لـــه وه ظیفه‌که‌ی ئه‌بووریّ له خۆیه‌وه ده‌ست به‌رداری ده‌بـیّ له‌سه‌ره‌تای شۆڕشی (٢٠)ی مایسی / ١٩١٩ زایینی ـ که به ڕابه‌رایه‌تی شێخ مه‌حمود به‌رپا بوو ـ ڕێگایه‌کی فراوان بۆ ئازادی خوازان کرایه‌وه ئیتر « بابه » ئه‌م ڕێکه‌وته به‌هه‌ل ئه‌زانیو دلسۆزانه شان به‌ر خه‌باتو تێکۆشان ده‌داو ده‌سته‌چیله‌ی خۆی ده‌خاته سه‌ر ئاگری شۆڕشه‌که هه‌ر له‌م ڕووه‌و ـ دیاره له سه‌ر خواستی شێخی ئه‌مریش بووه ـ ده‌چێتـــه سابلاخ « مهاباد »و ته‌ورێز له وێوه به ته‌لغوراف گفتو گۆ ده‌کا له گه‌ل بالۆێزی ئه‌مه‌ریکاو فه‌ره‌نساو ئیتالیا کـــه له تارانو حکومه‌ته‌کانیـــان هاوپه‌یمانی حکومه‌تی ئینگلیزن له ڕێگه‌ی ئه‌مانه‌وه شکات له ئیداره‌ی حکوومه‌تی ئیحتیلال ده‌کاتو داوایان لی ده‌کا که پێشنیاریان پێشکه‌ش به حکومه‌ته‌کانیان بکه‌نو ، ئاوڕێك لـــه گه‌لی کورد بده‌نه‌وه‌و به‌پێی برگه (١٤)ه‌ی ئیقتراحی ویلسۆن ، سه‌ره‌ك کۆماری ئه‌مه‌ریکای ئه‌وکاته مافی ئازادیو سه‌ربه‌ستی بـــه گه‌لی کورد بدریّ ئیتر « بابه » ئه‌م کاره دیپلوماسی‌یه زۆر به‌رێـــكو پێکی به جیّ ده‌هێنیو بـــه‌ره‌و ســـلێمانی ده‌گه‌ڕێته‌وه به‌لام تا ئه‌م که‌یو به‌ینـــه ده‌کاو ده‌گه‌ڕێتـــه‌وه شـــه‌ڕی ده‌ربه‌ندی «بازیان» ده‌کریّو شێخ مه‌حمود بۆ خۆی به‌دیلی ده‌گیریّو له‌شکره‌که‌ی ده‌شکیو پاشه‌کشیّ ده‌کاو لـــه شاری بانه « بابه » توشی له‌شکری هه‌لاتوی شکاو ده‌بیّو ده‌زانیّ که ئینگلیز هاتۆتـــه سلێمانیو تازه کار له کار ترازاوه ، ئه‌میش ناوێری بگه‌ڕێته‌وه بۆ ســـلێمانی بـــه قاچاغیو دوره وه‌لات ده‌مێنێته‌وه هه‌تا پاش ماوه‌یه‌کی زۆر که له لایه‌ن مێجه‌رسۆنه‌وه عه‌فوو ده‌کرێت ئه‌مجار ده‌گه‌ڕێته‌وه بۆ سلێمانی بـــه‌لام وه‌ظیفه‌و فرمانبه‌ری قبوول ناکا • جاچونکه ئینگلیزه‌کان ئه‌وڕه‌حمـــان به‌گیان به ئازادیخوازێکی ڕاسته‌قینه ده‌زانی ، به به‌رهه‌لستێکی گه‌وره‌ی سیاسه‌تی خۆیانیان ده‌ناسیو پێیان وابوو ئاگری بن‌کای هه‌موو جـــمو

جوڵێکه ، له بەر ئەوه هەموو کات خستبویانه ژێر موراقەبەو چاوەدێری جاسوس‌و یاساوڵەکانی خۆیان • کاتێك حکوومەتی ئیحتیلال له سەر پێویستی‌و ستراتیجیەتی تایبەتی خۆیان له (٣١)ی ئەغستۆسی ١٩٢٢ی زایینی سلێمانیان چۆڵ کرد به بێ ئەوەی تاوانێکی ئاشکرای بخەنەپاڵ ، له هێچ‌و خۆڕایی ئەوڕەحمانیان بەگیان گرت‌و خستییانه زیندانەوە•ماوەیێك مایەوه ئەمجار بەرەڵلایان کرد •

له کۆتایی مانگی مایۆی/١٩٢٢ی زایینی ئینگلیزەکان شێخ مەحمودی حەفیدیان هێنایەوه بۆ سلێمانی‌و کردیانه حەکەمدارو مەلیکی کوردستان‌و میستەر چەپمەن ــ که سیاسییەکی گەورەی بەریطانیا بوو ــ کردیان به موستەشارو چاوەدێر به سەریەوه ئەوڕەحمان بەگ دەیزانی که سیاسەتی ئینگلیز زۆر قوڵ‌و پێچاو پێچه مەبەست پاشقول گرتن‌و فڕوفێڵ‌و تەفرەدانی گەلی کوردە ، دەیزانی که سیاسەتی شێخ مەحمود دەرەقەتی ئەمان نایەو له هەمان کاتیشا شێخ سووره له سەر ڕای خۆی‌و گوێ بۆ ڕاووتەگبیری کەسی که ڕاناگرێ‌و پێی وابو که دەتوانی له گەل ئینگلیزەکان هەلکاو بشگاته ئامانجی خۆی • ئالەم کاتەدا ئەوڕەحمان بەگ خۆی دور خستەوەو گۆشەگیربوو دوایش که شێخ ڕاپەڕیەوه دژی ئینگلیزەکان تاوبراو هەر دوره پەرێز مایەوەو شوێن حەرەکاتی شێخ نەکەوت • بەلام لەگەڵ ئەمەشا ئینگلیزەکان هەر به (معارض)و بەرهەلستێکی گەورەی خۆیانیان دەزانی‌و هەردەم بەناحەزو نەیاری خۆیانیان له قەڵەم دەدا •

لەکاتیکیشدا که شێخ مەحمود بەخۆی‌و هێزو دەست‌و پێوەندی‌یەوه له ئەشکەوتی دێی (جاسەنە)ی سەر بەناحیەی (سورداش) له گەڵ نۆزدەمیرو ضابطانی تورکدا خەریکی‌وتو وێژ بوو

فیرقەیێك عەسکەری ئینگلیز لـــە ڕۆژی شەشی مایسـی/١٩٢٣ز دا گەیشتە سلێمانی دەستیکرد بەگرتنی دانیشتوانو تالانو بڕۆکردن لە پێش هەموکەسدا ئەوڕەحمان بەگیان گرتو لــە ئوردوگای قلیاســان خستیانە بەندەوە زیاد لــە وەش هەرچی ئەسبابـی ناومـاڵو ذەخیرەو خواردەمەنی هەبوو تالان وبڕۆ کراو دەستی بە سەردا گیراەشایانی باسە کە هەرچی کتێبو دیوانو شیعری هەی بووە بەر ئەم فەرهود کردنــە کەوتوون •

کە شێخ مەحمود هەواڵی هاتنی ئەم لەشکرەی ئینگلیزی بیســت لە ئەشکەوتی جاسەنە گواستیەوەو خۆی خزاندە هەریمی شــاربازێرو خۆی قایمکرد لەشکرەکەی ئینگلیزیش چووە ناحیەی مەرگە تۆ دێی ئەم ناحیەیەی ــ کــە سەر بە عەشیرەتی شیلانە بون ــ وێرانو تالانی کردنو گەرایەوە بۆ سلێمانی (٨٠٠) کەسیشی لــەم گوندانە بەدیلو کەلەپچە کراوی لە گەڵ خۆیا هێنا بۆ سلێمانی خستنیە تەك ئەوڕەحمان بەگو ئەوانەی لە گەڵیا گیرابوون دووایی بە کۆمەڵ هەمویان ڕاگوێزی بەندیخانەی کەرکوك کران لێکۆڵینەوەو پرسیارو جوابیان لەگەڵا کــرا دووایی بەرە بەرە هەمویان بەرەڵاکردن ، بەڵام ئەوڕەحمان بەگ دووا هەمویان بە هەشت مانگ ڕزگاری بوو •

لـــە ســـاڵی / ١٩٢٥ی زایینـی لـــە بـارەی حەللـی مەســـەلەی ویلایەتی موصـــل هەیئەتــێ بــۆ ئیستیفتـــاء لـــە « عصبة الامم »ەوە نێررابوو بۆ عیــراق سەروکی ئەم ئەنجومەنــە ، (کۆمەڵە نیراوەکە) کابرایەکی هەنگاری بوو ناوی « کونت تلکی » بووە وا ڕێکەوتووە پێش ئەوەی ئەم هەیئەتە بگاتە سلێمانی بە ئەمرو ئیشارەی میستەر چەپمەن لە نەتیجەی جمو جوولو بـــەر هەلستییەکـی ڕەوای

ئەورەحمان بەگ بۆ بۆرژێمی ئاوبراو گیراوەو خراوتە بەندیخانەوە هەرکوتو پڕ بە تەرتیباتی معاون (شرطە)ی سلێمانی ئەوڕۆژە هەمزەی کوڕی شاسوار ناوێكو بە شەهادەتی زورەملیو هەڵبەستراوی پولیس لە لایەن دادگای دروستکراوی زەمانی ئیحتیلال دووساڵ حوکم دەدرێو زیندان نشین دەکرێ •

ئەم هەیئەتی ئیستیفتایە لە کۆتایی کانونی یەکەمی ١٩٢٥ی زایینی گەییشتۆتە سلێمانی لەوسەرو بەندەشدا لەلایەن دانیشتوانی سلێمانیەوە جم جوڵێکی بەرفراوانی دژ بە ئینگلیز هەبوە لەم ڕووەوە زیاتر لە هەزار کەسی دانیشتوی ئەم شارە ئەگیرێو لە حەپسخانە توند دەکرێنو ئاڵۆزیو پشێویەکی زۆر دەکەوێتە ناو شارەوە • ئیتر لە شەوێکی ساردو سەرمادا شەوێك کە زیاتر لە نیو مەتر بەفر لە ناوشاردا بووەو ڕەشەباییەکی تیژو توند دارو بەردی بەستووە لە شەوێکی ئاواتۆفەو سەرماو تاریکدا هەیئەتی ئیستیفتاکە لە نیوەشەوا ئەچنە سەراو تەنها لە ناو ئەوهەموو حەبسو گیراوانەدا بە هۆی پولیس لە زیندانەوە ئەورەحمان بەگ بانك دەکەنو بەموتەرجمێکی تورکیو فارسی زانەوە زۆر بەو وردی لە هەموو بارێکی گەلی کوردەوە پرسیاری لێ دەکەن ، ئەمیش زۆر ئازایانەو زانایانە هەر لە ڕۆژگاری مادو شاهانی کەیانییەوە کورتەو پوختەی مێژوی کوردستانیان بۆ ڕون دەکاتەوە ، دووایی ئەڵێ ئێمە کە لەنەتەوەی مادین ، لە چەرخی بیستەمدا بەم جەشنە مەغدور بوین بلاویو پەریشانیمان ئەڵبەتە عەدالەتی « عصبة الامم » قبوڵی ناکاتو ڕێگایەکمان بۆ دادەنێ ، ئەمجار بە دورو درێژی لە فەقیریو هەژاری کورد دەدوێ زۆر بەڵگەو ڕوشنایی مێژوویی لە بارەی ڕەسەنی گەلی کورد دەخاتەڕو ، لە ڕاستیدا جوابو قسەو گفتو گۆی « بابە » هێند پتەوو پاراوو ڕێكو پێكو زانستانەبون کە بون بە هوی سەرسوڕمانی

هەیئەتەکە ، بە جۆرێك کە سەروکی هەیئەتەکە ـ بەهۆی موتەرجیمەوەـ لێی دەپرسێ :ـ تۆ لـە چ قوتابخـانەو پەیمانگایەکی ئەسـتەمبوڵ خوێندوتە ؟؟ ئەمیش لە وەڵامدا دەڵێ : من لـە خوێندگـای سلێمانیدا خوێندنم تەواو کردووەو ئەم خوێندگایانەش زۆر پێشکەوتوو ناودارن ـ مەبەستی حوجرەی فەقێبووە ـ بـە کورتی (بابە) زۆر بەبڕواوەو بەسەر بەستی لە خصوصی گەلی‌کوردو وڵاتی کوردستانەوە لەگـەڵ هەیئەتەکە دوواوەو مەعلوماتی داوێ • دوایی ئینگلیزەکان ـ بـە بێ کەم‌کردنەوە ـ دوساڵ زیندانی‌یەکەیان لە حەپسخانەی موصڵدا پێ تەواو کردو شەش مانگی تر لە (موصل) لـە ژێر چاوەدێری چلکـاو خۆرو یاساولکانیاندا هێشتیانـەوە ، ئەمجار لە سالـی / ١٩٢٧ ز دا ئیزنـی گەڕانەوەیان دایێو هاتەوە بۆ سلێمانی •

هەتا ساڵی/١٩٣٠ ز خەریکی کشت‌و کاڵ بووە بڕێ موڵك‌و ماڵی هەبووە لە گەرمك‌و کوستەی چەم ڕەدامی هێناوون دووای ساڵی ١٩٣٠ گەڕایەوە بۆ سەر ئیشی میری کراوەتەوە بە مەئموری نفوسی سلێمانی لەم وەظیفەدا ماوەتەوە تا سـاڵی ١٩٤٠ ز ئیتر خانەنشـین کرا دوای ساڵێك واتە ساڵی ١٩٤١ ز دوبارە تەعین کراوەتەوەو کراوە بە مەئموری تەموین لەم وەظیفەشدا ساڵێك ماوەتەوەو ئیتر کوتایی سـاڵی ١٩٤١ ز بۆ دواجـار خانەنشین‌کراو گەڕایەوە بۆسـەر زەوی‌و موڵکـەکانی‌و بەکشت‌و کاڵەوە خەریك بووە لـە پاڵ ئەمەشدا هەمیشـە خەریکـی خوێندنەوەو نوسین بووە بە تایبەتی نوسینی مێژویی لەم ڕووەوە کتێبێکی قەوارە گەورەی لەبارەی مێژوی کوردەوە نوسیوە بەڵام بە داخەوە لـە بارو زروفێکی تایبەتیدا فەوتاوە •

ئەورەحمان بەگ لەم بیست ساڵەی ئاخرو ئوخری تەمەنـی پێی خۆشبووە هەموکاتی خۆی بـە کۆڕو مەجلیس‌و دانیشتن لـە گـەڵ

ڕوشنبیراندا بەسەر بەرێ خۆ ئەگەر کەسی دەستنەکەوتایە ئەوە منالّو قوتابی کۆ دەکـردنەوە مێژوی کـوردی بۆ رون دەکـردنەوە زۆر تێکەلآوی و هاتو چۆی هەبوە لە گەلّ قادر قەزازو شێخ (محمد خالّ)و رەمزی مەلامارفو بێخودی شاعیرو شەوکەت بابان و ئەمثالی ئەمان ٠ شایانی باسە کە بلّێین ئەوانەی ئەوڕەحمان بەگیان ناسیوەو هاموشۆیان کردووەو ئێستا لەژیاندان هەمویان شایەتی ئەوە ئەدەن کـە ناوبراو بلیمەتێکی کەم وێنەبووە لە مێژوی کوردا ڕۆشنبیریو زانیاریشی زۆر لەژور پلەی شاعیریەتی کەیەوە بووەو منەوەریکی ڕاستە قینە بووە ٠

لە مایسی/١٩٦٧ی زایینیدا گیانی پاکی سپاردو بۆ دواجار چاوی لێك ناو کۆچی دوایی کرد لە سەر وەصیەتی خۆی لە گردی (مامە یارە) نێژراوە هەزار ڕەحمەت لە گۆڕی بێ ٠

مەحمود ئەحمەد

١٩٨٦/١٢/٥

دەستەی بەستە

تەرکیب بەند

شەوبوو شەوێکی تاریك‌و نووتەك وەکو دڵم
جووڵایەوە لە مێشکی منا فکری سەر چڵم

بۆ ئێستە دڕك‌و داڵە هەموو باغی پڕگوڵم ؟!
بۆ دابڕیوە تەوقی ئیسارەت گوێی ملم ؟!

بۆ نیشتمانەکەم لە هەموو لاوە کون‌کونە ؟!
بۆ پیساوی تیا نەماوە هەموو لایێ هەرژنە ؟!

ئەمماڵە ماڵی کوردە ، لە باوك‌و برایەوە
ئەم خاکە خاکی کوردە . بە ئەرزو سەمایەوە

هەر خوێن‌و ئێسکی کوردە ، بەدەشت‌و چیایەوە
صەد شاهو ، صەد ئەمیری لە ئاوا ، توایەوە

هەر قەومی کوردە ، ئێستاکە ماوە بە بارەوە
هەر لاوی کوردە ، گەردنی بەرزی بە دارەوە

هاوار ئەکاتە ئێوە ، لە داری قەنارەوە
مردن وەها موقەددەسە ، مەمرن بە عارەوە

دیلی بەسە ، ئەسیری بەسە ، عەصری بیستەمە
کوژران‌و حەپس‌و دەربەدەری ، بۆ وەتەن کەمە

ئەی قەومی کورد ! خەبەر بەرەوە نوستنت بەسە
دەوری فنون‌و علمە ، خەرەك ڕستنت بەسە

بـۆ یەکتـــری دڕندەیـیو گەستنت بەســـــە
بـۆ دەفعــی خەصــمو دوژمــن یەکخستنت بەسـە

ئیتــر بەســی بێ (بابە) ڕیــاو خوێنــی یەك مژین
گــەر بینــە یــەك ، بەڕاســتی ئازادو حــوڕ ئەژین

دەستەی بەستە
تەرکیب بەند

پرسی کەسێکــی ئەهلی فەضیلــەت لــە دێوە زەن
بــۆ مونزەویتو کــووپە ئەپۆشی وەکــو کەفەن ؟!

بنـــــوارە ڕیاضـــی ئەکادیمـــــایی وەتــەن
لایــێ علــوومی حیکمەتــە ، لایــێ دڕووســـی فەن

حیکمــەت فرۆشی دەهرە فەلاتون بــە ڕۆژو شـــەو
ڕۆمو فەرەنــگ مونتــە وەرە ، ئێستا بە نووری ئەو

فەرمووی کــە هەردوو دەرسی ئەدەبمان لــە مەدرەسە
وەرگرتــووە لــە فەلسەفەو حیکمــەتو عولــووم

ئەو چونکە بەختی یارە ، بەشۆرەت یەکەم کەســـە
گەورەی فەلاسیفــەی هەمــوو دنیایــە لای عوموومٍ

مــن بــەختو تالعــم بــەدە ، مــەنفووری عالــەمم
تەنهـــا ئەژیــم بــەدەردەوە (بابــە) ڕەفیق کەمم

دەستەی بەستە

هەر لە بەحری فورسەوە خاکی هەتا بەحری ڕەشە
نیشتمانی میللەتی کوردە ، لە دونیا ئەم بەشە
ڕەوضەیێکی جەنەتە لالەو گولی دایم گەشە
پڕ لە ئاڵتوونی سیاهو زیوی صافەو بێ غەشە
نیعمەتو خێری بە تالآن وا بە دەست ئەغیارەوە
من بە دڵ هاوار ئەکەم ، کەس نایە بەم هاوارەوە
شاخی کوردوستان هەموو ئێسقانی ئەجدادی منە
خاکو خۆڵی ، گۆشتو لاشەی قەومی ئازادی منە

. . . .

. . . .

لاوی کورد ! بۆ دایکی گەورەت شیوەنو ڕۆڕۆ مەکە
بۆ خۆر ئاواو خۆرهەڵات قەت مەیلی هاتو چۆ مەکە
ئیعتمادت هەر بە خۆت بێ قەت لە دوژمن کۆ مەکە
فەرقی خەصمی خاریجی ، یا خائینی ناو خۆ مەکە
هەڵمەتێکی وا بەرە ، ناو جەرگی دوژمن کون بکا
شورِشێ پەیدا بکە ، ناوی قیامەت ون بکا
من کە حەق بێژی نەکا ، خامەی خەمۆشم بۆ چییە ؟
فیکری ئازادی نەرێژی مێشکی بۆشم بۆ چییە ؟
هەوڵی سەربەستی نەدا من فامو هۆشم بۆ چییە ؟
بۆ فیدای کۆمەڵ نەبێ ، کەللەی بە جۆشم بۆ چییە ؟
(بابە) عاجز بووم لە دیلی پاڵەهەنگم لەت ئەکەم
ئەیخەمە ئەستۆو ملی دوژمن وەکو سەگ پەت ئەکەم

لە هاوینی ساڵی ١٩٤٨ ز دا نیشتمان پەرستی بەناوبانگی کوردو کوردستان (محمد علی عەونی بەگ) هاتە سلێمانی قادر قەزازیشی بەناوی ڕەهبەرییەوە لە بەغداوە لەگەڵ خۆی هێنابوو لای قازی (شێخ محمد)ی خاڵ میوانبوو بۆ زیارەت هاتە لام بۆماڵەوە کوتویر بۆ بەخێر هاتنی ئەم پێنج هۆنراوەم ووت .

چۆن بەخێر هاتنت بکەم ، میرم ! زمانـم ئەبکەمــە
لاییقــی تەشریفی تــۆ ، هەرچی بڵێم : هێشتا کەمــە

روحو سەر هەردوو بە جارێ پێشکەشــی ڕێگا کەتن
هەدیەکەم ناچیــزە ، دەستم ناکەوێ ، باشــتر ، لەمە

تۆ (نەبی)یتو یوسفی کــوردیو عەزیــزی قاهــیرە
ئێمە گشــت یەعقووبی تۆیــنو ئەرزی کەنعانە ئەمە

بیری خاکی نیشتمان ، ئــەم ڕێگــە دوورەی دایتە بەر
نیشتمــان ڕۆڵەی وەکو تۆی بــێ ئەمینو بێ غەمــە

هــەر بەخێر هاتی بەخێر بــۆ ناوگەلی قەومو بــرا
بەم (قدووم)ی تۆیە کورد کەوتۆتە شاییو زەمزەمــە

وەڵام دانەوەی مەلاکانو موتە شەیخەکان

من قەناعەت چون بکەم گــەر لوقمەیێ نانـم نەبــێ !؟
بۆ پەنای مــاڵو منــاڵ دووژوورو هەیوانـم نەبێ !؟

ڕوتو قــوتبم هــەر وەکــو (ربی کمــا خلقتنی)
چۆن ئەژیم ؟ گەر پێخەفێکو بــەرگو سامانم نەبــێ

بۆ سبەینانــێ منــاڵم ماســـتو چایی لازمـــە
بــا کــەرەو شــیرو پەنیری گاگــەڵو ڕانــم نەبــێ

چێشتو گۆشتێکم ئەوێ ، بۆ هێزی ماکینــەی بەدەن
با پــڵاوی سەرزریشــكو بەرخــی بوریــانم نەبێ

میوەێکم پێ ئــەوێ بۆ خواردنــی هــەر دوو ژەمم
با لە میوەی زۆرو نــازك زینـــەتی خــوانم نە بــێ

بۆ ئیشــی ناو ماڵو بــازار ، تۆکەرێکــم پــێ ئەوێ
با لــە جەردەو ڕێگــە گــر ، پیــاوی دیواخانم نەبێ

خانوێــكو خــواردنو پۆشــینی وام بــۆ ڕێکەوێ
بادێهــاتو نەهــرو جۆ گــەو قەیســەریو خانم نەبێ

من بە تێکۆشینی خۆم گــەڕ ، ژینی وام بۆ ڕێکەوێ
با بــە سەر لاتو لەوارا ، ئەمــرو فەرمانــم نەبــێ

(بابە) ئەیزانی کــە ئەفسوونی مەلاو شێخ بۆ چییە
دەس بڕینــی دووفەقــیرو لاتــە ، ویجــدانم نــەبێ

مێژونوسی بەرزو بە ناوبانگی میللەتی کورد ئەمین زەکی بەگ لــە ڕۆژی (١٠)ی تەموزی / ١٩٤٨ ز دا کۆچی دوایی کرد ((بابە)) بۆشینی پاش چل ڕۆژەی ئەم هونراوەی وتووە .

ئەی جەمالەددینی ئەفغــان ڕیزە چینــی خوانــی تۆ
وەی (محەممەد عەبدە) عەبدی بارەگای عیرفانی تــۆ

ئەی نەصیرددین لــە ڕەئیــا کەمترین دەربانــی تــۆ
وەی فەریلەددیــن لــە عیلمــا تابیعی فرمانــی تــۆ

تۆمەسیح‌نیت‌و بەلام ئاثارەکەت موعجیز نوما
کوردی زیندو کردەوە تاریخی کوردستانی تۆ

گیانی پاکت مەیلی خاکی نیشتمانی کردبوو
جێی لە دڵدا پێ نیشاندا مەقبەرەی سەیوانی تۆ

عومرو ژینی خۆت فیدا کرد بۆ ژیانی قەومەکەت
ئەی ئەوی مەرگی نەوین بۆ ژین ، فیداو قوربانی تۆ

کۆچی دوایی کرد بەلام قەومێکی زیندو کردەوە
فەخرو نازی کوردە (بابە) شۆرەت‌و عینوانی تۆ

مەرثیەو شینی شاعیری بە ناوبانگی کوردستان فایەق بێکەس کە لە ڕۆژی ١٨\١٢\١٩٤٨ دا کۆچی دوایی کردووە

ئەی چەرخ بڕانەوەی نیە قەت قەهرو جەورەکەت
دەرحەق بە کوردی قوڕبەسەرو نیشتمانەکەی

جارێ بەکەیفی ئەو نەگەڕا پێچو دەورەکەت
روحمت نیە بەخۆی‌و بە (یانە)ی ویرانەکەی

هەر نیشتمان پەرستێ کە ناڵەو فۆغانی بێ
گورج ئەیکوژیت‌و نایەڵێ ساتێ ئامانی بێ

(فایەق) شکۆفەیێ بوو کوتوپڕ گەشایەوە
هەرچەند چرایێ بوو بەهەوایێ کوژایەوە

دونیای لە نورو ڕائیحە پڕکرد بە شیعری تەڕ
پڕ نوورو عەترە ، بە ئاثاری ، دەشت‌و دەر

بێکەس ! گەیشتە عەرشی بەرین ناڵە ناڵەکەت
ئەو شیعری پڕ جۆش‌و خرۆشە کەلاوەکان

ئیلهامـــی مـــەرگـو مردنـــــە بـــۆ ژیـــنو ژیـــــان
داخـــم ، فەلـــەك ، بەتیری ئەجەل دای لـــە باڵەکەت

ئەیخوێننــــــەوە بـــە بەستـــە ، بە نەشئەو حەماسەوە
دوژمـــن دەخاتـــــە لـــەرزو تـــرسو هەراســـــەوە

تۆشـــینی نیشـــتمانو ، وەتـــەن شـــینی تـــۆ ئەکـــا
تۆ دایکەڕۆتـــە (بابە) ، وەتـــەن ڕۆڵـــە ڕۆ ئەکـــــا(۱)

× ×

لەرۆژی ١٥ی (تشرین الاول)ی ١٩٢٨دا مێجەر نوئیل بـــە چـــل سوارعەسکەری هیندۆکەوە هاتـــــە سلێمانی شێـــخ محمود بەنامـــەی خصوصیەوە کەبە هۆی عبداللە ئاغای حاجی سعیدو فایەق توفیقـــەوە ناردبووی هاتن ..... ئەم هۆنراوەیە لەو ڕۆژدا نوسراوە .

صەد دریغ دەوری ئەســـیری قەومـــی کورد نەبڕایەوە
تاکو ئێســـتا ئـــەم گرێیە هـــەر بەکەس نەکرایـــەوە

میللەتی گەورەو بچـــوك گشتی بەسەر بەستی ئەژی
میللەتی کـــورد هـــەر لەژێـــر بارا بـــە دیلـــی مایەوە

تاکو ئێستا هەر دراوسێ بون عەدوی خاکـــی وەتەن
سەیری نەگبەت کەن کـــە ئینگلیز ، هاتە کۆڕو کایەوە

ســـەرزمانی وەعدەیـــی شـــیرینی ئـــازادیی وەتـــەن
ژێر زمانـــی بـــۆ ئەســـــیری دامو دانـــەی نایـــــەوە

---

١ ــ پیرەمیرد دەربارەی (بابە) لە (ژین)ی ٩٣٣ دا ساڵی ١٩٤٨ ئەمەی نوسیوە (یەکێکی تر کۆنە شاعیربوە تائێستا خۆی دەرنە خستـــوە مەنظومەیەکی خۆی خوێندەوە هەموو پەسەندیان کرد ئەوە ئەورەحمـــان بەگی نفووس یان (بابان) بوو) .

سەرزمانی (حامی)یە بۆ قەومی لێقەوماوی کورد
ژێر زمانی زوڵمەکەی (ضەححاك)ی بۆ هێنایەوە

سەرزمانی ڕەهبەرە بۆ قەومی بێچارەو زەبوون
ژێر زمانی زەهر ئەڕێژێ گەر یەکێ جوولایەوە

مادە (١٤)ی مەنهەجی ویلسۆنی پێش خۆی خستو هات
ماددەکە بۆ قەومی کورد دیلی ئەبەد خوێنرایەوە

هەرچی قەومێ کەوتە ڕێ بۆ سەر بەخۆیی سەرکەوێ
سیاسەتی ئینگلیز بەدوو پاشقول لە ڕێ گیرایەوە

(بابە) ئینگلیز هاتە ناو ، ئومیدی سەربەستی نەما
ڕەحمی یەزدانی نەبێ ئەمرین هەموو بەم غایەوە

هۆنراوە لە سەر زمانی ژنێ لەعەشیرەتی جاف کە کورەکەی لە پێشکەدا لەنوێنێ ٠

ڕۆڵەکەم بنوو ، خەوی خۆشت بێ
شیری حەڵاڵم ، شیفاو نۆشت بێ

پەڕی جوبرەئیل ، بە ڕوو پۆشت بێ
بۆ بەرزی وەتەن بیرو هۆشت بێ

ڕۆڵەکەم بنوو هیوام بە تۆیە
سەرۆکی هۆزم دوو لاو دووهۆیە

دوژمن دوو نەوعە بێگانەو خۆیە
لەنیشتمانا ، هەر باوکە ڕۆیە

هـۆزم نەزانــــەو هــەژارەو نەفـام
ڕۆڵـەی شـیرینم ! بگـــەرە فریـام

ڕۆڵەکـەم بنـوو بـە لای لایـــەوە
بـە لاوانـەوەی دەنگـــی دایـــەوە

کاتـێ گـەورە بـووی هاتیە کایـەوە
بنـوارە وەتـەن ، لـە گشت لایـەوە

خوێـن مـژو عەدوو کەوتوونـە وڵات
بگــــرەو بەردەیـــە بـۆ فەقیرو لات

ڕۆڵەکـەم ! بنـوو وەتـــەن وێرانـە
میللـەت بێکەســـە مـاتو حەیرانـە

دووژمنـی وەتـەن هـەر لە خۆمانـە
ئەمـــەت لـــە بـیربێ ڕۆژو زەمـانە

وەختێ گەورەبووی دەسـتت دایە چەك
جیـای نەکەیتەوە شـێخو ئاغەو بـەگ

ڕۆڵەکەم بنـوو کاتـێ بـووی بـەلاو
ئەحوالـی وەتەن بێنـەرە بـەر چـاو

قەومت ڕزگـار کـە لـــە زنجیرو داو
تۆلـە بسێنە یـەك‌و سـەد تـەواو

ئەمجـا وەك (بابە) ڕوو دەرە دووژمن
فـەرقی قـەد نەکەی بچـوك‌و مـەزن

حەسەن کوڕی توفیق ئەفەندی لەکوللیەی (دار معلمین)ی عالی بە پلەی مومتاز تەخەڕوجی کردووە ، وە لە مەداریسی ثانەوی عیراقدا ماموستایەکی بەرز بوو ، لە مانگی تشرینی ١٩٥٦دا لە سەرنیشتمان پەرستی فەصل کراو چوو بۆ سوریە وە لەوێ کرابوو بە ئوستاز بۆ مەدرەسەی ثانەوی لە (١٧)ی نیسانی ١٩٥٨ز دا وەفاتی کردوجەنازەکەی هێنرایەوە ، بۆ (سەنگی مەزاری) ئەم روباعیەم نووسی .

لە لای ئەم میللەتی کوردە ئەمە قانوونو ئایینە
لە پێناوی وەتەندا هەر کەسێ بمرێ ئەوە ژینە

لەگۆڕا بێتە گوێم قەومو وەتەن ڕزگارو سەربەستە
کفن ئەدڕم بە خۆشی دێمەوە ئەم یانە شیرینە

ئەم هۆنراوەیە بۆ ڕۆژی چلەی خوالێبوردو ئەمین زەکی بێژراوە

ئەی قەومی کورد ! بزانە کە ڕوحی ئەمین زەکی
دوربین بەدەستەوە لەحەدیقەی بەهەشتەوە

ئەڕوانێ ئاخۆ کەوتوونە سەر ڕێگەی (یەك)ی
یاخۆ نیفاقە کۆنەکەتان قەومی ڕشتەوە

دڵ خۆشی کەن ، بەیەك جیهەتی تا لە جەنتەتا
بتوانێ تی بکۆشێ لە دەرگاهی ڕەحمەتا

هاوار ئەکاتە عالەمی قودسی کە ئەلئەمان !!
قەومم نەزانە ، جاهیلە ، وێرانە نیشتمان

ئیمداد ڕەس نەماوە ، لە ئەرزو لە ئاسمان
بۆ کوردی قوڕ بەسەر کە پەرێشانن و بێ نەوان

مـن ئیلتیجـام بـه ئێوه‌یـه ئێوه‌ش دوعـا بکـه‌ن
ڕه‌حمـێ بـه قه‌ومه‌کـه‌م ، لـه خواوه‌ند ، تکا بکه‌ن

ئێسـتاکه خه‌ریکـــه عاله‌مـی بالا‌ ظه‌هـیری بـێ
که ڕوبیانـی عـه‌ڕشی موعه‌لـــلا ده‌بـیری بـــێ

رووحولقـودس بـه ئه‌مـری خـوا ده‌سـتگیری بێ
ئیلهامـی ئاســـمانی ، به‌شـیرو ، خه‌بـیری بـێ

کـورد نامرێ بـه بـه‌رزیو ئیقبالـــه‌وه ئـه‌ژی
ڕۆژێ ئه‌بـێ به‌بـاغو حه‌دائیـق کـه‌لو کـه‌ژی
کـێ بـێ ؟ ژیانو مردنـی هـه‌ر بـۆ ولاتی بـێ
بـۆ خزمه‌تـی ولاتـــی ئه‌وه‌نـده ثه‌باتـــی بـێ
ده‌ســتو قه‌لـه‌م له‌کـارا هه‌تاکـو حه‌یاتـی بـێ
تاقه‌ومه‌کـه‌ی لـه جه‌هـلو ئه‌سـاره‌ت نه‌جاتی بـێ
(بابـه) ئه‌لـێ به‌زاتـــی ئیلاهـی ، ئه‌مین زه‌کی !
وێنـه‌ت نیـه لـه قه‌ومه‌کـه‌تا تـۆیو هه‌ریه‌کـی

نه‌وی ئازادی خواهی قه‌ومه .

ئه‌وی ئازادی خواهی قه‌ومه به‌شی یا « نار »ه یا (داره)
له مێژووی میلله‌تا نوسراوه ئه‌م کوشتاری چین چینـه
هه‌موو خاکی به خوێنـــاوی شه‌هیدان تێـرو پاراوه
گولو گولـزاری بۆیـه ئه‌رخه‌وانی ڕه‌نگ ، ڕه‌نگینه
حه‌سه‌د به‌خشی جیهانه گولشه‌نو گولزاری کوردستان
لـه دونیادا به هه‌شتت گه‌ر نه‌دیوه فه‌رموو بی بینـه
له ڕێی ئازادییا (بابه) په‌تی هاویشته سه‌ر گه‌ردن
بلێ لاوی وه‌ته‌ن په‌روه‌ر ، هه‌موو فه‌رمون : ئه‌مه دینه !

ئارایشتی بەهار

شنەی هەوای بەیانی ، بۆنی بەهاری هێنا
ئەم بۆنە عەتریێزە ، نەشئەو خوماری هێنا

کوتر بە یاهوو یاهوو ، قومری بە بانگی کووکوو
بازی تەوار بەقووقوو ، کۆچو هەواری هێنا

پۆڕ هاتە دەر لە پەردە ، ڕەنگینو شینو زەردە
پۆل پۆل لە دەشتو هەردە ، ڕاووشکاری هێنا

ئاوازی زاری بولبول ، لە سەر لقو لە سەر چڵ
خەندەو تەبەسسومی گوڵ ، خەیاڵی یاری هێنا

شەونم لە سەر گولاڵە ، جامی شەڕابی ئاڵە
دار ئەرخەوانو ژاڵە ، نەقشو نیگاری هێنا

هەر جۆیو جۆیبارە ، هەر سەروە ، هەر چنارە
بەهەشتە یا بەهارە ، خۆشی ، دیاری هێنا

سەبزە وا لە دەماخا ، چینچین لە دەشتو شاخا
نەسرینو گوڵ لە باخا ، نەفحەی عەتاری هێنا

ئەو دولبەرە قەشەنگە ، ئەویارە شۆخو شەنگە
بە پێکەنینو خەندە ، بۆسەو کەناری هێنا

ئەو نازکو نازەنینە ، مەلائیکەی زەمینە
بەو تۆزە پێکەنینە ، دووصەد بەهاری هێنا

(بابە) ئەو گوڵە گەشە ئیمڕۆ بەکەیفو نەشە
وەختی بۆسەو باوەشە ، بەختی بە کاری هێنا

دیسان ستایشی بەهار

بـۆ لێم قاپرسـی بـرا گیانەکـەم
خۆ من هاو دەردی ناو وێرانەکەم

وڵاتەکەمـان هەرچەنـد وێرانـە
بەڵام بەڕاسـتی جێگـای شاهانـە

گوڵو گوڵاڵـە چنـارو عەرعەر
ئەم دەشت تائەو دەشت ، ئەم سەر تا ئەو سەر

وەنەوشە لـە شاخ ، نەرگس لە دەشتا
ڕەقابەت ئەکـەن لە گەڵ بەهەشـتا

ڕائیحـەو بۆنی داری دارەبـەن
لەنجـەو خەرامی سـەروو یاسـەمەن

هێشـووی زەردو سـوور داری بەڵاڵووك
ڰاخو داخ ئـەدا بەصەد زاواو بـووك

مێرگی ڕەنگـاو ڕەنگ قەراخـی چەم ڰاو
قەوسو قەزەحە لـە بەر خۆر هەتاو(١)

جۆگەو جۆباری کـانیو کانیـاوی
لەنیلو جەیحـون زیاترە بـاوی

---

١ ــ (خۆرهەتاو) : دەبێ بە (خورەتاو) بخوێندرێتەوە

خاصەی وەلاتی کوردەواری‌یە
بۆقەومی ئێمە دیاریی (باری)یە
(بابە) تەبیعەت داویە بەم خاکە
هەرچی لە دونیا نایاب‌و چاکە

گیرۆدە بووم

گیرۆدە بووم، بە زەحمەتی ماڵ‌و منالەوە
پێوەندە پێم، بە خۆیش‌و بە مام‌و بە خاڵەوە

گەورەترین موعجیزە: تەنهایی مەسیح
وردبینەوە ئەگەر بە نەظەر وەضع‌و حاڵەوە

ئیمرۆم شەوە، سبەینێ ئەڵێم ڕۆژ ئەبێتەوە
تاریکتر ئەبینم هەتا ئەچمە ساڵەوە

بەینێ‌بوو ئاشنا، نەبۆو دەستم لە گەڵ قەڵەم
دیسان لە بەرچی کەوتمە فیکرو خەیاڵەوە

ڕووی قاقەزم ڕەشە، قەڵەمم نووکی لەت لەتە
واچاکە قەت نەکەومە، خەیاڵی مەحاڵەوە

وێرانە ملک‌و ماڵ‌و هەموو نیشتمانەکەم
ئەفرۆشری، بەهیچە، بە دەستی دەلالەوە

مردن! دەخیلتم وەرە زووبمگەرێ بەسە
دنیام لە لا جەهەنەمە بەم ژینە تاڵەوە

ســێ عەصــرە ئاوو خاکــێ کــە میراتــی کۆمەڵــە
ئێستاکــە زەوتــە ، وا بــەدەس ئەغیــاری زاڵــەوە
بەش بەش کراوە (بابە) هەمــوو خاکــی قەومەکــەم
چیبکــەم بەبــێ کەســیو بەزمانێکــی لاڵــــەوە

هۆنــراوە

مانگی چواردەو یەكشەوە ، گردن لەڕوی ئەو دولبەرە
موعجیزەی شۆخی نەبێ ، چۆن مانگەشەو نەرمو تەڕە
پیاڵــە گێڕی مەیکــەدەی ئەو نەرگســی شەهلایەیە
یاخۆ موژگانە لە بەر بەد مەستی ، دەســتەو خەنجەرە
ڕائیحــەو بۆنی بەهەشتە نەشئــە بە خشی ڕۆحمــــە
یاخوو خەنــدەو پێکەنینــی لێــوی لەعلی دولبــەرە
تاقــە خاڵــی شــین سەرگۆنــای مەطافــی عالەمــە
بەردی نــاو کەعبــەی دزیــوە ئەم چەتیوە کافــرە
خاریقەی ئیعجازی شــۆخی سەروی هێناوەتە بــەر
قەدی بەرزی دووشــەمامەی گرتــووە بــۆ تۆبــەرە
ماچــی لێوو ناودەمم کــرد دەســتی کردە بۆڵــە بۆڵ
پیری وەك تــۆ لــێی حەرامە ئەم شــەرابی کەوثەرە
(بابە) ئەو لاوێکی وەك خۆی ، شۆخو لاوچاکی ئەوێ
تۆ بەواتــە ڕاوی ناکــەی ، ئــەم فریشــتە پەیکەرە

ئەو دلبەرە دێکانی‌یە

ئــەم دلبــەرە دێکانی‌یــە ، ڕاوی دلــی کردم
هەودایی لە مووی بەنــدی دلی سەر چلی کردم

تیرێ لــە موژەی تێکەلی خوێن‌و گلی کــردم
لەب خەندەیەکی ، غەرقی گولاڵەی گولی کردم

بەم پیری‌یە دڵ هاتەوە ســەر دەوری جەوانــی
ڕای کرد لە منی غەمزەدە خۆی خستە ئەمانی

لەوســاوە بــە میوانی کە پێی ناوەتــە ماڵــم
عیشقی وەکوو تیر ، داوی‌یە لە هەستیم‌و لە باڵم

وەك مورغــی زەخم دیــدە ئەگەوزێم‌و ئەناڵم
زۆر کافــرو بێ دینــە نیــە ڕەحمــی بــە حاڵم

خەصمی منی بێ چارەیە ، دۆستی کوڕی لاوە
من پیرم‌و ، ئەو پیری لــە لا پیس‌و گــڵاوە

شێلراوە بــە دەستاوی عیشق چی لە گلم کــەم
دڵدادەیی ئــەو دولبەرەیە چی لــە دلم کــەم ؟

ئاڵاوەتە داوین‌و قەدی ، چــی لە گولم کــەم ؟!
فێڵاویی‌و ســرکە ، چ لــە نیچــیری سلم کەم؟!

مــن پیری گرێ حەوتم‌و ئەو حەڤدەیی ڕێکــە
چۆن ڕێ ئەکەوین (بابە) ! ئەتۆ تیرت نەپێکە

عارەقی سەرکوڵمە ؟

عارەقی سەرکوڵمە یا ئاونگی سەر پەڕەی گوڵە ؟
تلکتکی ڕشتەی دوڕڕو یاقوتە ، گەردانەی ملە

پەرچەمە کەوتۆتە سەر ڕوخساری ئاڵی پەنبەیی
یا لە باخی ئەرخەوانیدا وەنەوشەی سەر چڵە ؟

خەتتی تازەی دەوری لێوە ، یا لە گوڵزاری ڕووا
حەلقە حەلقە دەوری غونچەی داوە دەستەی سونبولە ؟

ناڵە ناڵم هاتەگوێ ، پرسیم لە شانە ، پێی ووتم
پەرچەمی ئەم شۆخە ، نازانی : کە زیندانی دڵە ؟

ئەم بەرو ئەوبەر قەنارەی جەرگ دڵ بوو ڕێگەکەی
دەرسی قەصصابی ئەخوێنێ ئەم هەتیوە سەرچڵە

سەیری میحرابی برۆم کردو کەوانی خەتەکار
تیری موژگانی لە جەرگمدا ، دەرونم کاولە

پێی ئەڵیم : بۆچی بەناحەق کوشتت جورمم چ بوو ؟
پێم ئەڵێ « بابە » ئەجەل هێنایتیە ئەم خاکو گڵە

من به حەفتاساڵەوە

مــن بە حەفتــا ســاڵەوە کەوتوومــە داوی ئاســـکێ
چـاو غەزاڵــێ ، ووردەخاڵــێ بــەژنو بـاڵا ناســـکێ

ئــەو بە حەڤــدە ســـاڵەوە وەك دارگوڵــی تازەو تــەڕە
دڵ فڕێنــە ، دڵ ســـتێنە ، دڵ شـــکێنە ، دولبــەرە

من وەکوو بەرگی خــەزان لەرزۆكو پەژموردەو هــەژار
ئەو وەکــوو تۆپی گوڵی تــازەو تــەڕی فەسڵی بەهــار

زولفی چینچینی ڕەشــی پەخشــە لە سەر صەفحەی بلوور
موعجیزەی شۆخی نەبێ چۆن جوت ئەبێ ظوڵماتو نوور

دوشەمامــەی نازکــی خستۆتە ســەر ســینگو یەخەی
پێم ئەڵــێ هێشتــاکو تاڵــەو کاڵــە ، دەستی لێ نەخەی

وەك دوغونچەی پڕ نەزاکــەت ، تازە پشکوتوو گەشــە
تۆ بــە دەستە چرچەکەت ڕاوەســتە جارێ مەی گوشــە

ئەوکچــەی تەرســا نەژادەی کافــرەی (عیسا) دەمــە
کوشــتنی زۆرە بەڵام ئیحیــای شــــەهیدانی کەمـــە

غەمزەکــەی ڕوحــی درێنــام لێوی : پێی بەخشــیمەوە
ئاســـــمان جێگــەی مەسیحــە مــن لــە ئەرزا دیمەوە

گــەردنی بــەرزی شــەهێنی ، غەبغەبــی نارنجــی ئاڵ
لێوی یاقوتی ، ڕوخی گــوڵ ڕەنگو غەمزەی چاوی کاڵ

نـەك بـە تەنهـا هەرمنی شەیداوو ڕیســوا کــردووە
شۆڕشــی صــەد مەحشەری عوششــاقی بەرپا کردووە

ڕامــی کەس نابــێ غەزالــم ســـڵ لەدانــەو داو ئەکـا
ڕاوی چۆن ئەکــرێ کە خۆی ڕۆژی دوصەد دڵ ڕاو ئەکا

بۆ ئەوەی داوێنــی بگــرم « بابــە » ئەچمــە ڕێگــەباز
هەر کــە دیمی دەســت دەکاتــە لا تریســکەو وردە ناز

کەس نەما نەیدەی بە ئەرزا

کەس نەما نەیدەی بە ئەرزا ئەی فەلەك نۆرەی منـــە
وائەزانــی من دڵــم بــەردەو وجــودم ئاســـنە ؟

خوێن و گوشتێکی ڕزیــوە نۆش دەســا دای ئەنجنە
زۆر پەشیمانــە لــە هاتن ، چاوەڕوانــی ڕۆیینـــە

مشــتێ خاك و خۆڵــە دیســان بیخــەرە ناو خاکەوە
باشــی داپۆشــە ، بەکرداری خراپــەو چاکـــەوە

ژینی دونیایــی چیــە تەنهـا خەیاڵێکـــەو خــەوە
چوار عەدەد فەسڵی موخالیف دوعــەدەد ڕۆژو شــەوە

لەم نەبوونی و هاتنــە ، بۆ ئەو نەبونــی ســەر ڕەوە
من لــە هاتن بێخــەبەر بووم چیمە لــەم هاتو ڕەوە

من لــە چاکــە یا خراپــە بــۆ چفیعلــێ مەصــدەرم
خۆم کــە نازانم خــوا ! هەر ڕوحمی تۆیە ڕەهبەرم

من بــە واتەی واعیظ و شــێخ و مــەلا نابم خــەڕۆ
ئــەم ئەلێ : واوە وەرە ئــەویان ئەلــێ واوە بــڕۆ

هەریەکــە نەوعێ ئەڵێن شەڕیانــە دایم خۆ بە خــۆ
چونبزانم کامە ڕاســــتە ؟ کامەیان کیـــــذبەو درۆ

هێنــدە زۆرە ئیختــلافی بەینی ئاخــوونو مــــەلا
چونــی باوەڕ پێ بکــەم غەیــری بــە (لا حول ولا)

بوونی عالەم بۆچییە ومەقصــەد چ بو لەم خیلقەتــە ؟
ئینتظــامی ئــەم نیظــامی کائیناتــــە حیکمەتــــە

بوونی دونیاو (ماسیوا) ڕەمزو ئیشــارەی قودرەتــە
غایەیی ئەصــڵی هەمــوو ئیثباتــی ذاتــی وەحدەتــە

(بابە) جوزئێکم لە (کل) تەقــدیر کراوە کردەوەم
ڕۆژی ئەووەڵ خالیقم چۆون خەلقی کردوم هەر ئەوەم

بۆچی هاتوومە جیهان

بۆچی هاتوومە جیهان لــەم هاتوو چۆیە چیم ئەوێ ؟
من نەبووم ، مادام کە بووم ، ژینێکی پڕهەستیم ئەوێ

ڕۆژی ئەووەڵ خالیقم فکری حوڕری بەخشــیوە پێم
دەرســی ئازادی ئەخوێنم ژینی سەربەستیم ئــەوێ

هەرکەســێ مەســتی شەرابێکە لە مەیخانەی ژیــان
من لــە بادەی عیلمو عیرفانو ئــەدەب مەستیم ئەوێ

تێ ئەکۆشــم ببمــە زانای عیلمی تازەو عیلمی کــۆن
چونکە بۆ قەومو وەتــەن من خزمەتــی ڕاستیم ئەوێ

« بابە » ژینی خۆم لە ڕێی بەرزی وەتــەن دا دائەنێم
بۆ فیداکــاری لــە لاوان هێزو هاودەســتیم ئــەوێ

زۆر ئەخـوش بـووم شێخ ڕەئوفی نەقیب کـوری خوالێبوردوو سەیید نوری نەقیب دائیم ئەهات بۆ لام بۆ ئەحوال پرسین منیش ئـەم ڕوباعی‌یەم بۆ نارد .

ئەی حەفیدی میری سوور ! ئەی شاگوڵی باخی نەقیب
غونچەکانت گوڵ فشان‌بن بـێ خەس‌و خـاری ڕەقیب
عەهدو پەیمـان‌و وەفـا کەوتوونە حالـی ئیحتیضـار
بۆ تەداوی ئـەم نەخۆشـی موزمینـە ئیـوەن طەبیب

لەوەرامی هونراوەیێکی جەنابی میرزا مارفدا نووسراوە ..

میرزای زاناو دانـا شــەرحی حالت فەرمــووە(١)
وەســفی عەیشــی ژینی دونیای پڕ مەلالت فەرمووە
بـســی بەرزیی فیطرەتی ئەهلــی کەمالت فەرمــووە
عەینی صــیدق‌و ڕاستی‌یە ، هەرچی خەیالت فەرمووە

پیـاوی دانـا تــێ ئەگات دونیـایی فانی ڕەورەوە
هاتن‌و ڕۆیشـــتنی ئــەم ڕەوڕەوە عەینــی خــەوە

× ×

مەسلەکــی مەغرووری مـاڵ‌و جاهە نەشئەو پێکــەنین
پیشــەیی موحتــاج‌و مەزلومانــە ئەفغــان‌و گــرین
پیاوی دانــاو تێگەییشتوو لای یەکێکە سوورو شین
چونکــە حەیرانــە لە ڕەمزو حیکمەتی ئەسراری ژین

---

١ ــ ووشەی (میرزا) دەبێ بە (مییرزا) بخوێندرێتەوە .

دەرکی ئەسراری حەقیقەت بۆ منو تۆ زەحمەتە
هاتنو ژینو نەمان ، هەرسێ ئیرادەی وەحدەتە

× ×

مێشکی بۆشی پڕغرورو داعییەی ئەبلەو نەزان
وا ئەزانی بەردەوامە سەروەت ماڵو ژیان

پیاوی دانا ، لای یەکە ، ئیقباڵو ئیدبیاری زەمان
عەکسی (اقبال) (لابقا)یە ، بۆ هەموو ئەهلی جیهان

میرزا ! تووبی خوا قەت چاو لە نائەهلان مەکە
وێنەیی (بابە) ڕۆی مەیلی بڵندیو شان مەکە

هەموو دڵێ بەنەزەر

هەموو دڵێ بە نەزەر خۆیەوە غەمێکی هەیە
دڵی منە کە غەمو دەردی عالەمێکی هەیە

سوئال ئەکا لە پزیشکێ شعورو عەقلی سەلیم
برینی جەهلو نەزانی ، چ مەرهەمێکی هەیە ؟

عیتاب ئەکا ، لە قەدەر ، بۆچی فاضیلو زانا
لەکاتی قیسمەتی ڕزقا بەشی کەمێکی هەیە

لەدا هیبانی سیاسەت ئەپرسێ بۆچی هەوا
لە خاوەری وەسە تا دوکەڵو تەمێکی هەیە

لەحیرەتایە کە ئەربابی سەروەتو سامان
هەمیشە برسی‌یە ، تێرە ، ئەوی ژەمێکی هەیە

ئەپرسێ : بۆچی ئەوەی خائینە بەخاکی وەتەن
لە ئیفتیراو درۆدا چەنەو دەمێکی هەیە
غەریقی دەردو پەژارەو غەمی جیهانێکە
لە بەر ئەمە دڵەکەی (بابە) ماتەمێکی هەیە

بۆڕۆژنامەی (یا ، گۆڤاری) ((هیوا)) کە لە بەغدادەر ئەچێ نێرراوە

داوا ئەکەم هیوای وەتەنم بێ « هیوا » نەبێ
وەك وێنەکەی بەگێژو خولی بەرهەوا نەبێ(١)
ئەم شاگولی بەهارە کە ئامانجی کۆمەڵە
پاییز بەدەردی وەیشومەیە موبتەلا نەبێ
ئەم دەنگە بەرزو ڕاستە مەقامی عیراقییە
ئاوازی دڵ فڕێنی لە عەکسی صەدا نەبێ
ئەم لاپەڕە کە ئاوێنەیی فیکری کۆمەڵە
سۆزی دەروونو دڵ بێ ، لە نەفسو هەوا نەبێ
ئەم جیسمە ناسکە ، بەری تاوو لەرزێ ناگرێ
لەلایەن پزشکی حاذیقەوە بێ دەوا نەبێ
ئەم تۆوە (بابە) ! تۆوچێنی زانیاری پێ ئەوێ
پەروەردەبێ بەڕاستی توشی بەلا نەبێ

---

١ ـ وەك وێنەکەی : شاعیر بۆ خۆی نوسیویەتی دەڵێ مەبەستم گۆڤاری گەلاوێژە .

سەر بە رۆژوتی(١)

سەر بە ڕۆوتیو مـل کەچی ڕۆیی بـە ئیستیقبالـەوە
چـوو بـە پیر نامـەی جەنابی فەیلەسـووفی خالەوە
مـوژدە بەخشـی صیححـەتی خۆیی‌و منـاڵ‌و ماڵەوە
هـەر بژین ڕەببی بـە خۆشـی‌و صیححەت‌و ئیقبالەوە

خانەوادەی بەرزو گـەورەی دانش‌و عیلم‌و هونـەر
مایەیـی نازو نیـازی میللەتی کـورد سەر بەسـەر

دڵ تەنووری بـوو لە دوریت ، پڕ گڕو گەرم‌و بـە تاو
ڕەشحەیی خامـەت بـە جاری ئاگەیێکی خستـە ناو
ئێستە بـاغ‌و گوڵشەنێکە پڕ لە نەشئەو پڕ لـە ئاو
وەك خەلیل ئاسـاری خامـەت موعجیزەی هێنایـە ناو
فیقهو زانایـی‌و تەریقـەت عیلمی غەیبـی پێوەیـە
گەورەیی‌و کەشـف‌و کەرامەت ئیرثـی خاسی ئێوەیە
کەس نەڵێ ئەم قەومە ڕێی دوورە لە پێ کەوت‌و هەژی
دڵڕەق‌و سـەنگین‌و صەلبـە وێنـەیی کێوو کـەژی
هەیکەلی تاریخی‌یەی صەدعەصـرو صەد دەوری مژی
ڕەهبەرو زانای وەکـۆ تۆی بێ بـە بەرزی هەر ئەژی
میللـەت‌و گەل پێشـەوای دڵسۆزو ڕووناکی هەیـە
(بابە) ئیتر کـوردو کوردستان لە چـی باکی هەیە ؟

---

١ ـ ئەم قەسیدەیە بۆ مامۆستا شێخ (محمد)ی خاڵ نوسراوە . شاعیر زۆر مامۆستای خاڵی خۆش ویستووە کاتێ کە ناوبراو ساڵی ١٩٥٦ قازی بووە لە مووصڵ کاغەزێکی هەواڵ پرسینی بۆ شاعیر نوسیـوە ئەمیش بەم جۆرەی سەرەوە وەڵامی کاغەزەکـەی مامۆسـتای خاڵی داوەتـەوە .

قەڵەمم کۆڵو کوله(۱)

قەڵەمم کـۆڵو کـوله ، مەدحـی زەهـاوی ناکـەم
باســی عیلمو ئەدەبـی بـەرزو بـڵاوی ناکـەم

ڕۆژ کـە مەعلومـە ئەمن مەدحـی هەتـاوی ناکـەم
چونکـە تاڕوژی حەشـر ، خەتمو تـەواوی ناکـەم

هەرچی فەرمووتـە کەمـە ، لازمـە لام شوکرانی
چونکـە بۆ ژینـەوەی ئـەم فازیله هەر تۆی بانی

فێکری تیژی بـە مەسـەل هـەر وەکـو ڕاداریّ بوو
یەك نـەزەر کاشیفی هـەر موشکیلو ئەسـراریّ بوو

سـینەیی پاکی کوتوبخـانەیی سـەیاریّ بوو
لەخەزێنـەی ئەدەبـا گەوهـەری شـەهواریّ بوو

شـۆرەتی هەروەکو ڕۆژە بـە کسـووف گیرا بوو
وات ڕەهـا کـرد ، کە لە پڕ نوورو ضیا پەیدا بوو

عالمێکـی وەکـو موفتی کـە لـە پاش عەسـریّ ساڵ
کەس نەبوو فەضڵو « دەها »ی بەرزی بهێنێتە خەیـاڵ

بەمـە هێناتـەوە سـەر تەختـی زەمانـی ئیقبـاڵ
(بارك الله لـك) ئـەی زوبدەیـی ئەحفـادی خاڵ !

غیرەتـی قەومییـەتت لایقـی ئیستحسـانە
خۆشەویسـتی وەتـەنت (حب مـن الایمان)ە

---

۱ ــ شاعیر ئەم شیعری نوسیوە بە بۆنەی ئەوەوە کە مامۆستا شێخ (محمد)ی خاڵ لە دوو توێی پەڕاوێکا ژیانو بەسەرهاتی موفتی زەهاوی نوسیوەو بڵاوی کردۆتـەوە .

شێخ ئەبوبەکری (مصنف) کە بە تۆ باپیرە[1]
لە هەموو کردەوەتا ، پشتو پەناوو دەستگیرە

خزمەتت لای هەموو کوردێ جێی نەزەرو تەقدیرە
(بابە) ! ئەم عائیلە مەزهەری لوتفی پیرە

غیرەتی قەومییەتت بەم ئەسەرە گەییە فەلەك
قەومی کورد شوکرت ئەکەن تیرە بە تیرە لەك بە لەك

---

١ ـ ئەبوبەکری موسەنیف ناوی سەیید حەسەنی کوری سەیید هیداتوڵلای کوری سەیید بیدایەتی کوری سەیید یوسف جانە ، بە مەلا ئەبوبەکری (موسەنیف)ی شارەزۆری گۆرانی ناوبانگی دەرکردووە خاوەنی کتێبی (وضوح)ە کە لە چوار بەرگی گەورە دایەو شەرحی مینهاجی نەوەوی‌یە ئەم وضوحە تا ئێستا بە چاپ نەگەیەندراوەو بە دەستخەتی ماوەتەوە ئەگەر چاپ بکرێ بە قەدەر توحفەی ئیبن حەجەر دەر دەچێ . هەروەها کتێبێکی تری هەیە بە ناوی (طبقات الشافعیە) ئەمیان چاپ کراوە دوکتێبی تریشی لە صوفیەتی‌دا داناون ناویان (ریاض الخلود)و (سراج الطریق)ە کتێبی تریشی هەن . مەلا ئەبوبەکری موسەنیف مامۆستاو دەرس بێژی مزگەوتی (سۆر) بووە کە میر هەمزەی بابان لە سەر کەژی بەرقەڵای ناوەڕاستی سەریواندا بۆ ئەم زاتەی دروستکردووە پاش ماوەیێك مەلا ئەبوبەکر گوواستۆیەتیەوە بۆ گوندی (ووشکێن) دووایی هەڵوخانی ئەردەڵانی‌و وەلەدخان ـ کە زۆریان خۆش ویستووە ـ گوندی چۆڕیان پێ بەخشیوەو گواستۆیەتیەوە بۆ ئەوێو مزگەوتو خوێندگایەکی تێدا دروستکردووە ئیتر خوێندگای چۆر ناوبانگی بڵاوبۆتەوە تا حەفتاکانی ئەم سەدەیەش هەر بەردەوام بوو . مەلا ئەبوبەکر هاو چەرخی مەلا موسای تەوەکەڵی بووە . مامۆستای بابارەسولی بەرزنجی‌یە ساڵی ١٠١٤ی کوچی ١٦٠٥ زایینی لە دونیا دەرچووە لەگوندی چۆڕ نێژراوە وەچەو نەوەی مەلا ئەبوبکر بەکوردستانا بڵابونەوە بۆ ماوەی زیاد لە چوار سەدە خزمەتی عیلمو زانستیان کردووە مامۆستا شێخ (محمد)ی خال لە جلدی پینجەمی گۆڤاری (مجمع العلمی العراقی) ساڵی ١٩٥٨ دا ژینامەی گەلێك لەپیاوانی ئەم بنە ماڵەی نوسیوە .

مێژونوسی گەورەی کوردستان(١) لە خصوصی دامەزراندنی قوتابی کوردەوە لە کۆلیاتەکانی بەغـدا هەمیشە لە وەرزشا بوو منیش ئـەم منظومەیەم پێش کەش کرد .

زاتی تۆ جێی فیزو نازە ، بۆ وەتـەن ، بۆ نیشتمـان
بۆ هەمـوو کەس ئاسـتانو دەرگەهت « دار الامان »

باخصـوص بـۆ تیپی تـازەی (طالبات) و (طالبان)
هەر بـە سەر بەرزی بژیت ئـەی مەرجیعی پیرو جوان

ڕیـزی تازەی لاوی قـەومت بـەندەیی دەرگـاهتن
سەر نگوون بن ئەوکەسـانەی ناحـەزو بەدخواهتن

ئەوکەسـەی نانـی وەتەن ئەخوا لـە خزمەت بێ بەشە
کردەوەی دەر حەق بەلاوانـی وەتەن فێڵو غەشـە

با لـە ڕوویشـابێ وەکو سپیـاوی زەنگی ڕوکەشـە
عاقیبەت مانەنـدی شـەیطان دەرکراوو ڕووڕەشـە

تۆ لـە سەر تەختی دڵی قـەومی ، بەجەبهەی پاکـەوە
ماضیی پـڕ خزمـەتو موستەقبـەلی ڕوناکـەوە

هەر بژیت ئـەی فەیلەسووفی قەومی کوردی دڵحەزین
تـۆ طەبیبی بـۆ تـەداوی عیللـەتو دەردو بریـن

تی ئەکۆشـی تابـە زانـین میللـەتو قـەومت بژین
(بارك اللـە ، بارك الله) ئافەرین صـەد ئافـەرین

(بابە) ! مێژو نوسـی گەورە ، رەهبـەری زانستییە
عیلمو زانـین ، پێشـڕەوی ئازادییو سـەربەستییە

---

(١) مەبەستی جەنابی ئەمین زەکی بەگە .

بۆ چڵ ڕۆژی پاش کۆچی دوایی خوالێخۆشبو سەید ئەحمەدی خانەقا دانیشتوی کەرکوك ێژراوە

بۆ فەلـەك بەرگی ڕەشـی پۆشـی ، غەریقی ماتەمە ؟
دەشتو صـەحرا تا نەظەرکەی لێڵو تاریـكو تەمـە

میللەتی کـورد قوڕ بەسـەر خۆیا بکـا هێشتا کەمە
شیوەنـی دوو شیوەنە بـۆ عالـمو بـۆ حاتەمـە

عالمـی ڕەمـزی فەنـاوو واقیفـی عیلمـی بەقـا
حاتەمی کـوردی عـیراقو شـێخو شـاهی خانەقـا

موڕشیدی عەقڵو خیڕەد بوی بۆ هەموو ئەهلی وڵات
غیبطە بەخشی مەدرەسەی ئەزهەر بوو حوجرەی خانەقات

یا لـە عیلمی کـۆنو تـازە یا لـە ئەشـعارو نیکات
نیکتـەوو ڕەمزێ نەما ، تەحلیلـی نەکرابێ لـە لات

عیلمو عیرفـانو ئەدەب بـەم ڕۆینـەت ڕۆرۆیەتـی
خۆی بـە بێ کەس مایەوە ڕۆرۆیەکـەی بۆ خۆیەتـی

حاتەمی طـەی ! گـەر بەموعجیز بێتو زنیدوبێتـەوە
نـانو خـوانو سـفرەیی ئیحسـانی تـۆ ببینێتەوە

ئاهی حەسرەت هـەڵ ئەکێشـێ تا ئەبـەد ئەتلێتـەوە
حاتەمـی عیلمو سـەخا ، وێنـەت ئەبـەد نایێتـەوە

ئیمتحـانی خامە ناکـەم وەصـفی تـۆ کا لاڵ ئەبـێ
باوجوودی دوزمان هەر ڕاسـیبو ئیکمـال ئەبێ

خادمی نەوعی بەشەر بووی موددەتـی عەصرێ بەساڵ
گەهـ بە نەشری مەعریفەت گاهی بە بەبەذلی نەقدو ماڵ

مەیلـی بەرزیت کرد بە ئەمری (أرجعی) کەتیتە بـاڵ
هەڵفریت (لبیك) گۆ ، بۆ بارەگاهـی (ذی الجلال)

واله قەصـری جەنەتیشـا (بابـە) میوانی هەیـە
هـەر وەکـوو ناوخانـەقا دیوانـی عیرفانـی هەیـە

بۆ دۆستی کە چەند جار وەعدەی دامێ بۆ پێك هێنانی ئیشـێو وەعدەی ئیفا نەکرد ئەم هۆنراوەیەم بۆ نوسیو بەپۆستەدا بۆم نارد

شـەوی تاریکـن وەعـدەیی ئێـوە
ڕۆژی مەحشـەر ئەبێ صوبوحی بـێ

بۆچ ئەبـێ چاوەڕوانـی وەعدەیی تۆ
صەبری ئەییوبو عومـری نوحـی بێ

هەرکەسـێ شـارەزای سورشتی بـێ
لەوەعـد تۆبـەیـی نصـووحی بێ •

بۆ چل ڕۆژەی پاش کۆچی دوایی ئەدیبێکی ناوداری کورد (پیرەمێرد) بێژراوە (٢٠ی حوزەیرانی ١٩٥٠) •

بۆ قەڵـەم دڵ لەتلەتە ، فرمێسك ئەرێژێ شین ئەکـا ؟
خامـە بۆ خامۆشـە ناڵەی بێ صەدا ئەسرین ئەکا •؟

(استعارە) و (قافیە) بۆ مەیلـی ڕوپۆشین ئەکـا
ئەهلـی عیرفانو ئـەدەب ، بۆ گریەیی خوێنین ئەکـا

شـینی تۆیە یادگاری دەوری ڕابـوردوی (بەبان) !
دڵ برنیـدارن لـە کـورد قەومی کورد ، پیرو جوان

تۆ بە عەصریێ عومرەوە لاوێکــی عەصــری بیستەمی
مەجلیس ئارا ، نیکتەگۆ ، حاضر جـــوابو هەمدەمی

نەثری خامەت شاهیدە ، بۆ شیعرو ئنیشاء مولهــەمی
موعجیزەی عەصــری حەدیثو خاریقەی دەوری جەمی

یادی کۆنــی قەومــە جێی دایتێ لــە گردی یــارەدا
ئاخری ئاشتت لــە نــاو جەرگو دڵــی صــەد پارەدا

پەنــدی پێشینانی تۆ ســیحری حەلاڵــی کــوردی‌یە
نەثرو نەظمت ســەهلی مەمنوعــە نەظیری هەر نی‌یــە

بیرو فیکــری نــازکو ووردت خوایــی‌و وەهبی‌یــە
وێنە یەکـــی بــەرزو ڕوناکــی زمانــی میللـــی‌یە

ئامــرێ (بابــە) بــە شــیعری تازەوو رەنگینــەوە
تەرجەمــەی بەیتی مەموزیــن ، مێژوویی بەنگینــەوە

مەلامەحموودی موفتی لــە ٢٥ی ئەغستۆسی ١٩٥٥ز دا کۆچــی دوایی کرد بۆ تەئبینی پاش چل ڕۆژی ئەمە بێژراوە .

مەلای چاومــار لــە زانستا یەکــەم بو
لــە ناو زانیارەکــان خــاوەن عەلەم بو

لە سەر تەختی مەعاریف شــاهی جەم بو
ســەر ئەفرازی مەلای ڕۆمو عەجەم بو

بەزانســتو بەتەشــریحاتی شــازی
وەلی عەهــدی مەقامــی فەخری ڕازی

(امین المفتــی) عەللامـــەی زەمانــە
لــە فەضــڵو دانشــا فەردو یەکانــە

مەزایای ، خاریجـی وەصفو بەیانـە
لـە چاوماری مـەزن رەمزو نیشـانە

بە فەضـڵو دانشو عیلمـی تـەواوی
گەلێ بـەرزە لەعەللامـەی زەهـاوی

(عەزیز) فتوا دەری شەرعی موبین بو
عەمیـدی عالمـانو ئەهلـی دیـن بو

لەعیلمـی فیقهـدا وردو مەتـین بـو
نـەوەی چاومارو فرزەنـدی ئەمین بو

ئەمانە یەك بـە یـەك موفتی ئەنامـن
لـە ڕەوضەی جەننەتا خـاوەن مەقامن

مـەلای بێخـود بە طەبعی نـازكو تەڕ
ئەدیبو نوكتـە پەروازو هـونەروەر

بە نەعتی موصـطەفا سـالارو سەروەر
لە نەظمـا تاجـی شاهی نایـە سەرسەر

لەهەوری تەبعـی شۆخو ئەشـكباری
وەكو بـاران ، دوڕڕی مەعنـا ئەباری

مەلای بێخـود سەرۆكی شاعیری كورد
لەعورفیو ئەنوەری گۆی سەبقەتی برد

بەشیعری بـەرزو مەعنای نـازكو ورد
هەمیشـە زیندووە نـابێ بڵێی مـرد

لە (افتا) (بابە) هەرئـەم زاتـە مابو
بەڕەحمـەت عـازمی (دار البقا) بـو

دوکتور (محمد مصدق) له نیسانی ۱۹۵۱ دا له لایەن مەجلیسی نووابی ئێرانەوە بویە سەرەك وەزیر (وعلی الاحوال) لەلایەن شاهـەوە تەصدیق کرا (مصدق) نەوتی ئێرانی تەئمیم کرد، وە لە سەر موراجەعەتی بەریطانیا چووە واشنتۆن‌و حوقووقی حکوومەتی ئێرانی بەمەجلیسی ئەمن‌و جەمعیەتی ئومەم تەصدیق‌کرد . دیسان لە سەر شکایەتی بەریطانیا چووە لاهـای‌و حوقوقی ئێران لە لایەن مەحکەمەی عەدلی دووەلی‌یەوە تەصدیق کرا ئەمجا سەفارەت‌و هەموو قونسولەکانی ئینگلیزی لە ئێران دەرکرد . لە ۱۹ی ئەغستۆسی ۱۹۵۳ دا بە سەرۆکی زاهیدی خەوەنەی ئێران دایان بە سەرداو گرتیان خستیانە زنیدانەوە بۆ ئەمە ئەم قەصیدەیە بێژراوە .

رۆژهەلاتی ناوەوە گیانی لە سەر لێوودەمە
میللەت‌و قەومی لە نەزعایە خەریکی ماتەمە
ڕێی هەراو هاواری بەسراوە زمانی ئەبکەمە
دەوری (نەیرون) و (ضەحاکە) ، ناوی عەصری بیستەمە
کۆڕی یەکبوی میللەتانی کۆمەلی داگیر کەرە
مەجلیسی ئەمنی بەناو ، ئاگر کەری شۆڕو شەڕە
خۆرهەلاتی ناوەوە پیاوێکی هەلخست عالەمی
میللەتی ئێرانی بردە دەوری کەیروس‌و جەمی
(دالس) و (چەرچڵ) وەکو تۆکەر لە بەردەمیا چەمی(۱)
(زاهیدی) لێی کەوتە خۆ مانەندی (ابن العلقمی)(۲)
چەرخی وەرگێرا بە دەستەی خائین‌و خوێنخوارەوە
میللەتی ئازادکراوی خستەوە ژێر بارەوە
شاهی خائین خۆی کوتایە باوەشی ئەمریکەوە
(زاهیدی) مەلعون بە سیرڕی کەوتە فاك‌و فیکەوە

۱ ــ دالس وەزیری خاریجیەی ئەمەریکا بوو ــ چەرچل رئیس الوزاری بەرتیانیا بو
۲ ــ زاهدی سەرکردەیەکی سەربازی ئیرانی بولایەن گری شاه بو

دەستی (هەندرسن) بە دۆلارو زەڕی ئەمریکەوە
هێرشی خائین بە شەصت‌تیرو بە پاچو پیکەوە

بورجی ئازادی وەتەنیان دایە بەر بومباردمان
گرمەگرمی تۆپو تەییارە گەیشتە ئاسمان

ئەو مەسیحا هیممەتەی ئێرانی زیندو کردەوە
گۆیی ئازادی لە مەیدانی ئومەم دا بردەوە

بۆ هەموو شەرقی وەسەت ڕێی سەر بەخۆیی کردەوە
هەروەکو جانی بە دیل‌گیرا بەدەس نامەردەوە

ئەو سیاسەت گێڕی بەرزە ، خاکی ئاری سەندەوە
وا لە زینداتا بەدەستی بەستەوو پێوەندەوە

تۆپو دەبابە لە تاران ڕۆژو شەو ئەخولێتەوە
هەر سەعاتی خوێنی صەدلاوی وەتەن ئەڕژێتەوە

تیپی دانشجو بەزامی گوللەوە ئەتلێتەوە
بۆ ئەمە یەغما گەری دەوری مەغولی بێتەوە

خائینان کاتێ کە ئەم جەردانە ئیستقبال ئەکەن
(الوداعی) میللەتی ئێران لە ئیستیقلال ئەکەن

ئەی (مصدق) تۆ کە خوێنی پاکی ئەجدادت هەیە
ئیرثی تاریخی کەی‌یو ساسان و پێشدادت هەیە

هەر بە ملیون ، دەرس ئەخوێنی عیلمو ئیرشادت هەیە
دەستە دەستە قارەمانی حوڕڕو ئازادت هەیە

موژدەبێ (بابە !) ئەمانە طەردی ئیستعمار ئەکەن
خائینی قەومو وەتەن مەحکومی دارو نار ئەکەن

حکومەتی ئێران بە بەهانەی چەند سەنەدنەوە لە (١)ی کانونی سالی ١٩٥٠دا بە هێزی هەوایی‌و زەمینی‌یەوە پەلاماری عەشیرەتی جوانڕۆی دا، بەو هۆیەوە ئەم دەستە بەستە پێژراوە .

گەلێ دوژمن لە گشـــت لا ، خەریکی کوشتنی تۆیە
لە هەر گۆشەی ، وەتەن ، گوێ بگرە دەنگی شین‌و ڕۆڕۆیە

ئەسـیری‌و کوشتنی کورد دەمێکــە تەوقی ئەسـتۆیە
لەپاش کوشـتاری موکری ئێستەکە نۆرەی جوانڕۆیە

لە بەرچی ؟ خوێنی ئەم قەومە موباحە لای هەموقەومێ
لــە سەر ئەم قەومە مەظلومــە قیامەت بۆچی ناقەومێ

لە قانونی ژیان ، هەرقەومی کورد مەئیوس‌و مەحرومە
جەزای دارە ، ئەوی ژینی بوێ ، لەم قەومە مەظلومە

بەری ئەم دارە ئەسـتۆو گــەردنی لاوانی مەحکومە
لە دونیادا ژیــان بۆ قەومی کــورد نایاب‌و مەعدومــە

لە کوێی ئەی ڕۆحی کاوە،هەلگری بەیداخی حورڕییەت
نەجاتی میللەتی کورد دەی ، لە دیلی و مەینەت‌و زیللەت

مەپرســە سـیروان بۆ سوورە ؟ دیجلــە بۆچی لێلاوە
بەڕاستی ئاوی ئــەم نەهرانــە سێ‌صەد سالە خوێناوە

چ خوێنێ ؟ ، خوێنی کوردولاوی کوردستانە ڕێژراوە
لە لای تورك‌و عەجــەم کوشتاری ئێمــە مۆدەیەوباوە

لە مێژووی کۆمەلا (بابە) یەك‌و صــەد تۆلە نوسراوە
ئەمــە دەوریکی (ضەحاکە) نزیکە هەلکەوێ کاوە

(شـــانازیی)

له سوورەی (فەتح)دا بەم ئایەتە دڵ شادو مەسرووره
(ســتدعون الی قوم) ئیشـــارەی كـــوردی غەییوره

« اولی باس شدید » وەصـــفی قەومێ بێ لـــە قورئانا
بەئازادی ئـــەژی دائیم لـــە دیلیو ئیســـتیلا دووره

لەگێژو مەوجی دەریای عالەما غـــەرقن گـــەلێ ئەقوام
بەقای ئەم میللەتە كوردە بە (نەصصی) ئایە (مەسطور)ە

نەوەی مادی مەزن لاوی دلێـــری خاكـــی كوردستان
بەئەمری ئێزەدی بـــۆ حیفظی ئـــەم میراتـــە مەئمووره

نەبۆتـــە دیلی هیچ دنیا گـــرێ ئـــەم میللەتی كـــوردە
چ ئەسكەندەر چ جەنگیزو هۆلاكۆ بـــێ چ تەیموورە

طلوعـــی ڕۆژی ئازادیی لـــە شوێنە ئەم شـــەوی تارە
نزیكە ڕۆژ هەڵێ ئاســـۆی وەتەن روونالـْو پڕ نـــووره

قەراری داوە لاوچاكی وەتەن ڕۆژێ كـــە فرصەت بوو
پەتی كا هەر وەكوو سەگ،دوژمنی هەرچەند مل ئەستووره

ئەوانەی خوێنی میللەت ئەمژنو جاســـووسو بێگانەن
قەلاچۆیان لە لای لاو چاكی كورد ، قانونو دەستووره

دەمێكـــە شێتو شەیدای ڕێگەیی ئازادیە (بابـــە)
هەتا ماوە بەصەرفی ماڵو ســـــەر لەم ڕێیە مەجبووره

هۆنـــراوه

وەکـــوو لاوی سلێمانـــی حـــورڕو ئازادەیـــە ژینـــم
لـــە پێناوی وەتـــەندا ، دائەنێم صـــەد ڕۆحی شیرینم

بەلای ڕاستو چەپا ناڕۆم بە هێزی پشـــتم ئەستوورە
وەکوو شاخی وەتەن سەربەرزو دڵ ڕەق ، پڕ لە تەمکینم

لەنەزعا ، نامەوێ یاســـین ، لـــە قەبرا نامەوێ تەلقـــین
وەتـــەن یاســـینو تەلقینم ، وەتـــەن ئیمانمەو دینـــم

لەخەودا نەقشـــی ئازادیم لـــە ئیقبالـــی وەتـــەندا دی
موبەددەل بوو بـــە خۆشیو پێکـــەنین ، گریانمو شینم

لە دەوری بەردەوە میراتی کـــوردە خاکی کوردوستان
بۆ ئـــەم باخی بەهەشـــتە (بابە) ! من دیوارو پەرژینم

هۆنـــراه

هەر سەعاتێکی بەصەد ســـاڵە هەموو عومری شـــەوم
ڕۆژی ئازادی ، ئەتۆییتو خـــودا ، ! بێـــرە خـــەوم

گـــرەوم کـــردووە تۆ ژینـــەری قەومـــــی مردویت
پەردەیـــی پێشـــتفڕێدە ، کـــە نەدۆڕێ گـــــرەوم

ڕێگەکـــەت پڕ چقـــڵو خـــارو خـــەسو خاشـــاکە
شەوو ڕۆژ هەڵپە ئەکەم ، کـــول بووە داســـی درەوم

پێم ســـووا هێزی نەمـــا ، ڕێگەیی مەقصـــەد دوورە
ڕەهبـــەری زۆرە شـــــوکور لاوی دلێـــــرو ئـــازان

ڕەهبـــەرم زۆرە شـــــوکور لاوی دلیـــــرو ئـــازان
(بابـــە) ؟ مـــن پیرمو ئوفتـــادە ، نەمـــاوە بـــرەوم

هۆنـــراوه

بەجـارێ مەســتی کردم بۆسەیێکی ئـەو دەمو لێوە
مەگەر لیکی دەمی ئەو دولبەرە ، شیلەی ڕەگی مێوە ؟

بـە تۆفانێ لـە ئەشکــی ئاتەشینم قەد نـەرم نابـێ
مەگەر گوشتی دڵی ئەوکافرە ، بەردی ڕەقی کێـوە ؟

لەسەر صەفحەی گولێکی ئەرخەوانی ، نوختەیێکم دی
مەگــەر ئەو کولمی صـافو نازکە خاڵێکی وا پێوە ؟

کە چاوی هەڵبڕی شورێکی مەحشەر ، دێتە بەر چاوم
مەگەر موژگانی ئەوشۆخە هەمــوو تیری دڵ ئەنگێوە

بە دووغونچەی گەشم زانی دەسم بۆ چاکی سینەی برد
مەگەر ئـەو دوو شکۆفەی نازکو نەرمینــە دوو سێوە

شەوێ ڕێم کەوتە بەزمێ بێ مەیو ساقی هەموو سەر خۆش
مەگەر چاوی ڕەشی ئەو دولبەرە جـامو قەدەح پێوە

لـە ئاسۆی ئاسمان (بابە) چەپەر بەندانی حۆری بوو
مەگەر هاتوونە سەیری لەنجەیی ئەو شۆخی پەری شێوە

لە مانگی نیسانی/١٩٥٠دا ئەم هۆنراوەیە بۆ جەنابی زانیاری بەناوبانگ میرزا (آية الله)ی کوردستانی مەشهور بە شێـــخ (محمد)ی مەردۆخ نوسـراوە .

ئـەی باد ! ئەی نەسیمی ســەحەر خێزی دڵ نـەواز
وەی طورفەیێکی قەلبـــی ئەلـەم ســازو پڕنیـــاز

هەڵسە بچـۆرە گولشەنو گولزارو نـاو چەمــــەن
بگــرە گــولاوی نەرگسو ڕەیحـانو یاسەمـــەن

موشـــكين نەفەس بـــە هەديـــەيى عەطـــرو عەبـــيرەوە
ڕاكـــە بـــە گورجى خـــۆت بخـــەرە دەركـــى پيرەوە

بـــۆ بارەگاهـــى ڕهبـــەری (دار العلـــوم)ی ديـــن
عەللامەيێكـــى شـــەرقى لەوێـــدا صـــــەدر نشـــين

دەرگاهـــى ئاو ڕژێـــن كـــە بـــە عەطرو عەبيرەكـــەت
مل كەچ بوێســـتە عەرزى كە (ما فى الضمير)ە كەت

ئـــەو بەندەيـــە كـــە عاشـــق‌و مەفتوونـــى ئێوەيـــە
پيـــرە بـــەلام حەماســـەتى جوانێكـــــى پێوەيـــە

عەرزت ئەكا كـــە خوێندمـــەوە تاريخـــە بەرزەكـــەت
شايانـــى فەخـــرە لەهجـــەيى نوســـين‌و طەرزەكـــەت

جێى فەخـــرو فيـــزو نازشـــە بۆ قەومـــى كورد زمان
داواى دەوامـــى عومـــرت ئەكـــەن ئەهلـــى نيشـــتمان

زۆر نـــادرە بـــە مەئخەزەوە ، جلدەكـــــەى يەكـــــى
ڕوناكتـــرە لـــە مێژووى بـــەرزى ئەمـــين زەكـــــى

هەر چەندە باشە ، باســـى كەى‌يو مـــادى زۆر كەمـــە
تەفســـــيرى پـــێ ئـــەوێ لـــە تەواريخ‌و تەرجەمـــە

شـــاهانى (كـــەى) بـــە مێژوى ئـــەدوارى (ماد)ەوە
وەك جەوهەرێكـــــە لازمـــــە بخرێتـــــە ماددەوە

يەعنـــى لەچـــاڵ‌و قوولـــىيى تاريخـــــە كۆنەكـــــان
هەرچـــى كـــە دەس‌كـــەوێ لـــە زمانى (كەيانى) يان

بكـــرێ بـــە مێژوێكـــى جيـــاوازو ســـــەر بەخۆ
هەرچى بوو لـــە جەنگ‌و لە صولـــح‌و لە هات‌و چـــۆ

دەس پێ بکا لە ئەووەڵەوە دەوری کەیقوباد
ئادێتە (اقراض)و سقوطی شاهانی ماد
ئاوێرێ ئەو کتێبە بە مێژوی کەیانو ماد
ئاقەومی کورد بەمێژووی باپیری بێتە شاد

مێژوی یۆنانو تاریخی ئێرانی باستان
یەك ئاگرن لە ناوی شەهانیو کەیانیان
ئیحیای مادی گەورە مەنوطە بە دەستی تۆ
موعجیزفشانە خامەو فکری دروستی تۆ

تاکو لە دەوری رۆژ ئەگەڕێ کورەی زەمین
تاکو بەشەر لە هاتنو چونایە چین بە چین
دائیم بژیت بە صیحەتەوە ، نادیرەی زەمان !
کوردانی لاڵ بەمێژووی خۆی بێتەرە زمان

(بابە) هەمیشە ئەدعییەی ژینی تۆ ئەکات
زۆر مەیلی خاك بۆسی وینینی تۆ ئەکات(١)

١ ـ خاك بوسی : ووشەی (خاك) دەبێ بە دوبر گە بخوێندرێتەوە (خا ـ ك) دەنالەنگ دەبێ .

تاریخ نیشباتی کردوه ئازربایگانی ئیران عیبارەتی لە مادی صەغیرە کە نیشتمانی کوردی ماد بووە . شاری تەبریز لەلایەن ئەمیرێکی کوردەوە بینا کراوە کە ئێستـا ئەو ناوچەیە بۆ تورك ساغ بۆتەوە ، زۆر جار یە (توفیق وەهبی)م ووتبو کە تاریخی مادی صەغیرمان بنوسێ . ئەیَ نوسی بو تەشویق کردنی ئەم مەنظومەیشم بۆ ناردووە .

تەورێزی خۆش‌و گەورە ، هەتـا عەصـری پێنجەمین
واتەو ووشەی بە کوردی‌یـە بوو ، ڕێك‌و دڵ نشـین

ئـەو شـارە گەورە قەومـی تـری تیا نەبوو مەکـین
چۆن هاتنـە جێی ئەمانە ئەوانـەی لـەوێ ئەژین ؟

حەوتـەم عەصـر کـە حوکمەتی ئیلخـانی هاتە نـاو
گـۆڕاوو دەرکـرا گـەلی کـوردی لەیـەك بـڕاو

ئـەم لاپەڕە لـە مێـژووی کـوردا ڕەشـــەو غەشە
زانیاریـی کـورد لـە شۆڕشـی ئەودەورە بێ بەشە

بۆ عەلەمی پـان‌و بـەرزو بـڵاوت کـە زۆر گەشـە
نوسـین‌و نەشـری لازمـە ئـەم حادیثەی ڕەشـــە

قـەوم‌و گەلـی لـە کۆمەڵـی تـردا توانـــەوەی
پێویســت بەمێژوونێکـە بۆ هاو خوێن‌و بونـەوەی

حەسبی حاڵ بۆ ڕابواردنی ئێستای خۆم

لـە کاتی جوانیـا هەڵپەم ئەکـردو هێزی لاوم بـوو
لە کۆمەڵدا بـە بەرزو تـێ گەیشتوو ناوو باووم بوو

منالـە ووردەکانم هــەر یەکێکـی نـوری چاوم بوو
لەگشت چەشنێ لە مالآ ئەروەت ڕزقی تەواوم بـوو

ژنم وەك بوكـی تـازە غەرقی سـورمەو ئاڵو والآبو
هەمـوو ئەندامی ئاڵتون ، بوغچەکانـی پڕ لە کاڵآبوو

وەکو مێلووره دەرگای حەوشەکەم پڕبوو لە هاتو چۆ
هەموو رزقێ لـە ماڵآ بوو برنجو نـۆكو گەنمو جۆ

بۆ چێشتو نانی ناوماڵ چێشتکەری خاصو چەتیوم بوو
لەلادێ ڕەنجبـەرو جوتیارو وەزرێرو هەتیـوم بـوو

گەیشتمـە عومری پیریی ئێسـتە دیلی ماڵو منداڵـم
ژنی کافـر شەرەنگێزە ئەزانـێ پـیرو کەمحـاڵم

شریخـەی دەنگـی وەك ئاگـر ئەسوتێنێ پەڕو باڵم
لەچەخماخەو بروسکەو نەعرەتەی بێ هۆشو بەد حاڵم

وەك دوپشـك لە سەرکلکە بەگشت لادا زەهـر ڕێژە
وەکـو ماری ڕەشـی دێمی بەزەهـری ناودەمی گێژە

ئەبێ دایـك منـاڵ پەروەردەکا گەورەو ئەمیرێ بـێ
نەوەك وەك ئەم مناڵی ووردە مامۆسـتاو دەبیـرێ بێ

منـاڵ وا تەربییە ناکـرێ ، هەزار لەعنەت لە شیری بێ
ئەگەر مام ، ئەم حەقانەی لێ ئەسێنم ، هەر لەبیری بێ

بەتـیری بۆلە بۆڵی کونکونـە (بابـە) دڵو جەرگم
نەجاتم دەی لەدەس ئەم ئافەتـە ڕەببی ! بدەی مەرگم

ئەم هۆنراوە لە خصوصي ئەخلاقی ژنەوە بێژراوە

ژن مەهێنـە ئاگری نەمروود لـە عومـرت بەر مەدە
خوێنو زوخـاوی دڵو جەرگت بە کەوچـك دەرمەدە

بەوهەوایــە تاکوماوی خــۆت بــەدەردی ســەرمەدە
ژینــی حورِ تەنهایی‌یە ، داوێنــی بگــرەو بەرمــەدە

ژن مەهێنــە کامی شــۆخە حوسـنی سەرپشکی هەیە
طینــەتی مەلعوون‌و پیســە ئێشــی دوپشــکی هەیە

ژن ســروشتی ماری دێمــە ، مەیخەرە نــاو جێتــەوە
بادەمـــاوی غیرەتت نەمــژێ‌و نەداتــن پێتــــەوە

بۆ زەرِو زینــەت بەوێنــەی سەگی‌هار نەرِشێتــەوە
گــەر فەقیربویت ، رِابکــات‌و دانەنیشــێ پێتـــەوە

عوقمی خۆی ، رِانەگرت شــیرین ، لە بەر نەفس‌و هەوا
کوهکەندی دا بە کوشت خۆی دا بە (....)خەسرەوا

ژن بە قەد مووی پرچ‌و ئەگریجــەی زمانــی پێوەیــە
هــەر زمانێکــی هــەزار سیحــرو بەیانـــی پێوەیە

تاودڵـــی پرِکینەیـــە رِازی نیهـــانی پێوەیـــە
کینــــەوو رِازی دڵـــی ئاشــووبی جانــی پێوەیە

هــەر زولەیخایێ هەبو ، تەنها لــە حوسن‌و شــێوەدا
شەوچووە لای یوسف‌و دەرگای لە سەر خۆی پێوەدا

ژن بــە جوانی‌و حوسنی رِوو ، جینسی لەطیفی ئادەمە
چون بە هۆی (حەیض)و منال‌و شیرەوە خوێنی کەمە

فکــری دوربینــی نیــە ، ئیشی هەموو واتەی دەمــە
نەفسی ئەممارەی بجووڵی هــەر لەعالــەم بێ غەمــە

ژن ئەگەر لەیلایە (بابــە) ئارەزوی وصلی نەکــەی
حالی مەجنون بوو بە عیبرت بۆ قەبیلەو شێخی طەی ★

ئەم هۆنراوە بۆ وەصفی زەویدارێکی زۆردارو ظالم نوسراوە کە هیچ درۆو هەڵبەستی تیانیە.

ئاغــە ملکــی تــۆ ئەکێڵم بەندەوو مسکێنــی تــۆم
ڕۆژی سەغلەت نۆکەری خەنجەر وەشێنی شوێنی تۆم
شیروماســتی ڕۆژ بە ڕۆژ وگیســكو کاوڕ هێنی تۆم
هــەر ڕقی هەڵســا بە دایكو باوکەوە پڕ جوێنی تۆم
بێ زمــانو کەس نەزانو فێــری بارکێشــیو کــەرم
بارەکەت زۆر قورســە ئاغا ! چۆن لە ژێری دەربــەرم
گەنمو جۆکەم پێ گەیشت هاتی بەدووســێ جەردەوە
کەوتیــە نــاو شاراو مەڵۆکانم بە بگــرەو بەردەوە

---

*ڕاستە کە دەڵێین شیعر کەفو کوڵی دەرونە تەرجومانی دڵە هەستو خوستی شاعیر دەردەبڕێ ئاوێنەی بالاّ نمای صافو بێگــەردە بــۆ دەربڕینی شعوری شاعیرەکە . ذاتیبەتو کەسایەتی تێدا ڕادەنوێنرێ لەم رووەوە دەڵێین (بابە) ئەم هێرشە نارەوایەی کە کردویەتیە سەر ژن لەم دوازدە شیعرەدا دەبێ لە کاتێکدا بووبێ کە خێزانەکەی نارەوابیکــی زۆر نابەجێی بەرامبەر کردبێو بەتەواوی دڵی ڕەنجاندبێ . یان ئەبێ (بابە) کارێکی نابەجێی لەژنێك بەرامبەر مێردەکەی بینیبێ یا بیستبیەتی بۆیە وا بەم شێوە ڕەقە بەربەرچی هەڵسێو کەوتە نابەجێو کاتیەکەی ژنەکەی داوەتەوەو ئەم هێرشە نارەوایەی کردۆتە سەر ژن بەگشتی ، قەصیدەکە بۆ خۆی ئینفیعالاتو هەڵچونەکەی شاعیری تێدا بەدی دەکــرێ ، خــۆ ئەگەر لە کاتی پیریدا بووبێ دوونیە کوتەکیشی وێ کەوتبن ، بە هــەر حاڵ ئەم قەصیدەیە بریتی‌یە لە دەربڕینی هەستێکی ڕق هەڵساوی کاتی شاعیر نەك ڕێ ڕەویو بروایەکی هەموو دەمی (بابە) چونکە وەکو ئاشکرایە شــاعیر رابــەرێکی پیشکــەو تنخوازی سەر دەمی خۆی بــووە دڵداروو دڵخوازو ژن خۆشەویست بووە .

دەورەیێکـــی ناوپـــــەرێزت دا بەشـــێفەو وەردەوە
خەملی شاراو جێ پەرێزت کـــرد بەشـــیوو هەردەوە

ڕەحمی کرد، گوایا، بە حالم، گەنمی دانا شەش تەغار
ئـــەم وێرا هاوار بکـــەم ترسام لـــە زللەو داری پـــار

گەنمەکەم سوور بوو، حەقم دانێ بەوەرزێرو ســـەپان
یەك بە یەك پێوام لە خەرمان ڕەسمی کۆلکێش‌و شوان

مام ڕەضاش هات پێی ووتم کوا ئوجرەتی گاگێرەکان
هـــەر وەکـــو بڕیار درابوو، شەش ڕبەیشم دا بەوان

شەش تەغار بوو خەملەکەم مەوجودەکەم ئێســـتا دووە
ئەم ڕســـوومی ناوبراوەش هـــەر لە خەرمان دەرچووە

یـــەك تەغارم مایـــەوە کردمـــە جەواڵ‌و نـــام لەکـــەر
ووردە ووردە لێـــم خوڕی تاگەیمـــە دیواخـــان‌و دەر

کاتـــی تەســـلیم کردنم ئاغا ووتی • ئـــەی بێ خەبـــەر
چـــل ڕبە ملکانەتە (دە) ڕبەی ترت ماوە لـــە ســـەر

مـــن پەژارەی نانـــی وشکم بوو ئەمیشـــی هاتە بـــان
زۆری لـــێ پاڕامەوە خێـــری نەبـــو، گریەو فوغـــان

گاییکـــم مابـــو فرۆتـــم دام بـــە ئاغـــــا پارەکـــەی
ڕستگـــارم بـــوو لـــە زنجیرو فەلاقـــەو دارەکـــەی

یامریشـــك‌و هێلکە بـــردن بۆ کـــوڕی سەرکارەکەی
ڕەببی مەحوی کەیتەوە خـــۆی‌و زەوی‌و ئاوبارەکـــەی

پەتك‌و گونیەم فایەکۆل وێنـــەی فـــەلای تر هاتمە شار
چاوەڕوانم (بابـــە) ڕۆژێ (غیرة اللـــه) بێتـــە کـــار

ساقی نامە (باوجود خۆمەی خۆرنیم)

ساقیا ! ئیمڕۆ شەرابی کۆنی دوساڵم بەرێ
پڕ لە عەترو عارەقی سەر گۆنەیی ئاڵم بەرێ

یا لە غەمزەی دولبەرێکی شۆخی چاوکاڵم بەرێ
یا لە شیلەی شەهدو قەندی لێوی پڕ خاڵم بەرێ

لەو شەرابی شەرمە بێ ئەتکێ لە کولمی دولبەرم
نەشئەیی صەد مەستیی کەوثەر ئەڕێژێتە سەرم

ساقیا ! کەیفم هەیە ئیمڕۆ مەیی نابم بەرێ
هەر لەبادەی ئەرخەوانیو لەعلی خۆشابم بەرێ

یا لە سورابی شەفەق ، یا خۆ لە مەهتابم بەرێ
پیری مەیخانەم شەرابی پوختو نایابم بەرێ

لەو شەرابە کۆنە بێ ئیجادو میراتی جەمە
هەر دڵۆپێکی شیفای صەد بێ زمان ئەبکەمە

ساقیا ! ژینی جیهان لای من هەموو دەردی سەرە
تێکە بۆم جامێکی تر پڕ لەو ئاگرو پشکۆی تەڕە

فیتێکی بەخشی دڵو جانە زولاڵی کەوثەرە
هەر قومێکی تاج بەخشی صەد ئەمیرو قەیصەرە

چەشنێ سەرخۆشم بکا (بابە) بە ناڵەی مەستەوە
مەحشەرێ پەیدا بکەم ئازادی بێنمە دەستەوە

ئەسیری دوێنی

ئەسیری دوێنی ئەمڕۆ ئەحرارە
ڕەنجبەری دوێنێ ئیمڕۆ سەرکارە

بەندیو کەلەپچە ، دیلیو سێدارە
هەر خاصەی قەومی کوردی هەژارە

ئەی کورد ! هۆشت بێ عەصری بیستەمە
لە (جو)و لە (جاوە) بلی : چیت کەمە

شەرقی ئاوەوە دەشتو شاخانی
دیجلەو فوراتو زابو سیروانی

هەر لە لوڕوستان ، تاکو بۆتانی
لە شیمالەوە ، تا ئەریوانی

هەموی هی تۆیە تێیدا تۆکەری
ئاغای مالت بە ، بەسیە ڕەنجبەری

بە فێلو فڕی وەعظی دیانەت
بوێتە پێشمەرگەی سوپای خەلافەت

یاری‌یەی تورکتدا بۆ جمهوری‌یەت
ئێستاپێت ئەلێ تورکی بەد طینەت :

کورد میللەت‌نیە تورکی شاخی‌یە
بێ مێشکو هۆشە لە من یاخی‌یە

چل حوکمەتی کــورد ئازاو سەر بە خۆ
تورك ئەیدان بەکوشت هەموو خۆ بە خۆ

بــۆ بەرزی تەختــی خەلیفــەی درۆ
(بابە) بەسیبــێ مەبــن دەســخەڕۆ

کرمــــانجو زازا دوازدە ملیــۆنن
دەس بدەنــە چــەك تۆلــە بسێنــن

(دەستە بەستە) تەرکیب بەند

زۆر دەمێکــە ماڵو مولکت وا بــە دەس بێگانــەوە
گەردنــی بەرزت شــکاوە بوی بــە دامو دانــەوە

ناڵــە ناڵــت دێ بەزامو دەردی بــێ دەرمانــــەوە
جەرگو دڵ لەتلــەت بە نووکی خەنجەرو پەیکانــەوە

چاوەڕێی ڕۆژێکــی ڕێکەوت ، ڕۆژی ئازادی وەڵات
موژدە بێ ئەی میللەتی کورد ! ئەمڕۆ ئەو ڕۆژە هەڵات

پیاوەکانت هــەوڵ ئەدەن بۆ ســەربەخۆیی بۆ ژیــان
لاوەکانت دەس بە خەنجــەر هەر وەکو شێری ژیــان

پیرو جوانب وەك پڵنــگ کەوتوونــە گیانــی دوژمنان
دەس بە پاشماشەی تفەنگو تۆپــەوە وەك قارەمــان

پاســەوانی سەر بە خۆی کوردو کوردستان ئەکــەن
یەك بــە یەك هاتونە مەیدانو فیدایــی جــان ئەکــەن

دەستەی‌بەستە (تەرکیب‌بەند)

لاوەکانم ! نەنگە مەگرین بۆ برای خنکاوتان
بەرزیی داری قەنارە بێننە بەر چاوتان

سەرکەون بەم دارەدا تاکو بمێنێ ناوتان
مردنێ وابێ ژیانە بۆ گەلی فەوتاوتان

گەرچی مەلعوونە قەنارە ، موژدەبەخشە بۆ حەیات
پەیژەیی سەرکەوتنە بۆ تەختی ئازادی وەلات

تافە تافی خوێنی کوردە هەر وەکو لافاوی شەڕ
هەر لەموکری تاکو بەغدا دەشت‌و سەحرای گرتە بەر

دیجلە خوێناوی شیمالیشی بە جاریێ کردە سەر
باغی ئازادیی بە بەحری وانەبێ چۆن دێتە بەر

گەر سیاسەت مەنعی ئازادیی بە بومباو دار ئەکا
میللەتی کورد نابەزێ یاری بە دارو نار ئەکا

لاوەکانم قەومی کورد حەققی ژیانی بۆ نەبێ
شیوو شاخی مەخزەنی ئاڵتونە نانی بۆ نەبێ

دوانزە ملیۆنە نفووسی ، پەرلەمانی بۆ نەبێ
هەیئەتی ئیجرای لە ئەهلی نیشتمانی بۆ نەبێ

سەربەخۆیی قەومی مادە ، بۆ گەلی کورد عیبرەتە
لاوەکانم بەس نیە ئەم دیلیە ئەم ذیللەتە؟!

لاوەکان ! دەستی من‌و داوێنی پاکی ئێوەبێ
نەك حەرامزادەی وەتەن هی لاوی چاکی ئێوەبێ

گەر جیهان بێتەعەدو چاوی لە لاکی ئێوە بێ
نیشتمانی کورد ئەبێ سەرپاکی خاکی ئێوە بێ

(بابە) لاوان یا بەچەك یاخۆ بە عیرفانو بەفەن
هەر ئەبێ ئازادی کەن لەم دیلی‌یە دایکی وەتەن

مایەیی ژین

مایەیی ژینی گەلە لاقاوی ئەم خوێنە گەشە
خوێنی زۆر ئەیکا بەیەك ئەم نیشتمانە بەشبەشە

هیمەتی گەل لا ئەبا ئەم سیاسەتو فێڵو غەشە
نوری صوبحی وا لە شوێن هەرچەندە شەو تارو ڕەشە

وان لە باغچەی ناو دلی قەومن موئەیەد نامرن
لاوەکانم لازمە سوجدەی شوکریان بۆ بەرن

پرسیارو وەڕامە لە بەینی ئازادیو نیشتمانا
(دەستەی بەستە) تەرکیب بەند

غەرقی گێژاوی مەوجو شەپۆلی خەسارە خۆم(۱)
هێلك بڕاوی نووکە ڕمی پڕ شەڕارە خۆم

مێشك پژاوی گوللەوو تۆپی دوبارە خۆم
خنکاوی حەلقەیی پەتی داری قەنارە خۆم

ئێستا ئەسیری شاهی عەجەم ، تورکی کۆچەرە
زنجیرو پالەهەنگی لە پێ دایە دوو سەرە

---

(۱) شاعیر بۆ خۆی جارێکی تر ئەم نیوە دێڕەی بەم شێوە گۆڕیوە .
مل دانەواوی ڕیبقەیی دیلیو ئەسارە خۆم

ئازادی ! دۆستی کۆنی گەلم ، بۆ لە من وونی !!
ئێرانو تورکیام لە هەموو لاوە پشکنی

بۆتۆ گەڕام بە زۆری سیلاحو بە دوژمنی
دەسم نەکەوتی ، بۆچی ئەتۆش دوژمنی منی ؟

(والله)وام بەشوێنتەوە ئەت هێنمە دەستی خۆم
پیشانی شەرقو غەربی ئەدەم هێزو هەستی خۆم

بەم بیرەوە وەنەوزم ئەدا نوستبوم شەوێ
ئازادی سرکو سەرکەشە ئایا دەستم کەوێ

هاتە خەوم فریشتەیەکی نوورو پڕتەوێ
فەرموی بە پێکەنینەوە ئەی کوردە ! چیت ئەوێ

پێم ووت ئومێدی میللەتو ئارامی جانەکەم
ئازادی بەخشی قەومو گەلو نیشتمانەکەم

هەرتۆی مەسیحی قەومو میلەل بۆ ژیانەوە
هەر تۆی کە مردو دینییە نوطقو زمانەوە

هەرتۆی کە دوژمنم ئەخەیە (الامان)ەوە
وەك دەوری مادو کیسرا وەرە نیشتمانەوە

حەشرێ دروست کە قامی (قیامەت) نەظیری بێ
ئەم نیشتمانە کوردو عەرب خۆی ئەمیری بێ

فەرموی قیامەت تەملوکەیی قەومە ڕۆلەکەم
خۆم بۆ حوقووقی میللەتی تۆ تونگو تۆل ئەکەم

لەم مەلعەبەیی سیاسەتەدا ڕۆژێ گۆل ئەکەم
ئەورۆژە نیشتمانت لە بێگانە چۆل ئەکەم

(بابــه) بوێستەوێنـــەیی قەندیـلو بێســـتوون
نزیکـــه دەرکــەوێ لـــه چیـای تۆ ڕۆژی ڕوون

ڕۆژنامەی (عالم العربی) بە تاریخی (١٦)ی (کانون الثانی)ی ١٩٥٠ لە جەریدەی (الأهرام)ی میصرەوەو جەریدەی (الاهرام) یش لە جەریدەی نیورك تایمسەوە بە صورتی (اقتباس) ئەمەی نوسیبو کـە موخابـیری جەریدەی نیورك تایمس میستەر کلارك لە پارسەوە بۆ جەریدەکەی خۆی نوســیبو .،

وەفدی کوردستان کە لە پاریسو دائیما بۆ دروستکردنی کوردستان لەتێکۆشانو کۆشش‌دان دیسان لە ژێر رییاسەتی جەنراڵ شەریف پاشادا بە تاریخی (تشرین الثانی) ١٩٤٩ مەحضەرێکیان بە جەمعیەتی ئومەم داوە وەداوای (استقلالی) ذاتی‌یان بۆ کوردو کوردستان کردووە

میستەر کلارك لەم خصوصەوە بەعضێ مطالعاتی دائیر بە وەضعی یەتی کوردستـــان عەلاوە کردبو عەینەن بـــە صـــورتی (الاقتبـــاس)ی موتەسەلسل لە جەریدەی (عالم العربی) دا نوسرابو

بابە عەلی کوڕی شێخ مەحموود لە (تشرین الثانی)ی ١٩٤٩دا چوبو بۆ هەڵەبجەو بناری هەورامان بۆ لای ئەو دۆستەو هەوا خواهانەی کە لە ناو بەگزادەی هەورامانا هەیەتی وە لە ئاخری (تشرین الثانی)دا چوو بۆ بەغدا وە لە بەغداوە کوتوپڕ بە فرۆکـە چـو بۆ ئەمەریکا هەتا نیهایەتـی (کانون الثانی) ١٩٥٠ لە ئەمەریکا مایەوە . لە ئەمەریکا وە چو بۆلەندەن هەتا (٢٠)ی شوباتی ١٩٥٠ لەلەندەن مایەوە وە لە (٢١)ی شوباتی ١٩٥٠ دا گەڕایەوە بەغدا .

ئەم سەفەری کوتوپڕەی بابەعەلی لە لایەن مونەوەرانی کوردەوە وەها لێکدرایەوە کە بابەعەلی مەضابیطێکی زۆری بردووەو شـوێن کـلاوی بابردو کەوتووە .

ئەم هۆنراوە لە سەر ئەو سەفەرەی کوتوپڕی بابەعەلی بێژراوە .

(من نەکوژرێم !!)[1]

من نەکوژریم ، تۆ نەکوژرێی نیشتمان وێران نەبێ
صەد هەزار ئینسان بە جارێ مەحوو سەر گەردان نەبێ

شاخ‌و کێوو دەشت‌و دەر وەك بەحری خوێن ئەفشان نەبێ
قەومــی کورد گشتی بە جارێ بێ سەرو سامان نەبێ

ســەر بەخۆیی میللەتی کــورد وانەبــێ سەر ناگرێ
ئەم نەمامــە گەر بــە خۆین ئاوی نەدەی بەرناگــرێ

تونبولــەی (ذەڕڕە) نەیە شــارێ بە جارێ وون نەکا
گولە تۆپ ناڵەی نەیە شاخ‌و کەنەك کونکــون نەکــا

بومبــە وەك باران نەبارێ فەرقی پیــاوو ژن نەکـــا
لاوی لاوچاك هەر وەکوو شێر حەملە سەر دوژمن نەکا

سەربەخۆیی وا دروســـت ئەکــرێ دەلاڵــی بۆچی‌یە
یارمەتــی دان‌و پیــلانی مارشـــاڵی بۆچی‌یـــە(٢)

لاوی کورد گەورەو بچوك بۆ سەر بەخۆیی شین ئەکا
ڕۆژی فرصــەت جــان فیدایی بــۆ ژیان‌و ژین ئەکــا

خوێنــی دوژمن هێند ئەڕێژێ عالەمــێ ڕەنگــین ئەکا
نیشتمانــی خــۆی بەلاشەی دوژمنی پەرژین ئەکــا

سـەرپەرشتــی قەوم‌و گەل ئەدرێتــە دەس زاتایــەوە
هێزی دوژمــن دەفزەنــێ ناخاتــــەوە نــاو کایــەوە

(١) شاعیر دەڵێ : ئەم هۆنراوەیەم بە بۆنەی سەفەری (بابە عەلی) یەوە بۆ ئەمەریکا نوسیوە .

(٢) مارشال : وەزیری خارجیەی پێشوی ئەمەریکایە ، پیلانەکەی یاریەدانی ئەقوامی ضەعیفە کەبی‌بە شێ بەئەمەریکاوە .

ئەم منالــە بۆچی چوو بــۆ لەنــدەن‌و واشنگتــۆن
ئیشەکــەی چی‌بوو بەیێغن چی ئەلێ لای ئاجیسون(١)

خۆی‌و باوکــی زۆر دەمێکە بەم هیوایە دەسخــەرۆن
بێنــەوە ســەر قەومەکــە دوبــارە خوێناوی بخــۆن

(بابــە) ئیتر ناکەوێتــە شــوین دەفەو دەروێشــەوە
خائینــی میللــەت ئەبــێ بمرێ بەئێش‌و نیشــــەوە

((محمد علي)) عەونی بەگ وەتەن پەرستی بە ناوبانگی میللەتی کورد لەسالی ١٩٤٨ دا لەمیصرەوە هاتە سلێمانی‌و لە لایەن سەماحەتی شێخ (محمد)ی خال : قازی سلێمانی میوان بو چەند رۆژی بە یەکەوە رامان بوارد لە پاش گەرانەوەی موخابەرەمان هەبوو لە وەرامی ئەوەل نــامە دا ئەم هۆنراوەیەم بۆ نارد :

ئــەی بــاد ! ئەی نەسیمی سەحەر خێزی دڵ نــەواز
وەی‌طورفــە پێکــی قەڵبــی ئەلــەم ســازو پڕنیاز

کوردی

طویلــە چمندە بوی گلی عطــر ســنبلی
ازبــر لــە صوت سلسلی الحان بلبلــی

مشکین دم اول تأدب ایلە بر حضور کیت
بر حضرت مقدس عرفــان نشــورەکیت

عرض ایت الندی وســت ســرتلە نامەکز
ئولولــری دیرلت چــك ئاثاری خامــەکز

تورکی

---

١ ــ بیغن :ــ ئەوروژە لە حکومــەتی حیزبی عوممالی بەریطانیادا وەزیری خارجیــەبو
ئاجیسون :ــ ئەوروژە لە ئەمەریکا وەزیری خارجیە بوو

دڵ مردبـوو بـه ڕەشحەیی خامـەت ژیایـەوە
وەك باغی گوڵ شکۆفەو غونچەی گەشـایەوە

حیسـسـی بڕا ، نەوازی نەمابـوو لـه عالەمـا
هێنایـه بیری خەلقـەوە زاتیکـی باوەفـا

ئەوزاتە گەورە بەرزە بەفەضلو وفـاو هونـەر
دەشـتێکی پڕحەدائیقـه باغێکـی پڕ ثەمـەر

عیلـمو ئـەدەب سەمایەکـە ئـەو ئافتابی‌یـه
فەضـلو هونەر حەدیقەیەکـە ئـەو گوڵابی‌یە

کوردی

شـرح شـکر گـذاری او نایـد أزقـلم
کاغـز سـیاه ڕو شـود أز حسـرت ألم

این خامـەی شکسـته زبـانو بریده سـر
تـوان دهـد زشـکر ثناخـوانیم خبـر

ناچـار أز حجـاب سـر أفگنـده میشوم
عهـدو وفـاو لطـف تـرا بنـد میشـوم

ای خامـه چون ندانی سخن ختـم کـن کـلام
تقدیم ده سـلام مـرا باقـی والسـلام

لەتاریخی ١٩٥٥ دا موعاهەدەیەك کرا کە بـە « میثاقـی بەغـدا » مەشهورە بەم هۆیەوە ئەم دەستەبەستە بێژراوە

تـورکو ئێرانو عیراق هەرسـێ ویفـاقی کـردووە
بۆو گـرێ نەکراوەیـە عەهـدو میثاقـی کردووە(١)

١ ــ بۆو : بۆئەو

خوێن مژی گەورە کە هەر نەشری نیفاقی کردووە
بەم بینای دەستکردی خۆیە ئیلتیحاقی کردووە

ئەم گرێ نەکراوەیە بورکانی شەرقی ئەو سەتە
کورەیی ئاتەش فشانە گەرچی ئێستا لەتلەتە

ئەم گرێیەی میللەتی کوردە لە دەوری بەردەوە
صەد جیهانگیری نەهێشت کوشتی بە داخو دەردەوە

خوێنی سەردارو سەپانی وا بەدەشتو هەردەوە
ناکەوێتە داوی (سێ) حەلقەی عەدوی نامەردەوە

وەك چیاکانی بلندو دڵڕەقە ئەم هەیکەلە
جولەێیکی پێ نەکرد صەد گێژەلوکەو زەلزەلە

دواهەناسەی ژینییە تورکی لە پی کەوتوی نەخۆش
خۆی لەئێران شار بەدەر ئەکرێ شەهی میللەت فرۆش

ئیش لە دەست خۆیا نیە ئەصلەن عیراقی کەللە بۆش
سیاسەتی ئینگلیزە ئەم سێ تۆکەرەی هێنایە جۆش

قەومی کورد پێوەندو زنجیرکەن بە دەستو قۆڵەوە
پاسەوانی نەوتو ڕێگا بن بە بارو کۆڵەوە

تورکیا با خوێن بڕێژێتە فوراتو دیجلەوە
با قەنارەی شا ، لە کارابێ بە قەهرو جەهلەوە

با عیراق زیندانەکان پڕ کا بە زاناو ئەهلەوە
با سیاسەت ئەسپی خۆی تاو دا لە ڕێگای سەهلەوە

میللەتی کورد هەر بە ملیون جانفیداو ڕۆڵەی هەیە
ڕۆژی خۆی ئەم زوڵمو زۆرە یەك بە صەد تۆڵەی هەیە

ئــەی پلنگــی زاگــروس‌و پاســەوانی نیشتمــان !
وارثــی تەنهایی مولکـــــی مــادو ، شــاهانی کەیان

ئێمــرۆ ڕۆژێکــە ، تەنازوع بــۆ بەقــاو مان‌و ژیان
هەڵمەتێکــی وا بــەرن دوژمــن بخاتــە (الامــان)

قورِگ‌و تەنگــی ناو چیا پڕکــە لــە لاشەی دوژمنت
هایدروجــی‌و ذرِڕەیــی بــێ صنعەتــە پیــاوو ژنت

هەڵمـــــەتی ڕۆم‌و (....) باپیری تــۆ گیرایــەوە
میللەتی کــورد داوی بــۆ جەیشــی مەغۆلــی نایەوە

صـــەد هولاکۆو شاهی تەیمور هاتــە ناو ئەم کایەوە
قەومی ئێمــە هــەر بــە ئازادی لە جێی خۆی مایەوە

ئــەم تەلیسمە (بابە) خلیقەت خۆی دروســتی کردووە
صەد هەزار قەیصەر بــە مەئیوسی لــە داخی مردووە

بەهۆی دروستکردنی پێش بەستی (سد)ی دوکان‌و دەربەندی‌خان ئەم هۆنراوی دەستەبەستە یە (تەرکیب بەند) بێژراوە

ئەولاشــەیە ئەگەوزێ بــە خۆیــن‌و بــە کێمـــەوە
هــاوار ئەکــا ، کــە جەردەو دز هاتـــە ڕێمــەوە

زنجیــرو تەوقــی خســتە مــل‌و دەســت‌و پێمــەوە
ڕامالــی کــردە نــاو جگــەری شـــارو دێمــەوە

وێنــەی بروســکە کون لــە دلی بەردی ڕەق ئەکەن
یانەم بە زۆری بومبــە لەگشــت لاوە شــەق ئەکــەن

بــۆ نیشــتمان‌و شــاخ‌و گیــام لاڵ‌و پــاڵ ئەخــەن
ڕۆلــەی گەڕۆکــی هەردەو شــاخم لــە پاڵ ئەخەن

کۆچیان ئەکەن غریوە بە ماڵو مناڵ ئەخەن
خۆیان لە جێ هەوارەکەیان کۆچو ماڵ ئەخەن

بۆچ ئەندەرونی شاخو چیام پڕ شەڕەڕ ئەکەن
ڕۆڵەم بە زۆر لە یانەیی میراتی دەر ئەکەن

سیروانو زێی ئەڕێژنە قەبرسانو جێمەوە
بستێ زەوی نەماوە سەری لێ بنێمەوە

ئاهم گەییشتە عەرشو کەسێ نایە پێمەوە
ئەم فێڵە بۆ منە کە بڕۆمو نەیێمەوە

(دوکان)و (خان) بۆ ڕیشە دەرینانی ڕۆڵەمە
بۆ هەڵوەشاندنی ڕەگو ڕۆشتەی کلۆڵەمە

ڕۆڵەم بە صەد هەزار لە وەتەن دەر بەدەر ئەکەن
وەك نیشتمانەکەی جگەری پڕ شەڕەڕ ئەکەن

ئەم خاکە پڕ لە سیمو زەڕە ، بێ ثەمەر ئەکەن
دارایی کشتو کاڵ ، بە گەدای کۆچەر گەڕ ئەکەن

جێیان ئەکەن بەگۆڵو بەئێسگەی فڕۆکەوان
ڕۆژێ ئەبێ کە بۆمبا ببارێ لە نیشتمان

زاناوو لاوی کورد ! هەموو گوێتان لە دایەبوو
پێوەند بە پێوە شیوەنی بۆ ئەم بەڵایە بوو

ئەم دایکەمان کە عومرێکی چل عەصری مایەبوو
ئاخر هەناسەیەتی ئەوا مردو زایەبوو

خوێناوی جەرگی دوژمنە ئاوی ژیانەوەی
مەغزی سەری عەدویەتی دەرمانی مانەوەی

زانا بـه دایکـی ووت قەڵـەم ئەگـرم بـە دەستەوە
هاواری عـەدل ئەکـەم بـە خەریتـەی دروسـتەوە

شـورا لـە مەجلیسـی ئومەمـا دێنمـە هەسـتەوە
ئازادی وولاٌتو گەلـم گـەر نەیـە بـە دەستەوە

صـاڕوخو هیدڕۆجـێ لـە لاوان دروسـت ئەکـەم
یانەی عەدو بـە هەڵمەتـی شـێرانە پەسـت ئەکـەم

لاو هاتـە جـۆش بـە واتەیـی زانایـی بـەرزەوە
فەرمـوی بیـارێ گوللـەو بۆمبـا بـە تەرزەوە

یاخـو فەلـەك بـە جـارێ بڕوخێنـە ئـەرزەوە
ئـەم نیشـتمانە (میحـوەرە) ناێیتـە لـەرزەوە

بیشـەی پلنگـە (بابـە) چیاکانـی زاگـروس
تۆ بانگـی سەر بەخۆیی گـەل دە بە تەپڵو کووس

لە ساڵی ۱۹۳۰ میلادی یا پیاوە بەنرخەکانو قەومی‌یەت پەرستەکانی عیراق بۆ موعاهەدەی عیراقو بەریتانیاو بۆ موعاهەدەی نەوتی عیراقی بە چەشنێ کە ئیستیعمار ئەیەوێ ، موعاریض بون سیاسەتی بەریتانیا لە نەزانی قەومی کورد شارەزابو ، کوردی عیراقی تەفرەداو کردنی بـە ئالەتی دروستبونی ئەم موعاهەدەیە موافیقی پێویسـتی خـۆی لـەم خصوصەوە ئەم (دەستەبەستە) نوسراوە

قەومی کورد کەوتۆتـە ژێر سـێ باری ئیستعمارەوە
سیاسـەتی ئینگلیـزو حوکمـی (...) غەددارەوە

زوڵـمو زۆری شێخو ئاغـای تۆکـەری ئەغیـارەوە
چـۆن ئەژی ئـەم کۆمەڵە مەزلومـە بەم سێ بارەوە

لـەم شـەوی تاریکـەدا ڕوناکـی ئاثـاری نیـە
(غیرة اللـه)ێ نەبـێ ئـەم قەومـە ڕزگـاری نیـە

سیاسەتی ئینگلیز گرێـی پەیمـانی نەوتـی هاتە بەر
قەومـی کوردی تەفرەدا کردی بە پێشدارو سوپـەر

هانیدان ئەی قەومی پاشکەوتـوی لە عالەم بێ خەبەر
ئینتیخـابو وێنـە ناردن بۆ عیـراق جورمـە زەرەر

ئیمـرۆ پێویسـتە کە داوای خۆ بە خۆیی گەل بکەن
تا لە جەلسـەی دەولەتانا ئـەم گرییـە حەل بکـەن

ئەوکەسـانەی باوەڕی بووبـەم درۆو هەڵبەستەیـە
کەوتنـە هاواری دەرمان بـۆ دەوای ئـەم خەستەیە

میللەتـی کوردی نەبەز بۆ دیـلو زنجـیر بەستەیـە
ژینی سەربەستی ئەوێ وەك قەومی تـر ئەم هەستەیە

دادو هاوار زۆر کرا بۆ (ئەمن)و بۆ عوصبەی ئومـەم
پرسـیارێ دەر نەچـوو لـەم کۆمەلانـە زۆرو کـەم

نۆصەدوسی ڕۆژی شەش ڕەش بوو لە ئەیلوولی بەناو
ڕەمزییو تۆفیق قەزاز دایانـە گرمـەی غارو تـاو

خەڵقیـان هێنـا نەزانـو بـێ وەجو تەفـرە دراو
بەردەبارانی سـەرایان کرد بە پێی تەرتیـب کراو

ئینتیخابـی وێنـە ناکەیـن بـۆ عیراقـی ڕەنجەڕۆ
بەسـیە ئیتر تێ ئەکۆشـین بـۆ ژیانـی خۆ بـە خۆ

حوکمەت ئەمریدا بە لەشکر فەوجی ڕەشاش کەوتە ڕێ
خۆی کوتایە ناوسەراوە وەضعی وەرگرت دەس بەجێ

کەوتــە دەسرێژ بۆ نەزانو بێ وەجی بێ دەستو پــێ
مەلحەمەی کوبڕای لە بەر دەرگای ســەرا هێنایە جێ

هێرشــی خوێنــی شەهیدان هەر وەکو لافاوی شــەڕ
لاشــەوو جــەرگەو دلــی کوژراوەکانــی دایــە بەر

گالــی شێخ مەحمودیدا هەڵســە لەدێی پیرانــەوە
تۆڵــەی ئەم کوشــتاری کوردە بێنەرە مەیدانــەوە

شێخ بەگورجــی خۆیو هێــزی کەوتەوە جەولانەوە
چەند نەواحــیو دێیەکی هێنایــە ژێــر فەرمانــەوە

گەییە ئاوباریکی کەر کوك خۆیو هێــزی کەوتــە داو
هەڵمەتــی دانی بەمەردی خەطی لــەت کردشەو لەناو

جەهلــی کوردی کرد بــە گاڵەت شۆڕشی پــێ تایەوە
بەرســەرا خوێنــی لــە ئاوباریك شــەپۆلی دایــەوە

ئەمجــا پەیمانــی عیــراقو نەوتــی خستەکایــەوە
ئەمدو پەیمانە بــە خوێنــی قەومی کورد نوســرایەوە

خوێنــی کوردی پێ ڕژانــدو عارەبــی پێ بەســتەوە
موتەهای ئامانجــی بەم پەیمانــە خــستە دەستــەوە

شێخو ئاغــا هەریەکــە گۆڤاری نەوبــاوەی هەیــە
بۆ هەموو کاتێ لــە خزمــەت صاحیبــا مادەی هەیــە

تەسوییەی دێهــاتو لەزمەی نەهرو سەرچاوەی هەیە
لای فەلاو مسکینو ڕەنجبەر صــەد خورو خادەی هەیە

ســێ چیــا (بابە) بــە جارێ وا بەشــانی کوردەوە
تێك ئەچێ ڕۆژێ بــە دەســتی قارەمانــی کوردەوە

چیای زاگرۆس

چیای زاغروس بەرزو بلنگە
گشت پێچو دەری بێشەی پلنگە

جێگەو هەواری قەومی بە چنگە
ئەم نیشتمانە بە کورد دراوە
هێچ دونیا گرێ پێی نەگیراوە

ڕۆما بە سوپای بێ شومارەوە
جەنگیز بە تورکو بە تاتارەوە

وەك سەیلی ئاگر هاتە خوارەوە
پلنگی زاغروس ڕێگای لێ گرتن
یەك لەدوای یەکتر لە ناوی بردن

چیای زاغروس گوێی دیجلە و فورات
بەهەشتی دونیا بۆ ژینو حەیات

یەزدانی گەورە داوییە بەخەلات
بەکوردی ئازاو نەبەزی شاخی
(بابە) بەحیلە ناشکێ دەماخی

قارەمانی کوردو خاکی کوردستان

ئەمخاکە کە مێژووی گەلی کوردی لە دلایە
تەقسیمە بەبەش هەر بەشێکی کەوتۆتە لایە

هێند زالمە تورك ئەو بەشە کوردەی لەگەلایە
ئەیکا بە نیشانەی هەموو ئەنواعی بەلایە ؟!

بۆ خاتری ئەمتۆوە لەجێدا بڕژێنێ
تۆوی لە نوێی خۆی لەزەوی و زاری بچێنێ

کورد هەڵمەتی ڕۆماوو شەڕی قەیصەری دیوە
ڕێگای لە سوپای زەینەفونی یۆنانی بڕیوە(۱)

تاجو عەلەمی شاهی ئاشووری دڕیوە
چڵعەصرە بە خۆین ئەم وەتەنی خۆیە کڕیوە

نامرێ (ابد الدهر)ە ژیانی ، دڵی شادە
میراتگری شاهانی کەیو میللەتی مادە

جەنگیوە لەگەڵ جەیشی مەغول ، لەشکری تاتار
بۆ فاتیحو بێگانە ئەبەد نەچوەتە ژێر بار

تورکی لەوەتەن دەربەدەری خوارو ستەمکار
تەتریکی ئەکا ئێستە بە زۆری کوتەڵو دار

بڕیاری دووەل وابوو کە ئەم تورکە نەمێنی
کورد یارمەتی دا ، تۆڵەی خۆی بۆ لە ئەو ئەسێنێ ؟!(۲)

ئەو تورکە لە سەلجوقیو عوسمانی کەماوە
وەك قەطرەیەکە تێکەڵی دەریاچەیی ئاوە

خوێنو ڕەگەزی ڕۆمە ئەتراکی ئەنادۆڵی
هەر ڕۆمیە لای میللەتی کورد ناوە کلۆلی

کوردو عەرەب ئێستا کەیەکن هەر لەعیراقا
ڕوناکە حەقی هەردو لە دەستوورو سیاقا

۱ ـ زەینەفون : دەبێ بە (زێنفون) بخوێندرێتەوە
۲ ـ لەوئەسێنێ : دەبێ بە (لەوەسێنێ) بخوێندرێتەوە

بەشداری یەکن هەردو لە خۆشیو لە مەشاقا
باخەصمو عەدو قورِ بەسەرا کەن لە مەراقا

کاکی عەرەب ! ئەم هەیکەلی زۆر بەرزو بەجێیە
ئثباتە بە تاریخی جیهان هی منو تۆیە

لافاوی صەلیب گەرچی فەلەستینمەبەسی بوو
بۆ ضەربەیێ لەم دینە خەیاڵو هەوەسی بوو

ئەو رِۆژە شەهەنشایەکی کورد زۆری دەسی بوو
ئەم دینو فەلەستینە هەر ئەو دادرِەسی بوو

بەوزەبرە کە لێیدان بە سوپای تیژو مەهیبی
دەرسی ئەبەدێ دا بە هەموو جەیشی صەلیبی

لەو رۆژەوە کورد دینی قبووڵ کردبە ئەساسی
هاوشانی عەرەب خزمەتی ئیسلامە خەواصی

تاریخی « ئەباموسلیمی » کورد ئەڵبەت ئەناسی
تەختی فراوانی چلون دا بە عەباسی(١)

گورِاندنی تأریخی گەلێ نازکو ووردە
هەڵگیرِەوەی ئەم صەفحەیە زۆری دەسی کوردە

ئەم حوکمەتی ئیرانە بەپێی رِۆژو زەمانە
بۆچ لەم گەلی کوردە کە ، کەوتۆتە بەهانە

١ ـ مەبەستی ئەبوموسلیمی خوراسانییە ، کەیەکێ بووە لە سەرکردە دینی یە سیاسی یەکانی ئەوشۆرِشە کە دەوڵەتی ئەمەوییەکانی رِوخاند حکومەتی عەباسی یەکانی دامەزراندو وەکوهێلکەی پاکراو خەلافەتەکەیتە سلیم بەبەرەی هەباس کرد کە چی خەلیفە منصوور ساڵی (٧٧٥)ی زایینی گیچەلی پێ کردو کوشتی

نازانی نەوەی مادە ، لە شاهانی کەیانە
ئیثباتی ئەمە (بابە) تەواریخی جیهانە

گەە فورس و گەهێ کورد بوو شاهی کیشوەری ئێران
شاهانی کەیان مادن و ، کوردن شەهی ساسان

هۆنراوە (غەزەل)

بەرێی ژینامەڕۆ قەد بێ دەبیرێ
لەناکاو بانەکەویە چاڵ و بیرێ

بە هەڵپەو توندوتیژی کەوتیە ڕێگا
ئەمین بە پێت لە داوێنت ئەگیرێ

لە ڕێ لادە لە هاوڕێیانی دەس بڕ
دەسی ژینت بدەرە دەستگیرێ

لە کۆمەڵدا بە خۆتا ڕابپەرموو
مەبە پاشماوە خۆر ، بۆ خۆ ژمێرێ

بەمولکی زۆرو قەصرو خانو دوکان
بەگەورەی تێ مەگە جەردەو شرێرێ

ئەگەر بەرزیت ئەوێ نزم و نەرم بە
بەبەخش و خزمەتت ئەبیە ئەمیرێ

دوبیتی دووایییە بۆ ڕۆڵەکانم
نمێ پەندە ، لە دەریای (بابە) پیرێ

ئاغستوسی ۱۹۵۹ له بەغدا بێژراوە

کاکی عارەب تۆ لە گەڵ من عەهدو پەیمانت هەیە
تۆ بەهەستیو هێزی من بڕواوو ئیمانت هەیە

وا بەدەستور قەومی وەك من ، دۆستی هاوشانت هەیە
بۆ لە کوردستانی من پارێزو پەنهانت هەیە

تۆ لەواتەی دوژمنو خەصمی وەتەن گوێت کەڕ بکە
هەر بەصیدقی کوردو کوردستانی من باوەڕ بکە

کاکی عارەب من وەکو تۆ بنچو تاروپۆم هەیە
قەومی مێژوو دارمو پیتو زمانی خۆم هەیە

چل عصورە بەم زمانە شیعرو گفتو گۆم هەیە
مافی تۆ چی بێ منیش لەم خاکە مافی تۆم هەیە

تۆ جنوبو ناوەوە من شاخو ئەنهاری شیمال
بووە بەیەك ئەمجا عیراقی پێ گەییشتۆتە کەمال

من بەدووربینی فیکر زووکەشفی ئاسۆم کردووە
بۆ عیراقی خۆشەویستم خزمەتی خۆم کردووە

هەرچی خوێناوم هەیە لەم رێیەدا ڕۆم کردووە
پێشەوا خۆی عالمە بەوخزمەتی بۆم کردووە

کاکی عارەب تۆ بزانە کورد برای هاوشیرتە
سەیری مێژووی خۆت بکە ڕوناکی بەخشی بیرتە

دوو براین لەم خاکەدا من نیشتمانی خۆم هەیە
نوسەرو نوسراوی خۆم بیرو بەیانی خۆم هەیە

بۆ دەبوستانو دەبیرستان زمانی خۆم هەیە
من عیراقیمو بەلاّم تەرزی ژیانی خۆم هەیە

ئەم قەلاّی گەورەی عیراقە وا لە سەر دوو پایەیە
کوردو عارەب هەریەکە یەك پایەیی پڕ مایەیە

کوردمو ڕاستو دروست قەت‌فێڵو فیشالم نی‌یە
واگەییومە سیننی ڕوشد ، ئیتر گرو گالم نی‌یە

ئێستە ئازادو حورم هەڵپەی پەڕو باڵم نی‌یە
غەیری مێژوو گۆڕی گەورە پرسەری حالم نی‌یە

بۆ کەریمی کوردو عارەب (بابە) سەربازی ئەکەم
جانفیدای جمهورمو قەومو وەتەن ڕازی ئەکەم

((غەزەل))

بوونم نەزانی ئێستەکە بووم نەبوو ئەچم
بۆ بارەگاهی عەدلی خوا ڕو بەروو ئەچم

ئەوفیزو پێزو هێزە کە مەغرووری کردبوم
بەسراوی یەك هەناسەی دوایی یە بەفوو ئەچم

بڕیار دراوە بوونو نەبوونم لە پێشەوە
بۆ ئەم نەبوونی‌یە بە پەلەو زو بەزوو ئەچم

کونکون کراوە بەرگی ژیانم بە جورمی زۆر
ڕشتەی دروونەوەم بەرفو ئەچم

حاضر بە (بابە) بونی ترت وا لە پێشەوە
بۆ ئەم جیهانی تازەیە بێ هایو هوو ئەچم

زانای مەزن شێخ (محمد)ی خاڵ فەرهەنگی زمانی کوردی‌یەکەی بلاو کردەوە ئەمەم بۆ ووتووە ــ ٢٦ ی (شوباط)ی / ١٩٦٠

ناکەم بە خامە یا بە زمانم سوپاسی تۆ
جیایە لە گەڵ ئەدیبی جیهانا قیاسی تۆ

مێژووگەرام بە بیرو بە فکرێکی وردەوە
ئایا هەیە ئەدیبێ بە فیکرو حەواسی تۆ

بۆ لەهجەکانی کوردی کەبیکاتە یەك زمان
فەرهەنگی نوسی بۆ گەل‌و قەومی کەساسی تۆ

قەومێکی زۆرو گەورە زمانی بکا بە یەك
وەك دەستکردو هیممەتی فەرهەنگ شوناسی تۆ

دۆزیمەوە (محمد)ی یەعقوبی کوردی لوڕ
تەنها ئەوە لە عیلمی زمانا قیاسی تۆ

یەعقوب‌زادە خزمەتی ئەغیاری کردووە
دورە لەبیری قەومی‌یەت‌و ئیحساسی تۆ

چل‌ساڵ گەراوە بۆ ووتەی لۆغەتی عەرەب
بۆ قەومی کوردی خۆتە بناغەو ئەساسی تۆ

دای ڕشتوە بناغەیی کاشانەی زمان
بۆ لەهجەکان بەگردەوە فەرهەنگی خاصی تۆ

ئەم قەومی کوردە (بابە) بە ووردو درشتەوە
دواناکەون سەعاتێ لە شوکرو سوپاسی تۆ

بەرگێکی غەیری پێوە بو لەهجەو زمانی‌کورد
کاڵای زمانی میدی‌یە بەرگ‌و لیباسی تۆ

نەورۆزنامــە

یادی کۆنــم کــردەوە ئیمــرو کــزەو ســۆزم هەیــە
بیری مێژوی سی عەصر پێشووی گەل‌و هۆزم هەیــە

هەمدەمێکــی وەك قەڵــەم حەق بێژو دلسۆزم هەیــە
مەیلــی باســی رۆژی تازەو جەژنــی پیرۆزم هەیــە

جەژنی نەورۆز یەکیەتــی قەوم‌و گەلــی هینامــە یــاد
ڕستگــاری قەومــی مادو پادشــاهی کەیقوبــاد

جەژنی نەورۆزە چەمــەن رازاوەیــی غونچــەو گوڵە
نەرگســی شەهلا قەدەح ئەفشــانی بەزمــی سونبولە

پەرچەمــی نەســرین‌و سەوســەن حەلقەیی داوی دڵە
نەغمــە خوانی بەزمی ئــەم گوڵزارە قومری‌و بولبولە

ئەم بەهەشــتی سەرزەمینــە کردەوەی صەنعەت نیــە
بێت‌و کوردســتان ببینــێ کێ ئەڵــێ جەنــەت نیــە

تاجــی زەمروتــی لــە سەرداناوە شــاخی پڕ غــروور
بەرگی پۆشیوە لە ئەطلەس سەوزو شین‌و زەردو سوور

نوقمــی دەریای شــەونمە ، یا خۆ شەپۆلێکە لە نوور
پڕ زوهورو نورە هەردەو شــاخ‌و دەشتی شــارەزوور

جیلوەیێکی جەنەتە کەوتۆتــە ســەر خاکــی وەتەن
گولشــەنی نورانی‌یــە ئەنــواری بۆن خۆشە چەمەن

ئەی نەسیمی ڕوح‌فزا ئەشـــنێ سەحەر خێـــزی ئەکـا
هاژەیی بەفــراو لـــە شاخان شۆڕش ئەنگێزی ئەکـا

گــوڵ لەباغ‌و دەشتی گوڵشەن‌دا عەتـر بێزی ئەکـا
لالــە سەرمەســتی مەیی ئابــە قەدەح ڕێــزی ئەکـا

ڕۆژی تــازە ســالی تازە (بابە !)ڕۆژی شـــادی‌یە
موژدە بەخشی ســەر بەخـۆیی پێشــڕەوی ئازادی‌یە

نمێ لە دەریایەکی قارەمانی کورد

هــەر لـــە خلیجـی (٠٠٠٠)وە تاکــو ئارارات
جێگە پڵنگــە . بیشەیی شــێرە هەموو وولات

لادە بـــۆ ڕیزە شـــاخی تۆڕۆس تا سکەندەرون
دیهات‌و شاری دەورو بەری گشت لە جنسی تۆن

بەینــی فوڕات‌و دیجلــە کــە ئاوی جزیرەیــە
ئاوی ڕەوانــی ســیم‌و زەڕە خــاکی (لیرە)یە

جێگــەو هەواری تۆیە لـــە ئەعصاری بەردەوە
دوژمن کە چاوی لێ بووە مردوون بــە دەردەوە

جێی شێری شێر کرۆژە ، هەموو کوردە واری‌یە
کرمانج‌و کوردو لــوڕ هەموو جینسێکە ئاری‌یە

ئەم نیشــتمانە گشــتی بەدەشــت‌و چیایــەوە
میراتــی قەومــی کـــوردە لە باوك برایەوە

زانیار بە عیلمی شۆین‌و ئەثــەر کەشفی کردووە
دانیشتوانی ئەم وەتەنــە قەومــی کورد بــووە

گاهـی بـه ناوی لۆلۆی بـەرزی دلێـرەوە
گاهی بە نـاوی گۆتی‌ىو کاردۆخی شێرەوە(١)

گاهـی بـە ناوی میللەتـی ئاوداری مـادەوە
شـاهی کەیانیـان لـە نەوەی کەیقوبادەوە(٢)

ئاخر قەڕاڵی حوکمەتـی ئاشووری پڕ لـە زۆر
شاهێکی ماد ، حوکمەتەوە کوشـتی‌و نایە گۆڕ

---

١ ـ گەلی (لۆلۆ) لە ناوچەی شارەزوردا ژیاون شارێکیان بووە ناوی (سیلونـا) بووە دەڵێـن (سلێمانـی) ئێسـتا لـە سـەر شوێنەواری ئەودروست‌کراوە مێژوی هاتنی ئەم (لۆلۆ) یانە بۆ ئەم هەرێمە تا ئێستا ساغ‌نەبۆوتەوە تێکەڵاوی گۆتیەکان‌بوون .. لـە بـارەی پیشـەسازیەوە پێش‌کەوتوو بون لە مێژوی (٨٢٨ پ.ز) ئاشوریەکـان لەناویان بردوون (کوردو کوردستان جـ ٣/٢ ئەمین زکی .

گەلی (گۆتی) لە کۆمەڵی گەورەی زاگروسە لە پێش دا لـە دەورو بەری زێی کۆیەدا ژیاون لە ناوەڕاستی سەدەی ٢٦ی پێش زاینی لە گەڵ ئەکەدیەکان‌و سومەری‌یەکان کەوتونە شـــــەرەوە بەسەریانا زاڵ‌بون‌و حکـــومەتی شارانی سومەرو وڵاتی ئاکادیان هێنـــاوەتە ژێر دەستی خۆیانەوە .

کاردۆخی : گـــوایە ســـەدەی حەوتەمی پێش زایینی هاتوونە کوردســـتان‌و بەرەبەرە پەل‌و پۆیان لێ بوبێتـــەوە بون بـە بنـاغە بو عەشیرەتەکوردەکانی کوردوستان هێندێکیشیان ڕویان‌کردۆتە ئیران‌و لە وێ جێ‌گـیربون . ڕایەکی تریش هەیە کاردۆخی‌یەکان دەکاتە پاشماوەی (گوتی)یەکان . بە هەرحاڵ ئەم هەویرە زۆر زۆر دەکێشێ لێرە جێگای نابێتەوە سەیری کتێبی (کوردو کوردستان)ی ئەمین زەکی جـ١/٧٦ـ٧٩ بکـە .

٢ ـ گەلی (ماد) بەڕابەرایەتی کەیقوباد توانیان حکومەتـی مـاد دابمەزرێنن شاری هەمەدان دروست‌بکەن بیکەن بە پایتەختی خۆیـان ساڵی ٦١٤ پ.ز حکومەتی ئاشوریان ڕوخاندو خۆیان بون بە جێ‌نشینی. (کوردو کوردستان ئەمین زەکی جـ٢ / ١٣ـ٢١)

خاکی وەڵاتی ئێمەیــە پێشکەی هەموو بەشــەر
جێ‌یێ نەبوو کــە کەشتی نوحــی بچێتە ســەر

کاتێ کە نووح کەشتی یەکەی کەوتە بەر شەپۆل
شاخێکی کوردی «گۆتی» بەمەردانە گرتیە کۆل

گەرجێ‌ی نەدایە (جودی) بە ئەم کۆنە کەشتی‌یە
ئێســتاکە کەس نەبوو بزانێ بەشــەر چی‌یــە

هەشتاکەســی تیابــوو لــەوێ ئاشیانــی کــرد
جێگەی مرۆڤــی عالەمــە نیشتمانــی کــورد

چل عەصــرە کورد ژیاوە لــە شاخانی زاگرۆس
سەربەست‌و حورِ ، خاوەنی بەیداخ‌و تەپڵ‌و کۆس

مەوجوودی ڕاستی ، گەرچی نەهاتۆتە ژێر حیساب
ملیۆن ، لە دوانزەدایە ، بــە تەخمین‌و ئیحتیساب

مەردیی سروشت‌و خیلقــەتی ئەم قەومە ئێرەیــە
مەیدانی جەنگی ، لا ، وەکــو خەرمان‌و گێرەیە

شــەرح‌و بەیانی میللــەتی کورد لێــرە نادرێ
زانایی مێژووناســــە کە ئەم ئیشــــە دەربەرێ

بۆ ئیمدادی کەیخوسرەوی دووەم لە شاهانی هەخامەنشین هاتنی لەشکرێکی یۆنان بۆ بابل‌و لە پاش جەنگەکەو گەڕانەوەیان بۆ یونانستان(١)

با پێت بڵێم : لە مێژووی ئەم میللەتە کەمێ
هەروەك لە بەحر بێتە دەرێ قەطرەوو نمێ

کەیخوسرەوی دووەم لە هەخامە نشینانی فورس
ئیمدادی ویست لە قەیصەری ڕۆم پرچەك‌و نەترس

تا تەخت‌و تاجی شاهی بسێنی لە « ئەردەشێر »
بەم لەشکرە ، برایەکی گەورەی بخاتە ژێر

چوار عەصری پێش مەسیح بوو کە ئیمدادی ڕۆمیان
هات‌و گەیشتە وادیی‌بابل بە شادمان

---

١ ــ ئەم شەڕە لە مێژو دا زۆر ناوبراوەو لیَی نوسراوە ، کورتەکەی ئەمەیە کە سوپایێکی یۆنانی سێزدەهەزار نەفەری شەڕکەرو بەکرێ‌گیراو بە فرماندەی (کلیرخوس) ڕویان کردۆتە وڵاتی کوردستان بۆ یارمەتی (کەیخوسرەو = کورش) برای ئەردەشێری دووەم پادشای ئێرانی ئەوکاتە کەیخوسرەوی ناوبراو والی ئیقلیمی (قبادوقیا) بوە ، ویستی تەختی شاهی لە ئەردەشێری برای بستێنێ بەم مەبەستە هێرشی کردە سەر وڵاتی بابل‌و لە نزیك خان ئەسکەندەری ئێستا تێك‌ڕژان ، خوێنێکی زۆر ڕژا ، لە سەرەتاوە سەرکەوتن بۆ کەیخوسرەو بو ، بەڵام چونکە لە کوتاییدا خۆی‌و هەشت‌هەزار کەسێکی لێ کوژران ئەردەشێر زاڵ‌بوو ئاڵای سەرکەوتنی ڕاوەشاند . پاش ئەمە سوپای یونانی (زەینەفون)ی شاگردی سوکراتیان کرد بە سەرکردەی خۆیان‌و بە ناوکوردستاندا بەرەو (طەرابزون) گەڕانەوە لە وێشەوە بە قەراخ دەریادا ڕۆییشتن تا گەیشتنە ئەستەمبول لەویوە لە بەحرەکە پەڕینەوە بۆ یونان ئەم گەڕانەوەیە لەمێژودا بە (رحلە العشرە الاف) ناوی دەرکردووە . (کوردوکوردستان، ئەمین زەکی ج١/١١١ــ١١٢)

(خوســرەو) بــە هێزی خۆیو بــە ئیمدادی زۆرەوە
ویســتی کــە شــاهی کاکــی بنێژێتـــە گۆڕەوە

لەولاوە ئەردەشــێر بۆ خەلاصــی لــە دەست عەدوو
بەخشی بــە جەیشو لەشکری یا نەقــدی هەرچی بوو

ئــەم مەعرەکــە لــە خانــی ســکەندەر کرایــەوە
لاکــین بەقەتلــی خوســرەوی دووەم بڕایـــەوە

ئەم لەشــکری شکســتەیی یۆنانـــە دەس بەجــێ
بۆ نیشــتمانو یانەیی خــۆی هــاتو کەوتــە ڕێ

(زینفۆنی) ســەر سوپاهی بە عەقڵو بە هۆشو کێش
ڕێی شاخەکانی کوردی بــە باش زانی ، کەوتە پێش

کاتــێ گەییشــتە « مزری کیــا » کەوتــە کــۆڕەوە
دەسڕێــژی لــێ کــرا لــە نزیــکو لــە دوورەوە

« زینفۆنی »ژیرو گــەورە بــە ڕاســتی خەباتی بوو
گاهی بــە جەنــگو گاهــی بــە ئاشــتی نەجاتی بوو

لــەو یاد داشتــەدا کــە بــە جێی هێشتووە ئەڵــێ
« کەردۆخ » پڵنگـــی شــاخییە ، بێگانــە نایەڵــێ

ئەم قەومە ســەر بە خۆیــە ئیطاعەی بــە کەس نیــە
بۆ شاهی «فورس»و «قەیسەری ڕۆم» دەسڕی کەس نیە

هــەر چەنــد سوپاهو لەشــکری ئێمــە گەڕایــەوە
زۆری بــە تیرو تێزەیــی « کەردۆخ » بڕایـــەوە

« زینفۆن » ستاییشـــی کەردۆخـــی کـــردووە
مێژووی بە ڕاستــی زیندووە ، گەرچی خۆشی مردووە

هجوومی جەنگیزخان بە لەشکری مەغوولو تاتارەوە بۆ ئاسیـای ناوەڕاستو بۆ ئێرانو کوردوستان سالّی ٦١٦ی کوچی[1] :

عەصـری شەشەم نەماوو ، سەری عەصـری حەوتەمین
ئەقوامـی ئاسـیایی هەموو کەوتـە شـۆڕو شـین

جەنگیـز بەجەیشـی زۆرو مەغـوولو تەتـارەوە
تۆفانـی ئاگـرێ بـوو لـە سـەر ، هاتـە خوارەوە

شاری نەهێشت ، دێهاتی نەهێشت ، گەییە بەحری ڕەش
دونیـا بلێیسـەی ئاگـرو تۆفانـی خوێنـی گـەش

تەنها لە شاری (بەلّخ)و (بوخارا)و لـە (قەندەهار)
کوشتـاری هـەر یەکێکی پتر بـوو لە صـەد هەزار

(خوارزمشا) ، کە شایێ بوو چالاکو دەسوەشـێن
ئێرانو خاکـی کـوردی هەموو کـردبوو بـە خوێن

ئەم شایە خەصمو دوژمنـی کوردبـوو لـە پێشـەوە
ئەقوامـی کـوردی خـستبووە ژانو ئێشـەوە

خۆیو سـوپای بەوێنـەیی حەیـوانو جانـەوەر
کەوتبوە کوردەواری ، بـە کوشـتارو شۆڕوشـەڕ

پێشـی مەغوولی گرت ، بـە سوپاهێکـی مـەردەوە
کەوتـە جیدالـەوە ، بـە دلێکـی نەبـەردەوە

---

١ ــ جەنگیزخان دامەزرێنەری ئیمپراتوریەتی مەغولەکانە سـالّی ١١٦٢ی زایینی لە هەرێمی دولونبلدق لەولاتی ڕوسیا هاتۆتە دونیا زۆر ئازاو جەربەزەبووە بەشێکی زۆری دونیای ئەوسـەردەمەی شـەپرزە کردووە . سالّی ١٢٢٧ی ز لە دونیا دەرچووە .

حەوت جەنگی‌کرد ، بە مەردی لە گەڵ لەشکری تەتار
گاه سـەر ئەکەوت‌و زاڵ ئەبـوو گاهێ زەبوونو زار

کوڵـی ئەداوو دیسـان هەڵمەتـی ئەبـردەوە
بـەم هەڵمەتانـە گـۆی لـە مەغوولان نەبـردەوە

هێزی نەمـا لـە ئاخـری‌یا کەوتـە سـەر فیـرار
تەعقیب کەری بـوو جەیشـی مەغۆلی لـە گشت دیار

هـەر چەند شـایێ بوو وەکـو شـێری شەڕو نەبەرد
خۆی خسـتە بەختـی کوردەوە دڵ پڕ لە داخ‌و دەرد

شاهـو ئەمیری کورد کـە هەموو خەصمی جانی بوو
کاتـێ کـە جێی نەمایـەوە جێگەی (ئەمان)ی بوو

ڕایکـردە سـێبەری شـەهی بەتلیسـی قامـدار
لێی بوورد لـە جـورمی پێشەوە ، شاهی کەرەمدار

میوانـی کـرد لـە بەتلیسـی جەنـەت نموونـەدا
ئەنعامی زۆری کرد ، لە گەڵ ئەم خەصمی خوونەدا(١)

جەیشی مەغۆل لە شوێنیەوە هاتن بـە دەست‌و بـرد
تائەم تێچێـرە بـەرزە بسـتێنن لـە دەسـتی کورد

---

١ ــ بەڵێ (جلال‌الدین) خوارزمشاهی کە ئۆردووەکەی بڵاوەی لێ کردو کەسی بەدەوردەوە نەما ناچار خۆی هاویشتە ناو خێڵێکی کوردەوە بەڵام کوردێك کە زۆر زوڵم‌و زۆری لێ دی‌بوو لە شـەڕی ئەخلاطـدا برایەکی لەلایەن‌لەشکری (جلال‌الدین) ەوە کوژرابو ، بە بێ خەبـەری خانەخۆی‌کەی زەفەری لێ بینیو کوشتی بەم جۆرە ئەم فرمانڕەوایـە زاڵمە لەنیوەی شەوالی سالی ٦٢٨ی کوچیدا لە نـاو چـوو (کورد کوردستان ج١/١٤٩)

ئەم لەشکری مەغولە وەکو صاعیقەی بەلا
گەیە چ جێیێ ، کردی بە صەحرایی کەربەلا

هەر شارو دێیێ هاتە بەری ، کەوتە گیرەوە
کوشتاری لێ کرا بە منالو بە پیرەوە

وانو حەکاری ، ئەرجیشو ، ئەرزانو ماردین
ذی ڕوحی تیا نەما هەموو کوژرا بە قەهرو کین

لەو ناوەدا بە مەردی سەرۆکی « کرێشە » بوو(۱)
وینەی پلنگ بە هەلمەتو وەك شیری بیشە بوو

سەر عەشرەتی « کرێشە » بە خۆیو بە خوێشەوە
بۆ ئەم سوپای دڕندەیە ڕۆیشتە پێشەوە

لێی دا لە پێشداری مەغۆل ، بردیە پاشەوە
سەردارەکانی دوژمنی خستە تەلاشەوە

شاهانو سەروەرانو ئەمیرانی قەومی کورد
چاویان لە زەبرو زەنگی ئەمیری « کرێشە » کرد

هەلیان کوتایە لەشکری دوژمن وەکوو پلنگ
کوشتیان لە تۆلەدا ، لە عەدو هەرچی کەوتە چنگ

---

۱ ــ کرێشە : عەشیرەتێکی زۆر زرنگو بەناوبانگی کوردبووە لەو تاریخەدا دانیشتوی لیوای ئورفەبون ئێستاش پاشماوەی ئەم عەشیرەتە ریش‌سپیو قسەرویشتووی ئەو هەرێمەن (بابە)

ئەمین زەکی بەگیش دەلی ئەگەر عەشیرەتی کریشەی کورد ڕێکەی پێ نەگرتنایەو ڕویان پێ وەرنەگێڕایەوە کەسیان لە وەلات دا نەدەهێشت . کوردو کوردستان ج۱/۱٤۹ .

شاهانــی کــوردو میری « کرێشــە » وەکــو ئەسەد
بۆ ئــەم هجوومی لەشــکری تاتــارە بوونــە ســەد

ئەم جەنگە پڕ لەخوێنــە لــە مەحشــەر نموونەبــوو
بۆ پاشــی ئەو پەناهــی نەڕەشــــای زەیوونــە بوو

ئەم لەشــکری مەغــۆلو تەتــارە لــە جەنگی کورد
غالب نەبوو گەڕایەوە پاشــی ، بــە دەســتو بــرد

هجوومی هۆلاکۆ بۆ ڕۆژ هەڵاتی نزیكو بۆ ئێرانو بۆ کوردستان ٦٥٠ـ٦٧٠ کۆچی (١)

پایانی نیوەی ئەووەڵیبــوو ، عەصــری حەوتەمیــن
ئەهریمەنێ بــە شۆڕشو شــەڕ هاتــە ســەر زەمین

ڕوی‌کــردە ڕۆژهەڵاتــی نزیــك ، هــەر لەشەڕقەوە
وەك هــەوری ڕەش بەگرمــەو ناڵەو ، بــە بەرقــەوە

ئەهریمەنــی بەشەربوو ، هۆلاکــۆی خوێــن ڕژێــن
خاکیڕەیو ئێرانــی هەمــوو کــرد بــە بەحری خوێن

کەوتــە خەیاڵو فیکــرەوە ، بــۆ ئیســتلای عیــراق
جولآیــەوە بــە خۆیو ســوپاوە ، بــــە ئیشتیاق

جێی تەختو تاجی شاهی «کەیان»و شاری (هامەدان)
ذیڕوحــی دەرنە چــوو بەگــو ڕێزو بــە ئەلئەمــان

---

١ ـ هولاکو نەوەی جەنگیزخانەو دامەزرێنەری حکومەتی مەغولە لە ئیران سالی ٦٥١ی کوچی = ١٢٥١ی زایینی خەلافەی عەباسیەکانی لــە بەغدا ڕوخاند دروایی سوریەی داگیر کودو ئەمجار گەرایەوە ئیران .

کرمانشا کە یانەیی مەشهورە کورد نشین
سور هەڵگرا بە خوێنی بەشەر ، ئەهلی کەوتە شین

هەرچەند کورد بە هەڵمەتی ڕۆژو شەو ، لە ناو
لەم لەشکری مەغۆلە هەزارانی خستە داو

ئەم دەستو بردی کوردە ، لە ناکاوو کەم کەمە
فۆرتی نەدا لە ڕێگەی ئەم ئوردویی عەرەمرەمە

ئەم لەشکری مەغۆلە بەقەهرو بەسامەوە
ڕۆیی بەگورجی ، تاچووە (دار السلامە)وە

بەغدای نەهێشت بە میرو وەزیرو خەلیفەوە
ڕزگار نەبوو یەکی بە (وەضیع)و شەریفەوە

لافاوی خوێن ، لە دیجلەوە گەییە خلیجی فورس
میصرو حیجازو مەسقەتو عومانی خستە ترس

ئەمجاکو لەشکرێکی دروستکرد لە چل هەزار
ناردی بۆ کوردەواری کە بیخاتە ژێری بار

ئەم میللەتە شەڕانی ، لە گەڵ یەکتری دوهۆن
کوشتاری سەهلە ، لیدەنو پاکو کەنو بڕۆن

ئەم جەیشە پرسیلاحو چەکە هاتە نیشتمان
چرکەو صەدای تێزەوو ڕم ، گەییە ئاسمان

کاتێ گەیشتە بەردەمی هەولێر ، سوپای مەغول
دەوری حەساری دایەوە وەك گێژی گەردەلول

(حاکم صەلابە) گەردنی تەسلیمی دانەوان(١)
سەرلەشکری قەلا ووتی : نەنگە ، ئەلئەمان

من کوردم و لەمیللەتی ناودارو بەرزی ماد
ئەم لەشکری مەغۆلە بە جاریٚ ئەدەم بەباد

فەرمانی دا بە لەشکری‌یان ڕۆژی غیرەتە
بۆ قەومی کورد ژیانی ئەسارەت فەلاکەتە

لاوان لەقەلٚعە هاتنە دەریٚ دەس بە شیرەوە
وەك ڕەزمی ڕۆستەمی ، بە کەوان و بە تیرەوە

کوژرا بە شیرو نیزەیی کورد لەشکری تەتار
لەم جەیشە چل هەزارە یەکێکی نەهاتە کار

کاتیٚ کەبیستی هیچی نەما جەیشی سەر چلی
ئەم دەنگە وەك بروسکەیی شەڕ دای لە سەر دلیٚ

خۆی و سوپای مەغۆل و تەتاری بە گوردەوە
ڕووی کردە نیشتمان و چیاکانی کوردەوە

هەرچەند هۆلاکۆ تۆلەیەکی سەند بە هێزی زۆر
داخ و دریٚغی لەشکری کوژراوی بردە گۆڕ

ئەمجا هجوومی کردە حەکاری بە قینەوە
ناوچەی شیمالی کوردی هەموو خستە شینەوە

١ ـ مامۆستا ئەمین زەکی دەفەرمویٚ حاکمی قەلای هەولیٚر ئەوکاتە (تاج الدین سالایا) بووە ویستویەتی ئیطاعەتی مەغۆل بکا بەلام مودافیعینی قەلاکە کە کوردبون ئیطاعەتیان نەکردوو مودافەعەیەکی ئازابانەیان کرد لە دووایدا (بدرالدین لۆلۆ) حاکمی موصل لە گەلٚ مەغۆل ڕیٚك کەوت وەلە موحاصەرەی قەلاکە یاریدەی دان و بەم تەرحە هەولیٚر پاش بەینیٚك کەوتە دەس مەغۆل کوردو کوردستان ج ١٥١/١ـ١٥٢ .

کوردانی دەوری موسڵو دیار بەکرو ماردین
بۆ تۆڵە گشت لە قوڕگی چیا چونە ئاو کەمین

لێیان ئەدا لە جەیشی مەغۆلی لەپاش و پێش
ئەم لەشکری مەغۆلە لە زۆرلاوە کەوتە ئێش

تەفصیلی ئەم جیدالو شەڕە لێرە نادرێ
هەر قەومی کوردە لەم شەڕو ئاشووبە دەر بەرێ

ئەم شورشە بە قەهرو فەلاکەت بڕایەوە
جەیشی مەغۆل بە یەئسەوە لەولاش گەڕایەوە
وەختێ کە دەوری حوکمەتی ئێلخانی هاتە پێش
لاچوو لە قەلبی هەردوطەرەف زامو ئێش و رێش
شاهانی ئێلخانی بە فکرێکی بەرزی وورد
رێ کەوتنەوە بە چاکە لە گەڵ سەردارنی کورد

پەیدابوونی دونیاگری بەناوبانگ ئەمیر تەیموری گورگانو هجووم‌کردنی بۆ هیندو ئێرانو عیراق‌و کوردستان(١)

تەیموور لەحەوصەدو نەوەدا بوو ، وەکو شەهێن
ڕوی کردە هەر وەڵاتێ هەموو بوو بەحری خوێن

(١) تەیمووری لەنگ لە وەڵاتی سەمەرقەند ساڵی ١٣٣٦ی ز لەدایك‌بووە کوڕەزای جەنگیزخانە تەیمور بە دەستو بازوی خۆی توانی ببێتە سەرکردە لەسەر تەختدانیشت . وەڵاتی خوارزم‌و کاشغەرو ئێران‌و سوریاو میسری داگیر کرد ساڵی ١٣٨٦ی ز بە غداشی وێران کرد دووایی لە گەڵ عوسمانیەکان کەوتەشەڕەوە بایەزیدی دووەمی لە شەڕی ئەنقەرە ساڵی ١٤٠٢ تێك‌شکاند ئەمجار شاری سەمەرقەندی کرد بەپایتەخت‌و دەس ڕەنگین‌و زانای لە هەموو لایەکەوە بۆهێناو ئاوەدانی‌و پێش‌کەوتنێکی زۆری بەخووە بینی . بەڵام زۆری نەخایاند کەتمەیموون ساڵی ١٤٠٥ی زاینی لەدونیا دەرچو .

هەرجێ‌بێ چــوو نە شا ، نــە ئەمیری نەهێشــتەوە
ئەفغانو بەلــخو هینــدی بــە یەکجــاری ماشتەوە

تەنهــا لە شــاری دەلهــی لە کەللەی نەوەد هــەزار
میــلو منارەیێکــی دروســـتکرد بــە یادگـــار

شـــاهی ئێرانو فــارس ، ئەتابــوك موظەفــەری
جێگــەو پەنــای نەمایــەوە ڕایکــردو دەر پــەڕی

هەرچی هەبــو لە تۆوی شەهانـــی ئەتابوکـــان
باکۆکـــران بەتێــرو مێربــەوە بــە بێ ئەمـــان

ئێرانی کرد بە مەذبەحـــە شـــیرازو ئیســـفەهان
ذیروحــی دەرنەچــوو بــە ئیطاعــەتو بــە ئەلئەمان

کاتــێ کەئیســـتیلای هەمــوو ئێــران بڕایـــەوە
بــۆ نیشــتمانی کــوردو عێــراق ئاوڕی دایـــەوە

ئیرانی دایــە دەســتی عومــەر ، شێخ موعیزە دیــن
فرزەنــدی پڕ حەماســەتو شـــەهزادەیی ئەمــین

ئەمجاکــو هاتــە خوارەوە گەیــە ســنوری کورد
دانشتنێکــی جەنگــی دروست کرد بــە دەستو برد

بڕیــاری دا لــە پێشــەوە ، کــوردن هەمــوو دلێر
گورجــن وەکــو پلنگو دڕونــدەن میثالــی شـێر

وریــا بڕۆنـــە پێشـــەوە تا دیجلــەو فــوڕات
ئیتر موطیعــی ئێمەیــە ئەقوامــی گشـــت وەلات

کوردی دلێــر بــە گورجــیو چالاکــی کەوتە شاخ
ئەم لەشکرەی لــە ڕاستو لەچپ خستــە ئاخو داخ

کوردی کرنـــدو دینــەوەرو قەســـرو خانەقــین
وەك شــێری بیشــە کەوتنە جەنگــی حەیــات و ژین

سەر کردەیەکــی هێشــتەوە بــۆ جەنگی قەومی کورد
خۆیی و سوپاهــی کەوتنــە ڕێگــا بــە دەست و برد

کاتێ گەییشــتە باقوبــە ئەحمـــەد جەلائیـــری
سولطــەی نەمــا بــە دەستەوە ڕایکردو دەرپــەڕی

تەیموور ، بە خۆیی و لــە شکری خۆین ڕێژو سەختەوە
ســاتێ نەوێســـتا تاچــووە نــاو پایتەختـــەوە

هەرچــی هەبــوو لــە کوشتن و تالان و خۆین مژین
نوێــی کـــردەوە دوبــارە هۆلاکۆیــی دووەمــین

بەغدای نەهێشــت لە دیجلەوە ڕووی کــرد نەینەوا
تکریتــی کــرد بــە مەذبەحــە ، ذیروحــی لێ نەمــا

بۆ نیشــتمانی گــەورەی کورد کەوتــە ســەر خەیاڵ
ئەمجــا لە شاری موسڵەوە رووی کرد ، بەرەوشیمال

بــۆ مەنعی خـــوێن ڕژاندن و کـــرداری ناڕەوای
شـــاهانی کــورد بە هەدیەوە هەڵســـان و چونە لای

ئاشــتی ســەری نەگرت و نەتیجــە گەییشتە شــەڕ
لافاوی خوێن لە هەردو طەرەف گەیی یە ، دەشت و دەر

سوڵتانــی تورکیــا بــە سوپاهێکی بــی شومـــار
ڕووی کردە ئێمـــە بە شــەڕو مەیــدانی کــارزار

پەیغــامی دا بــە والیی ئێـــران (معــز الــدین)
دوژمن عەنوودو پڕ چەکــە ، جــێی قایمــەو مەتــین

بۆیاریـــدەم بەلەشـــکرەوە بێـیرە خـوارەوە
دوژمـن درندەیـــە بـە چەکـی پڕ لـە نـارەوە

والی موعیز بەئەمـری پـدەر کەوتە ئیش‌و کـــار
کۆی‌کردەوە سـوپاهی عیـارەت لـە بیست هـەزار

وەقفـەی نەکـرد سەعاتـێ هەتا دەشـتی شارەزور
پاشـبارو خـارو بـاری هەموو مایـەوە لـە دوور

ئازووقـــەوو ذەخیرەیـی لەشـــکر بڕایـــەوە
برسێتـــی کەوتـــە لەشـــکرو تیپـی سوپایـــەوە

دیهاتـی ئەوبنـارە ، هەمـوو ڕۆیـــە شـــاخەوە
لـەم هێرشـــی کوتوپڕە کەوتـــە قەراخـــەوە

خورمـاڵ هەتاکـو زەلمـی بەناوبانـگ قەڵایێ بـوو
جێگـەی ئەمیری ئەردەڵ‌و خـاوەن سوپایـێ بـوو

ئـەم میرە کێ‌بوو ؟ زانی حەســـەن بێگـی ئەردەڵان
دائیم عـەدوی شەهانی جەلایـر بـە بـێ ئەمـان

شەهزادە کەوتـە هەڵپـەوە بـۆ نانـی لەشـــکری
بۆ ئـەم قەڵای حەسـەن بەگـە دوو چـاوی تێ بڕی

سەر لەشکرێکـی ناردە قەڵاسەرکـەش‌و بەشـۆر
تاگەنم‌و جـۆ بسێنێ بـە خـوایش بـێ یا بە زۆر

سەردار ، گەهێ بە زۆرو گەهـێ پول بـە دەستـەوە
هەر چەنـدی کرد مەتێکـی ذەخـیرە نەبەسـتەوە

خـان ، جوابـی هەر یەکێ‌بوو کـە نیسانـە خاروبار
ئایا مەنـێ ، لەگەنم‌و لـە جـۆ ، یاخۆ صـەد تەغار

سەرداری لەشکر ئەم خەبەرەی ناردە لای ئەمیر
دەس ناکەوێ ذەخیرە بە پولو بە زەبری تیر

بۆ زادو بۆ ذەخیرەیی جەیشی بەدەستو برد
شەهزادە خۆی بە لەشکرەوە ڕوی لە قەلعەکرد

گەییە قەلاوە دەوری گرت دەستی کرد بەشەڕ
ئەمما چ جەنگو شۆڕشێ نەیدیوە قەت ، بەشەر

خان سوپای لەدەوری حەصاری قەلایەوە
تیروکەمان بەدەستەوە جوابی ئەدایەوە

ڕۆژێ کەشەڕ گەرم بوو ئەمیر زادە کەوتە گیر
ژینی بەسەر چوو جەرگو دلێ کون کرابە تیر

سەردارەکانی کەوتنە یەئسو تەلاشەوە
بڕیار درا بە دزیەوە بکشێنە پاشەوە

خەرگاهو خێمە گشتی بەجێما گەڕانەوە
تەنها بەدەستی ڕولەیی صاحیبقرانەوە

ئەم لەشکرە نەوێستا هەتا شاری ئیصفەهان
ئەمجا خەبەر درا بە شەهەنشاهی گوورگان

پاش ئەم فیرارە خان لە قەلاوو حەصارەوە
بۆخێمەگاهی دوژمنەکەی هاتە خوارەوە

تالانی گرت لە خێوەتو چادر لەفەڕش و مال
تەقسیمی کرد بە لەشکری خۆیا بە قەدری حال

دونیا گرێکی هەر وەکو تەیموری گورگان
گالەی ئەکرد بەتاجو بەتەختی شەهەنشەهان

هیچ شــاهو هیچ ئەمـیرێ وەکــو تیرە میری کــورد
فرزندێکــی نەکوشــتو دڵو جەرگــی کون نەکرد

هــەر فاتیحــێ کــە هاتۆتــە ئــەم خاکــە پاکــەوە
تێپەڕبـــووە بەلاشـــەی زۆرو بەلاکـــەوە

پاش ئەم هەرایــە زەبــری زلی دا لــە قەومــی کورد
بەدناوی‌یــو خراپـــە تەبــێ هیچــی کــەی نەبــرد

پەیدابوونی نادرشای ئەفشاری لە ئیران پەلاماردانی بۆئەفغـــانو هیندوستانو عێراقو کوردستان ، هجوومی بۆ عێراق سالی ١١٤٦ ــ ١١٥٦ ی کۆچی

تاریخی هیجــری پاش صەدو چل بــوو لە یەك هەزار
شاهێکـــی گــەورە هاتــەوە مەیدانــی کارزار(١)

نادر شەهێ بوو ، وێنەیی تەیمــوور بــە شۆروشــەڕ
بــۆ فاتیحیی هەوایەکی زۆر بەرزی کــەوتە ســـەر

ئەفغانــی گــرت بــە کا بو لــەوەو قەندەهـــارەوە
شــاهی لەتەختو بەختــەوە هێنایـــە خــوارەوە

ئەمجــار بــەرەو جنــووب چــووە هیندووستانــەوە
شــاهی ئەوێشــی خســـتە فوغــانو ئەمانــەوە

پاش ئــەم فتووحـــە ، کەوتــە خەیالــی عێراقەوە
سوڵتانــی تورکــی خســـتەوە فیکــرو مەراقــەوە

ناردیــە قەلاّی زەهــاومەوە ، جەیشێکــی پێشــدار
مەوجوودی ئەم سوپایـــە عیبارەت ، لە بیست هەزار

١ ــ مەیدانی کارزار : واتەگۆرەپانی جەنگ

میری « بەبە » کە هاتنی پێشداری بیستەوە
فەرمانیدا بە لەشکری خۆیا کە سەر ڕەوە

ڕۆیی بە خۆیو لەشکرەوە تانزیك زەهاو
خۆیدا بە جەیشی نادرییا هەر بەشەو لە ناو

ئەم پێشدارە ، دو بەشی کوژراو ئەوی تری
ڕێگە فیراری گرتەبەرو ڕۆییو دەرپەڕی

تالآنی زۆر لەخێوتو حەیوانو خارو بار
تەقسیم کرا بە لەشکرییانا بە پێی سوار

دەستی وەشان سەلیمو بەمەردی گەڕایەوە
دووا ڕۆژو ترسی شاهی نەهێنایە ، کایەوە(٢)

وەختێ کەنادر ئەم خەبەرەی بیست بقەهرەوە
کەوتە خەیالی ماضییو تاریخی دەهرەوە

زانی : کە قەومیکورد هەموو ئازانو دەسوەشێن
بۆ فاتیحان لەکۆنەوە سەددی سەدیدی ڕێن

گەرچی شەهێ بو وێنەیی تەیموور بە دارو گیر
دەوری هۆلاکۆ ڕۆلەیی تەیمووری کەوتە بیر

ئەمجا بە نەرمی قاقەزی نووسی لە پێشەوە
لەو پیشدارە بورد ، بە دڵی پڕ لە ئێشەوە

ڕێ کەوت لە گەڵ ئەمیری (بەبە) کوردی کردەخۆ
ئەمجا ئەمینبوو ، خۆیو سوپاهی لە هاتو چۆ

---

١ ـ تاریخی نادری کە لەلایەن میرزا مەهدی سەر مونشی نادر شاهەوە تالیف کراوە زۆر بە تەفصیل باسی ئەم هەڵمەتی سەلیم پاشای بەبەی کردووەو نادرشا بە موخابەرەو لوتف کردۆیەتی بەلایەنگیری خۆی

بۆجە نابی خوالێخۆش بوو ئەمین زەکی بەگ نوسراوە

تۆ بە تەگبیر ئاصەفی ، ئەمما بە حیکمەت فەیلەسووف
میهـری نورئەفشانی کوردی هەربمێنێ بێ کسووف

دەستگیرو مەرجەعی بـۆ لاوی لێقەومـاوی کـورد
دەسـتگیرو یاوەرت بـێ ، حەزرتـی ڕەبی ڕەئووف

بەزمان قەڵەمەوە بۆ پیاوێکی پلە گـەورەی بەغـدام نوسـی

ئەگەر چی نووسـەری مێژوویی شەش هەزار سـاڵم
پڕە لـە خزمەتـی مەعمـووره تەرجەمـەی حـاڵم

لـە وەصـفی عیلـمو لـە شوکرو ئەنـای مەعالیتان
بـەدوو زمانـی تەڕو تیژو گورجـەوە لاڵـم

١ ــ پەیمانی ئەتلەتنیك

رئیس جمهوری ئەمەریکا میستەر ترومان رەئیس وزەرای حکوومەتی بەریتانیا : میستەر چەرچڵ بو لەجەنگی دووەمی عالەمیدا ویستیان ئەقوامە زەبوونەکانو ژێر دەستەکان بکەنە لایەنگیری خۆیانو تەفرەیان بدەن لە ١٤ ئاغستۆسی ١٩٤١ دا عیبارەت لە چەندمەوادێك بەیاننامەیەکی ڕەسمییان بڵاو کردەوە ماددەی (٣)سێی کە شمولی ئێمەی هەیە لێرە بۆ یادداشت دەرجمانکرد •

المیثاق (اطلاتیکی) تاریخ ١٤ اغستوس ١٩٤١

المادة الثالثة : احترام حق جمیع الشعوب في اختیار الحکومة التی یرضیها الشعب • والعمل علی رد حقوق السیاده لمن حرم عن هذه الحقوق عنــوة

٢ ــ میستەر ویلسون ڕەئیسی جمهوری حکوماتی موتەحیدەی ئەمەریکا لە جەنگی ئەوەڵی جیهانی دا بە سیفەتی ڕەئیس جمهوور لەنیهایەتی حەربی ١٩١٤ــ١٩١٨ میلادی یا بۆ تەئمینی صولحو ئاسایشو ئیستیقراری عالەمی لەسەر چواردە مادە مەنهەجو پڕنسیپێکی بە هەموو جیهانا بڵاو کردەوە ئێمە بە نوسینو تەرجەمەی مادەی چواردەی کەشمولی ئێمەو ئەقوامە ژێر دەستەکانی هەیە ئیکتیفا ئەکەین • (هەموو میللەتێ کە جێگاو وەتەنێکی مەعلومو ناسراوی خۆی هەیەو ئەکسەرییەتی ئەو میللەتە لەو خاکو وەتەنەی خۆیاندا ساکنو دانیشتوون • پێویستە ئیستیقلالێکی ئیداریان بدرێتی بە شەرتێ حقوقی ئەقەلییاتێ کە لەوێدا ساکنن محافەزە بکرێت) •

٣ ـ بۆ ئیستیفتای قەومی کورد لە (کانون الثانی) ١٩٢٥دا هەیئەتێ بەریاسەتی قۆنت تلکی (هەنگاری الجنسیة) لە تەرەف (عصبة الامم) ەوە بۆ ویلایەتی موصل نیررابوو ، ئەمهەیئەتە لە سلێمانیو لە هەموو کوردستانی شیمالی عیراق تەدقیقاتێکی زور وردیان کردووە و من (بالذات)کە زیندانی بوم ئیستیجوابیان کردم • لەگەڕانەوەیانا ، لەو راپۆرتو تەقریرە درێژە کە دابویان بە (عصبة الامم) لە صەحیفەی ٤٢دا بەنەوعێ مەدحو ستایشی کوردیان کردووە لە خصوصی ئەقەلیياتی یەهودیو مەسیحیەوە هەیئەتی (عصبة الامم) مەمنونبووە وە هەتا ووتویانە قەومیکورد حقوقی ئەقەلییات بە قەدەر حقوقی خۆیان محافەزە ئەکەن •

ووتارێ بۆلاوە دلێرو بە نرخەکان

دونیاگری زەمانەو شاهانی ناوبراو
هیچیان بەجێ نەهێشتوە ئێمرۆ بە غەیری ناو

ئەم فاتیحانە گشتی کە هاتوونە کایەوە
هێزیان هەموو لە بەر دەمی زاگروس بڕایەوە

هەر هاتوێ چ شا ، چ سوپایی نەماوەو ڕۆی
کورد ماوە هەر ئەمێنێ لە جێگەو مەکانی خۆی

ئەی لاوی کورد ! چ باوکو چ باپیروجەددی تۆ
ئازادو حور ژیاوونو ، سەربەستو سەربەخۆ

هەرتۆ نەوەی حەلالی لەقەومی دلێری ماد
هاو خوێنی تۆن شەهانی کەیو شاهی کەیقوباد

ئێستاکـە بۆچـی دیـلو ئەسـیری ئـەمو ئـەوی
پێـوەند لـە پێ ، کەلەبچە لـە دەس ، شانو مل نەوی

بـۆ خوێنـە گەرمەکەت لـە بەدەنـدا بووە بە کێم
بۆچی ئەڵێی : شـکاوە نیـە هێزی دەسـتو پێـم

تاریخت پـڕ لـە دەنـگو صـەدای قارەمانی‌یـە
مێـژوت هەمـوو حیکایەتـی کـاوەو کەیانی‌یـە

جەیشـی هۆلاکو ڕۆڵەی تەیمـووری خوێن ڕژێـن
هـەرلاوی تـۆ بـوو کوشتنی نەی‌ووت : ئەمانە کێن

بەسـیە لە پشتو پێشـەوە ژێر دەستو تێکەڵـی
هـەر قـەدری خـۆت بزانە ، کە تۆش میللەتو گەلی

ئـەم تەوقـی دیلـە کـە لـە ملتایـە بـەس نیە ؟!
بۆ دیلی ، غەیـری میللەتـی کورد بۆچی کەس نیە ؟!

باغـت بـڵاوو پانـە درێـژە لـقو بـژی
ئاوی بدەیتە بەر بـە ـ بەر ـ ی باغی خـۆت بـژی

وتەیەك

وەکو مامۆستا گۆران دەڵێ : ئەورەحمـــان بەگ شـــیعرەکانی بڵاونەکردۆتەوە . تا لە ژیاندا بووە کەس شیعرەکانی نەبینیوە . کـــە ماڵئاواییشی کردوە دیوانە دەستنووسەکەی کەوتۆتە لای ئەسعەد بەگی کوڕی ئەویش هەڵیگرتوەو دەستی نوسەرو ڕۆشنبیرانی نەگەیشتۆتێ . لە ساڵی ١٩٧٤ی ز بەملاوە لە بڕێ ڕۆژنامەو گۆڤاردا کورتەیەك لـــە ژینامەو شیعری شاعیر بڵاوکراوەتەوە جا چونکە سەرچاوەی هەمـــوو ئەو نوسینانە هەر دیوانە دەستنووسەکەی شاعیر خۆیەتی بە پێویستمان نەزانی لە شوێنی خۆیا لـــە پەراوێزا ئاماژەیان بۆ بکەین . وا لێـــرەدا پێڕستی بڕێ لەو نوسینانە دەنووسین .

١ ـ شێخ موحەممەدی خـــاڵ ، (عبدالرحمـــان بەگی بابان) گۆڤاری (بەیان)ی ژمارە (١٨)ی تشرینی ساڵی ١٩٧٤ز ، ل ١ـ٣ .

٢ ـ کاکەی فەلاح ، (لە پیاوە نەمرەکانمان ، ئەورەحمان بەگی نفووس) گۆڤاری (بەیان)ی ژمارە (١١١)ی ئەیلوولی ساڵی ١٩٨٥ ل ٨٣ـ٨٥ .

٣ ـ سۆران مەحوی ، (عەبدولرەحمان بەگی نفووس‌و شیعری نوێی کوردی !!) گۆڤاری تۆتۆتۆمی ژمارە (٣)ی ســـاڵی ١٩٨٧ی ز ل ٧٠ـ٨١ .

٤ ـ مەحموود ئەحمەد موحەممەد . (جارێکی تر قوتابخانەی شیعری کلاسیکی تازەو ئەورەحمان بەگی بابان‌و سەرەتای پەیدابوونی ئەم قوتابخـــانەیە) . ڕۆژنامەی (هاوکاری) ژمارە (٩١٥) ڕۆژی ١٩٨٧/١٠/١٩ ل ٨ .

٥ ـ محمود احمد محمد (الادیب الکردی) عدد خاص بمناسبة مهرجان المربد السابع عدد ٢ تشرین الثانی ١٩٨٦م .

٦ ـ عەبدولڕەحمان بەگ بۆ خۆی بە ناوی عەبدولقادر ئومیدی کوڕیەوە ساڵی ١٩٣٨ لە ڕۆژنامەی (ژین)ی ژمارە (٥٥٢)دا شیعری بەهاریەکەی بڵاو کردۆتەوە بەڵام دوایی دەسکاریی کردووە .

٧ ـ مەحموود ئەحمەد موحەممەد (ئاوڕ دانەوەیەکی سەرپێیی) گۆڤاری (بەیان)ی ژمارە (١٢٨) شوباتی ساڵی ١٩٨٧ی‌ز ل ٢١ـ٢٩ .

٨ ـ شێخ مەحەممەدی خاڵ (عەبدولڕەحمان بەگی بابان) نالەی دەروون ، بەرگی‌دووەم چاپی ساڵی ١٩٨٥ ل ١٢٨ـ١٣٢ .

ئەمەگ ناسیو تێبینی یەك

ئێستا کە ئـەم دیوانە خنجیلانە ڕێك خراو ڕووناکایی ببنی بـە پێویستی دەزانم کە بڵێم لەدوای پاکنووس کردنی (ڕوونووسی) دیوانەکە کاك دڵشاد موحەممەد ئەمینو مامۆستا موحەممەدی مەلاکەریم یەك لـە دوای یەك ئەرکی پێدا چوونەوەی شیعرەکانیان خستۆتە سەر شـانی خۆیان و بڕێ هەڵەی کێشو سەرەوایان بۆ ڕاست کردمەوە ، مامۆستـا ((کاکەی فەلاح)) یش لەسەر داواکرنی خۆم هەموو دیوانەکەی خوێندەوە دوایی وای بەباش زانی کە دوو بە دوو سەرجەمی دیوانە کە بخوێنینەوەو لەگەڵ دەستنوو سەکاندا بە راوردیان بکەین .

ئەوەبوو دوو رۆژ ، ڕۆژی زیاد لە سێ سەعات بەراوردێ هەموو شیعرە کانی لەگەڵ دا کردم زۆرلەنگیو وشـــەی پەڕێندراوو نارێـك نووسراوی بۆ ڕاستکردمەوە بەڕاستی ئەگەر ئەم پێدا چوونە وانە نەبو نایە دیوانەکە زۆر هەڵەی زەقی تێ دەکەوتن ، زۆر ســـوپاسی هەموو ئەرکێکی دڵسۆزیان دەکەم .

محمود احمد

رقم الايداع ٥٤٠ في المكتبة الوطنية ببغداد لسنة ١٩٨٩

یەکێکی تر کۆنە شاعیر بوە تا ئێستا خۆی دەرنەخستوە مەنزومەیەکی خوێندەوە هەموو پەسندیان کرد ـ ئەویش ـ ئەورەحمان بەگی بابان بوو .

پیرەمێردی نەمر

عەبدولرەحمان بەگی بابان لە سەرەتای ژیانی شاعیریەتی‌دا زۆر بە گەرمی دەستی دایە تازەکردنەوەی شیعر ، لە « نوری » ـ واتە شێخ نوری شێخ صالح ـ کۆنترە بەلام ئەو شیعرەکانی بلاو نە ئەکردەوە .

مامۆستا گۆران

عەبدولرەحمان بەگی بابان لە زۆر ڕوومەوە دواوەو شیعری ووتووە ، بەلام بەشی زۆری شیعرەکانی دەستەی بەستە (ترکیب بەند)ن . زۆر لە شیعرەکانی وەك شیعرەکانی حاجی قادری کۆیی کەفو کولی دەریای خەیالاتی نیشتمانی‌و ئاوات‌و ئارەزووی ئازادیی‌و سەربەستی‌و سکالایەتی لە دەست ڕۆژگاری ناهەموارو زۆرو ستەمی چەرخی کەچ ڕەفتار .

شێخ محمدی خال

ئەورەحمانی بەگی نفووس یەکێکە لەو ڕابەرانەی کە مامۆستا « گۆران »ی نەمر پەنجەی ڕابەرایەتی شیعری نوێ‌ی کوردی بۆ ڕاکێشاوە لە گەل دەستەکەی ئەو سەردەمەی خۆیاندا .

کاکەی فەلاح

السعر ١٥٠٠ فلسا

مطبعة الزمان ـ بغداد ـ هـ ٤١٦٢١٨١